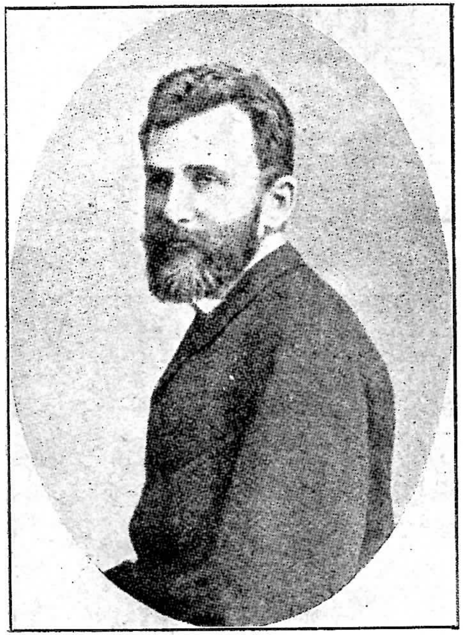
JULIUS ZEYER

SESTRA PASKALINA

29-ZABAVNA BIBLIOTEKA-29

Julius Zeyer

ZABAVNA BIBLIOTEKA
UREDJUJE DR. NIKOLA ANDRIĆ.
GOD. III. KNJIGA 29.

SESTRA PASKALINA

SAMOSTANSKA LEGENDA SREDOVJEČNOGA KRŠĆANSTVA

ČEŠKI NAPISAO

JULIUS ZEYER

U ZAGREBU
NAKLADOM KR. ZEM. TISKARE
1915.

Julius Zeyer.

Veliki ovaj češki pisac Hrvatima nije nepoznat. Prije četrnaest godina odvodio nas je svojom simboličnom dramom »Raduz i Mahulena« u zakarpatske krajeve, govoreći o plavokosom hrvatskom kraljeviću . . . Onda smo mu prvi put razabrali ime.

A u to doba bio je već mrtav (rodjen 1841., umro 1901.).

Julius Zeyer (Česi ga čitaju upravo, kako se piše, a ne njemački: »Cajer«), proslavio se na beletrističkom, epskom i dramatskom polju. No slava mu je porasla tek poslije smrti. Bio je po svom radu kosmopolit, pa se u tom pogledu, kao i po svom čarobnom stilu, može uporedjivati s jedinim Jaroslavom Vrchlickim. Oba ova velika pjesnika — koje je spočetka spajalo intimno prijateljstvo, a kasnije se odvojiše jedan od drugoga — izuzimali su se od ostalih drugova svojim zapadnjaštvom, koje su profinjenom prijemljivošću upili u pjesničku dušu i genijalno ga saopćili svojim zemljacima. Obojica su dugo vremena bila shvaćana kao nenarodni Evropljani, dok se nisu povratili iz tudjine u domovinu, tragički proživjeli nacionalni češki problem, te proširili i produbli češku poeziju.

Zeyer je po svojoj osnovnoj sklonosti mistični snatrilac i romantičar najplemenitijega kova. Čist i ekskluzivni umjetnik, koji je gotovo čitav svoj život proveo osamljen i nerazumljen! Tek u sutonu Zeyerova rada prelilo se njegovo djelo ponosnim sjajem. Kad je nova romantika, fantastičnost i mistika proklamirana najvišim stepenom modernosti, razabraše najmladji medju mladjim češkim piscima, da je istu onu zastavu, koju su oni držali, da su je prvi podigli — Zeyer sâm nosio za čitavoga svoga života. I

ostentativno ispružiše ruke prema njemu. Tako je preko noći nepriznavani »tudjinac« postao modernim češkim piscem.

Našim će čitaocima odmah udariti u oči ono, što je u Zeyera najkarakterističnije: slikovitost, šarenilo i pitoresknost. Ako se smije reći, Zeyer je češki Théophile Gautier. On je prvi medju Česima — a možda i medju Slavenima — koji je umio cijeniti i ljubiti najsublimnije oblike stvarî i bogatstvo njihovih boja. To je osnovna crta njegove individualnosti, koja objašnjava sve: i izbor gradje, značaj njegove poezije, psihologije i forme. To nam ujedno kazuje, zašto Zeyer nije postao čisti lirski pjesnik i zašto su mu subjektivni tonovi tako oskudni. On naime rijetko ili nikada ne govori o sebi, ali zato više o ostalom svijetu, kako se odrazuje u njegovoj fantaziji. U svim njegovim djelima govori samo mašta, a vrlo rijetko i srce. Pod raskošnom vatrenošću njegovih boja osjeća se doduše duša, koja gine u slatkoj nostalgiji, ali je toliko omamljena hašišem fantastičkih slika, da ne može doći do direktnog izražaja svoje unutrašnjosti. Svoj intimni život umio je Zeyer uvijek vješto prikriti pred spoljašnim svijetom.

Kao da mu je dozlogrdila jednoličnost i banalnost modernoga društva, utječe se ovaj pjesnik svemu, što mu može dati mitos, historija, umjetnost i religija. Zato reproducira i kombinira velike slike čitavih pokoljenja i râsâ, njihove bajke, religiozne i umjetničke sanjarije. Pa se sva njegova snaga i značenje razabira u načinu toga reproduciranja. Tako mu je na primjer pošlo za rukom, da iz najrazličitijih sredovječnih priča, iz francuskih viteških pripovijedaka, provansalskih, bretonskih, norveških, islandskih i irskih mitosa složi »Roman o vjernom prijateljstvu vitezova Amisa i Amila«. Prekrasna knjiga, ispisana melodioznom i slatkom prozom, kroz koju provijava čisti dah sredovječne intimnosti. Isto ga je tako starofranački ciklus o Karlu Velikom i o Rolandu naveo da u stihovima spjeva »Karolinsku epopeju«.

Po svojoj sklonosti za slikovitošću, vatrenošću i neobičnošću, nije se Zeyer zadovoljavao sa slikom svoje do-

movine, koja mu se činila tmurnom i mutnom. Kroz čitavu njegovu poeziju razabira se čežnja za toplim suncem i dubokom plaveti azurnoga juga. Suncem ozarena Italija, Španija i Provansa bile su njegova domovina, pa je i veći dio života ondje provodio. U tuniskoj kavani slušao je od jednog profesionalnog orientalnog pripovjedača jednu priču i ispripovjedio je najbogatijom modernom prozom. Šetao se pitoresknim ulicama jednog languedoc-skog grada, pa mu se ondje obnovila u uspomeni davno pročitana historija o Lilijani, kćerci grofa toulouskog, koju odmah reproducira, ispunjavajući zaboravljene potankosti novom fantastičnošću. Stupao je medju bazilikama i sarkofazima u Ravenni, gdje ga je snašlo raspoloženje i kao u snu izadje pred njega Burne-Jonesova slika o »Kralju Kofetui i prosjakinji«, te ga navede, da napiše svoju prekrasnu »bajku o čežnji« (prevedena na hrvatski).

I sve tako. Od Španije do Japana gotovo nema naroda, kod kojega nije ovaj pjesnik zahvatao u fantastički život. Upravo se osjeća pravi sin kosmopolitske rase. Zeyer naime potječe po materinoj lozi od židovske porodice, pa se iz daleka mogu razabrati tragovi ovog rasnog utjecaja u njegovom osjećajnom i fantastičnom tkivu. Bolna nostalgija i krvav nacionalni osjećaj (dakako češki, a ne židovski), koji možda nosi na sebi obilježje onih jadikovki, koje su se naricale prije nekoliko tisuća godina na obalama babilonskih rijeka . . .

Zeyer je eksotičar, koji se iz uže domovine sklonio u daleka vremena i zone, iz sivosti sjevera u tropsku bujnost, iz sićušne borbe sadašnjosti u strašću zatalasani život velikih heroja.

Ali se bujna stvaralačka snaga Zeyerova opaža i u djelima, koja su ponikla na domaćem češkom zemljištu. Staročeški krug pričâ dosta je bogat, ali se pokazuje u maglovitim obrisima, a pjesnički nije gotovo nikako obradjen. Zeyer je dakle mogao uzimati samo golu fabulu, a sve osobe i sav pjesnički nimbus morao je crpsti iz sebe. To najbolje dokazuje njegov epos »Vyšehrad« — u kojemu se opisuje češko pogansko doba — i drama »Neklan«, u kojoj

prenosi na češko tlo Ibsenovu metodu u razradjivanju skandinavskog herojskog doba. Magloviti milieu — razmirice i bojevi častoljubivih Přemislovaca — ispremiješan je romantičkom bajkom, punom divlje strasti, krvi i umorstva. Poput historijskih tragedija Shakespearovih! A usred tih divljih i strastvenih pogana iskrsava divno lice: junak, koji u moru krvi sanja o nekom propetom Bogu s istoka i o njegovom nadzemaljskom kraljevstvu, propovijedajući blagi san kršćanske poniznosti . . . Možemo zamisliti, koliki je uspjeh moralo u češkom »Národnom Divadlu« požeti ovo djelo u jeku naturalističke i realističke drame! Ljudima su bile već dojadile crne slike užasa i svakidašnje bijede, pa su kao odahnuli pred slikom mističkih snova i velikih, istinskih strasti. Ako se mistika smatra posljednjom etapom moderne umjetnosti, onda se o Zeyrovim djelima može govoriti samo u superlativima.

U čežnji za slikovitošću i romantikom, utekao se Zeyer dakle fiktivnom svijetu, u regione eksotičnosti i bajoslovnosti, gdje cvatu boje i gdje čovjek vrluda u opojnim snovima. Sve jasnije morao je razabirati duboki ponor, koji ga je dijelio od sadašnjosti i osjećati se sve samotnijim u Češkoj, gdje književnost ne može služiti samo umjetnosti nego i patriotskim svrhama. Široko općinstvo nije ga priznavalo, a upućeni krugovi smatrali su ga kosmopolitom, pa je zato mogao svoju umjetničku samostalnost očuvati samo aristokratskim svojim raspoloženjem, koje je s visine gledalo i preziralo svakidašnjost. Pa kao što kod svih aristokratskih umjetnika i l'art pour l'artistâ, opažale su se i kod Zeyera klice one književne struje, koja se je neko vrijeme nazivala »dekadentnom«. Tako ga bar prikazuje jedan od prvih čeških literarnih essayista F. V. Krejči, iz kojega vadimo ovu karakteristiku.

To se dakako ne opaža u onim djelima, u kojima se Zeyer predaje fiktivnim i eksotičnim sanjama i u kojima se osjeća sretnim, ali se razabira jasno, kad skine masku svoje fantastičnosti i pokaže se kao moderan čovjek u modernom društvu. Onda izbija sav njegov prijezir na banalne i normalne stvari, a duboki ponori ponosne, čeznutljive a

ipak nezadovoljene duše rastvaraju se kao crna ždrijela. Za čovjeka Zeyera najznatniji je dokumenat njegov roman »Jan Maria Plojhar«. To je ujedno i jedino njegovo veće djelo, kojemu je radnja uzeta iz sadašnjosti. Izmedju redova čitaš, da taj Plojhar prikazuje češkoga dekadenta. Mladi jedan Čeh (literarni historičari drže, da je u njemu Zeyer oslikao samoga sebe) ponosne, nježne i senzitivne duže, kojemu nesreća domovine oduzimlje svu životnu energiju, odlazi iz zavičaja, te iza čitavoga niza romantičkih aventura dolazi u rimsku Kampanju i ondje — umire u naručju jedne talijanske ljubavnice . . . Sav čar djela izbija iz umjetničkog raspoložaja (»Stimmunga«). Bolesno mekan, ali zanošljiv miris obavija umiranje jedne ponosne duše. Neiskazana žalost poradi vječitoga odlaženja i opraštanja, a zgražanje pred proždrljivom Nirvanom — u tome se očituje snažno djelovanje ovoga romana.

Gotovo sva druga djela ovoga pjesnika nisu ništa drugo nego fantastička igra, kojima se razabira nedosežna draž u šarenilu bojâ i slatkom, melodioznom jeziku. Glavne su mu teme: umiljna čežnja, vrela strast i daleki snovi. Kod njega nije duša prosta živčana harfa, kao u većine modernista, nego sklop ponešto kompliciranih, nejasnih i do ekstremnosti napetih osjećaja. Njegove osobe žive i umiru po svojim strastima, snovima i čežnjama; to su jedina pokretala njihova života.

U ovom svesku odabrali smo tri najljepše njegove pripovijesti iz carstva mistike. U prvoj nas pisac odvodi u drevne krajeve starokršćanske legende, u drugoj nas zaokuplja somnambulizmom, a u trećoj grobnom mistikom prastaroga Kitaja. Svim ovim pripoviestima daje se prilika i podrugivačima romanticizma, da — onako krâdom i potajice! — zaslade uvele svoje duše na vrutku čiste poezije . . .

Legenda o »Sestri Paskalini« odvodi nas u sredovječno doba samostanske ekstaze. Lik pobožne djevice, iskušenice, ocrtan je tako živim bojama, da će ostati nezaboravljen čitaocu kao i snažni završetak i umirno riješenje o krivici jedne patničke ženske duše. Bujnost opisivanja i raskošnost pjesničke uobrazilje može se uporediti

samo s najljepšim pričama Oscara Wilde-a. — Pripovijest »Tereza Manfredi« historija je ljubavi umjetnika Benedikta i mlade kneginjice Tereze, mjesečarke i redovnice. Ljubav jača od smrti! Romantična slika iz današnjega doba, obasjana čarom duboke melanholije. — Napokon »Sreća u vrtu rascvalih bresaka« (Blaho v zahradě kvetoucích broskví) prenosi nas u poimanje starih Kitajaca. Historija je to ljubavi savremenoga čovjeka, Umbrijanija, u kojemu živi duša drevnoga Kitajca Hoangti-a i princese Mingeje. Radi se o seobi dušâ i o životu u grobovima. Mistika dalekoga Istoka s umjetničkim vjernim koloritom. Jedna od najdivnijih pripovijesti, što ih je stvorila moderna romantika, — potresna, slatka i opojna. Iako je ova pripovijest već jedanput prevedena i štampana u jednom hrvatskom žurnalu, redakcija je »Zabavne Biblioteke« držala podesnim, da ju još jedanput dade prevesti i da je štampa u krasnom jeziku Ise Velikanovića, koji je preveo sve tri pripovijesti iz skupljenih spisa (III. i XII. sveska) Juliusa Zeyera, koji su god. 1906. izašli u trideset i četiri knjige nakladom »České grafické akc. společnosti Unie«.

SESTRA PASKALINA.

Legenda.

I.

Samostan svete Sare, u kojem je odrasla Paskalina, stajao je u dubòdolini. Oko njega je bio vrt, cvjetni raj za kratkoga ljetnjega doba, ali još krasniji po zimi, jer onda se je činio kristalnim gajem, koji se stere sve do šume, što pokriva gore. Šuma je ta bila promjenljiva i čarobna kao san, čas srebrna od inja, čas modra, kad bi joj po snijegu padale sjene od oblaka, onda opet ružičasta ili ljubičasta, kad bi rumeno sunce zapadalo i prelijevalo je s svojom poplavom svjetlòstî.

Cijele je godine vladala u dolini nepomućena, gotovo sablasna tišina. Gore su stajale uokolo kao pregrade, koje rastavljaju taj mali svijet od velikoga svijeta, punoga gibanja i nespokojnosti. Ali i najzabitnije se mjesto dodiruje ipak gdjekada sa svijetom. Tako i samostan svete Sare. Iako je uokolo stajalo staro drveće, iza drveća visoke zidine, preko kojih mogu samo ptice da prelijeću, a iza zidinâ strme stijene — ipak je hodnik posvećenoga doma izlazio u crkvu, a crkva je svaki dan otvarala svoja hrastova vrata na veliku livadu, po kojoj se oteže bijela cesta i završuje se iza brdeljka pred vratima gradića. Kad bi sestre hodnikom odlazile na kor, a pogled im kroz rešetku na prozoru zabludio cestom, vidjale su šiljate krovove, slikovite zabate gradske, i opažale su kako golubovi kruže iznad zabata starih domova, kako modrikast dim suklja u oblake i kako na kuli povrh gradskih vrata stoluju u gnijezdu rode sa svojom porodicom.

Sestri Paskalini smetalo je to, kadgod bi stupala hodnikom te bi uzdigla oči s brojanicâ ili s minijaturâ svojega molitvenika. Nije htjela ni da zna, da izvan posvećenih zidina ima još i drugi svijet. Gotovo je i Boga prekoravala, zašto ga je stvorio. Čemu to? Zar nije to kao pusta šuma, koja služi samo djavolu, da po njoj lovi dušu kao divlju zvjerku?

Sestra je Paskalina bila mlada, veoma mlada, a bila je ljubimica svega samostana, koji ju je smatrao kao svojim djetetom. Bila je kći viteza, koji je poginuo u Palestini, tek što se je ona rodila. Skoro nakon toga mati joj je od žalosti umrla u samostanu, kamo se je bila sklonila od svojih neprijatelja, a umrla je naglo u crkvi za vrijeme službe božje. Umirući digla je svoje dijete k slici djevice Marije, što je visjela nad oltarom, gdje se je molila. Nije više mogla da govori, ali sestre su razumjele, da zavjetuje svoje dijete majci Spasiteljevoj. Paskalina nije više izašla iz samostana. Bila je krasna i čista kao ljiljan, a govorilo se je, da s nje sija smiješak one slike majke božje, pred kojom joj se je mati molila. Tu je sliku Paskalina voljela nadà sve na svijetu. Cio bi dan u nijemu obožavanju klečala pred njom, da je medjutim nisu odazivale druge dužnosti. Najkrasnije je cvijeće polagala svakoga jutra pred noge presvete djevice, a pričalo se je, da se Bogorodici pogled vèdrî, mòdrî i blâžî svakiput, čim pred nju stupi Paskalina. Dolazila je k Bogorodici kao k materi, a činilo se je, da ju je Bogorodica odabrala za kćerku. Ovakva je slava morala prodrti preko praga samostanskih vrata, pa su i u gradu govorili o ovom krasnom odnosu, a svijet je upirao radoznale oči u rešetku, za kojom kleči u crkvi sestra Paskalina, i slatki se je lik njen javljao svijetu u snu.

Sestra je Paskalina bila sakristijanka, a to nije neznatna služba, jer joj je na brizi i pod paskom bilo sve posvećeno blago samostansko i crkveno. Samostan se nije ponosio samo čudotvornom slikom djevice Marije, koja se je uz svoju božansku krasotu sjala i rubinima i biserom, nego je med svojim pokladima čuvao takodjer zlatne i srebrne relikvijare, posute najkrasnijim dragim kamenjem, emaljirane kaleže, grimizna misna ruha, koja su kraljice vézle, i mnoge druge svakojake dragocjenosti. Odaja, u kojoj su se sve te vrijedne stvari krile, bila je najstariji dio samostana i sama za sebe dragocjenost. Bila je sagradjena u bizantskom slogu, stijene su joj bile pokrivene mozajikom, na kojem su se na zlatnoj pozadini šarenile nebrojene spodobe angjelâ, koji uzlijeću, a ulaz su zastirale zavjese od egipatske tkanine. U sredini odaje stajao je kovčeg, istesan od hrastovine, sav okovan srebrom, a u njemu je počivalo najveće blago samostansko: srebrno poprsje svetih triju kraljeva. Bio je to takav umjetnički, takav rijedak, takav neobičan rad, da je općenito pripisivan angjelu Azajelu, koji je, kako se zna, deseti medju najprvim angjelima i prvi je kovao oklope i mačeve, pronašao taljenje rudâ, prvi izradjivao nakite, drago kamenje i bojama ih krasio i ljude naučio veliku tu umještinu — kako se sve to može čitati u knjizi Enohovoj. I ključ toga kovčega potjecao je iz njegove nebeske radionice; imao je oblik fina cvijeta, a negdje mu je med lišćem bilo sakriveno maljucno zvonce, koje se je uz svaki koračaj sakristijankin oglašivalo nježnim, ali jasnim i neiskazano slatkim glasićem; to je još više povećavalo čar njene pojave, kad bi kao svijetla zràka prolazila tmurnim hodnicima.

Bilo je po prilici mjesec dana prije svečanoga dana, kad će sestra Paskalina, dosad novicijatka, položiti konačni zavjet. Bio je već gust sumrak i crkva zatvorena, a Paskalina se vraćala iz vrta, noseći kao obično puno krilo i pune ruke rúžâ pred sliku čudotvorne djevice Marije. Namjerila je u sakristiju i baš će da otvori vratašca, kad se trgne od krika. Ogleda se. Nedaleko od vrata stajao je kip arhangjela Mihajla i tamo ona spazi sestru Benignu, svoju drugaricu novicijatku. Sva je bila blijeda.

— Šta se je dogodilo? — zapita Paskalina.

— Oprosti, ako sam te uplašila, — odvrati Benigna. — Tako sam uzrujana i uplašila sam se od tebe kao i ti od mene.

— A što te tako uzrujava?

— Ah, ono, što sam danas slušala.

— Ne razumijem zbilja!

— Tä pripovijest toga stranca svećenika, toga putnika iz daleka svijeta.

Sestra se Paskalina nasmije malko iznenadjeno, a malko prezirno. Već je sasvim zaboravila, kako je danas izjutra samostan oživio. Neki hodočasnik fratar dopao u bližnji grad i tamo su njegove priče o bajnim zemljama i narodima, koje je on za morima i za gorama gledao rodjenim očima, razbudile silno čudjenje. Pričao je o krajevima, koji su sa silnim vojskama strah i trepet kršćanstvu, pričao čudesa o njihovim zemljama, o sjaju i bogatstvu njihovih prijestolnica, te slušačima budio u srcu ovdje lakomost, ondje užas, a svagdje divljenje. Osobito je čarobno svima raspalila maštu vijest o nekom »knezu Ivanu«, koji stoluje u srcu Azije, moćan kao polubog, sjajan kao car rimski, svet kao arhangjeo. Govorilo se je o njem kao o pomazaniku Gospodnjem, koji uzdignutih ruku i blagosivljući stoji usred poganstva kao simbol nade; uporedjivali su ga sa zlatnom ili alemovom stijenom, oko koje uzalud buči mračno more nevjerstva. Ime »kneza Ivana« pronosilo se kao čarovita riječ od usta do usta, potresalo svako srce, kretalo svaku dušu. Bilo je kao neka nepojmljiva, jaka čarolija, kojoj svak podliježe slijepo, bez premišljavanja, mahom.

S istim je takovim dojmom prodrlo ime »kneza Ivana« i u samostan. Onaj se hodočasnik fratar ponajprvo razgovori s opaticom, a onda u samostanskoj crkvu odsluži svetu misu i nakon mise izreče propovijed, koju je skoro sav gradić slušao. Tko nije mogao u crkvu, stojao je napolju na livadi i

prisluškivao zanesenim riječima putnikovim o »knezu Ivanu«, o apokaliptičkom pozvanju njegovu i o čudesima, što okružuju državu njegovu.

Jedina se sestra Paskalina uklonila toj uzbuni, te izmolila od opatice, da ne mora biti u crkvi — mrsko joj bješe slušati o buci i slavi svjetskoj. Taj njihov knez Ivan činio joj se kumirom i nje se jedine nije dotaknuo sveopći zanos. Kad joj je dakle sestra Benigna spomenula svoju uzrujanost, prezrivo joj se nasmija. Onda zaroni svoje bijelo, krasno lice duboko u ruže, kojih joj je pun naručaj, i htjede otići. Sestra je Benigna zadrža.

— Paskalina, — reče, — kako ti zavidjam! Eto, ni ti ni ja ne znamo taj život u svijetu, kojega se za nekoliko dana hoćemo zavijek da odreknemo. Ali kolika je razlika med nama! Ja to od današnjega dana činim s nepokojem — a ti si tako mirna! Kako si dobro učinila, što nisi slušala današnju propovijed! Da si čula pripovijedanje o onim čudesima, tko zna, ne bi li i tebe, kao mene, spopala napast, da bi možda voljela ono vidjeti, čega trebaš da se odrekneš.

— Ne bih ja! — usklikne Paskalina raspaljena.

— Ah, tko bi znao! — odgovori Benigna. — Možda je najzad djavao govorio na usta toga fratra? — Ona uzdahne.

— Ismijala bih napast djavlovu! — klikne Paskalina.

— Ne huli! — zavikne Benigna prestravljena i pokaže bojažljivo kamenoga djavla, koji se svija pod nogom arhangjela Mihajla.

— Da dodje, — žestila se Paskalina, — zaista bi sa sramotom otišao!

— Šuti, šuti! — molila ju je Benigna, blijeda od straha.

Sestra Paskalina se nasmije, a onda se poškropi svetom vodom, te ozbiljna, mirna i ponosita podje dalje.

Dodje u crkvu. Tamo je bilo tiho, mračno. Svjetlost vječne svjetiljke padala je na lice čudotvorne djevice Marije. Sestra Paskalina klekne pred nju i digne oči. Gledala je blagi smiješak njen. Ali je slika danas gledala ozbiljno, a oko usana prečiste djevice titrao je smiješak, pun bola i smilovanja.

— Šta znači to? — zapita Paskalina sama sebe i ustane. — Jesam li zanemarila svoje dužnosti?

Ogleda se oko sebe. Kroz otvorena vrata sakristije opazi, da tamo na naslonjaču leži skupocjeno misno ruho, koje je zaboravila spremiti.

— Kako sam nemarna! — uplaši se misleći, da je djevica Marija nezadovoljna zbog te sitne zgode. Poleti u odaju kovčegu svetih triju kraljeva. Kovčeg je imao dvije pregrade; u gornjoj je stajalo srebrno poprsje, a u donjoj su se spremala ruha. Kad Paskalina otvori kovčeg, sukne iz njega srebren bljesak i razaspe po mračnoj odaji kao mjesečne trake.

— Šta je to? — začudi se sestra. Ali onda problijedi i misno joj ruho ispadne iz ruku. Mjesto triju kraljeva bila su — četiri!

Sestra Paskalina protare oči i uzme opet onamo gledati . . . Četiri su!

Poprsje stoji, gdje je vazda i bilo, ali dolje na grimiznom ruhu leži srebren kip, isto onako izradjen, no od finijega, bljedjega srebra osobita sjaja. Tomu je četvrtomu trikralju na glavi kruna od bisera i smaragda nevidjene krasote i veličine, a iz poluzakopljenih mu očiju sija alemova svjetlost i razlijeva mu se niz blijedo lice, zastrto tajnovitom, sanjarskom sjetom. Iz prsiju mu strši mala strjelica s perima i dršće kao prut na vodi.

Sestra Paskalina postoji časom kao omamljena. Osjećala je kao neku stravu, užas, ali u isti mah i pocikivanje i radost, i srce joj je drhtalo kao ona strijela s perima. Korakne još koračaj bliže, nagne se nad to blijedo, srebrno lice, ali onda opet odskoči, zatvori brže kovčeg i blijeda kao sablast poleti gore uz stepenice, hodnicima, u veliku dvoranu, gdje se opatice skupljaju na važno vijećanje. Tamo potegne svom silom za zvonce i duboki mu zvek zaori tihim domom. Brzo se stanu približavati koračaji sa sviju strana, dvorana se puni bijelim spodobama, pogledi se upiru u sestru Paskalinu, a opatica je pita, zašto blijedi, zašto drhće, zašto buni i zove njih. Paskalina se uspravi, htjedne već otvoriti usta, da odgovori, ali uto joj zatitra pred očima zagonetno-sjetno, blijedosrebrno lice onoga kipa; učini joj se, da mu se oči otvaraju širom, da svu dvoranu preplavljuje mlaz bijelih, alemovih zrâkâ, tih mu, tihan dušak izlazi iz ustiju i usta naposljetku prošaptaše riječcu: »Šuti!«

Neka nejasna, neopisiva slutnja, da će kipa nestati, čim ga bude spomenula, ovlada iznenada sestrom Paskalinom. Od te je misli napadne strava, nagao, neobjašnjiv stid. Rümên joj polije blijedo lice i mjesto očekivanoga razjašnjenja izvije joj se iz usta dubok uzdisaj. Onda sagne glavu i iz oka joj vrcne suza.

II.

Sestre su je začudjene gledale, ali nisu imale kada je pitaju za objašnjenje, jer za časak zaori domom i druga, kao uplašena zvonjava, te sestra vratarica utrči u dvoranu s prestravljenim krikom i skoro blijeda kao smrt.

— Časna majko! — istisne ona sva zaduhana, — šta ćemo! Teško ranjen čovjek pao je na našem pragu. Valjda je na samrti sabrao sve svoje sile, kad je ovako grčevito, očajno potegnuo za zvonce. —

— Otvori brže! — klikne opatica i odmah pojuri hodnikom, a druge sestre navru za njom, šapćući tiho molitve. Jedina Paskalina ostade sama, oborene glave usred prazne dvorane.

Kad otvoriše vratašca, ležao je doista pred njima čovjek blijed, iskrvavljen; nije se micao i činio se je mrtvim. A u večernjem se je mraku gubilo u daljinu nekoliko tamnih spodoba, koje su bježale. Bili su to po svoj prilici njegovi ubice.

Opatica i dvije mlade, snažne novicijatke uvuku ranjenika u hodnik, zatvore opet brže vratašca i zasunu tešku zavornicu. Sestre su sada čekale daljnju zapovijed časne majke.

U vrtu je stajala kućica, odredjena za hodočasnike, a u ovaj čas bila je sasvim prazna. Opatica naredi, neka onamo odnesu ranjenika. Dva radnika, koja su cio dan vukla vodu iz dubokoga studenca samostanskoga, izvrše opatičinu zapovijest, a dotle sestre najame brže lijekove, povoje i druge stvari, koje su bolesniku potrebne za udobnost. Prvu uslugu liječničku iskaže mu sama opatica, onda se sestre okupe u crkvu na molitvu, a radnici pohite u grad po liječnika i po svećenika.

Obadvojica stignu brzo. Svećenik preporuči nove molitve, a liječnik nakon duga šutanja izjavi, da je rana doduše teška, ali se bolesnik, uz veliku pasku, s voljom božjom može spasiti. Onda prigotovi u samostanskoj ljekarnici hladan napitak, nekakav ružin melem, i zamoli opaticu, neka vazda koja sestra bdi uz bolesnika i neka strogo postupa po njegovoj naredbi; tako mu obećaju i on se vrati kući. S njim ode i svećenik, preporučujući još osobite molitve i u stanovite sate, naročitim svecima. Zavlada opet tišina u kući.

Prvi sat ostane uz bolesnikovu postelju dobra opatica s jednom novicijatkom, onda odredi, da vazda po dvije sestre zajedno bde kod njega.

Minuše tri, četiri dana; liječnik je dolazio i tvrdio, da bolesnik ozdravlja, ali bolesnik je bez prestanka ležao na svojoj postelji blijed i nepomičan, kao i prvi dan. Činilo se je doduše gdjekada, kao da se tiho smiješi, i dah mu je bio pravilan, ali nije dojako ni riječi progovorio niti očiju otvorio.

Sestre su se bile već sve obredale, jedina Paskalina nije još bila kod njega i nije uopće ni zakoračila u vrtni dom. Izmolila je od opatice potpun post i gorljivu, nesmetanu molitvu u najtišoj samoći; reče, da joj nešto tišti srce, što u ovaj časak ne može da iskaže. Dobra opatica pristane, tà bila je naučena, da svojoj miljenici ništa ne uskraćuje. Sestra je Paskalina klečala dakle dan i noć i htjela da se moli, ali nije mogla. Kao da je zapala u dubok san, a drhtala je od dvojakoga straha: da li srebrni lik još vazda leži u kovčegu svetih triju kraljeva, ili ga je odande nestalo — i obadvije su joj te misli bile nepodnosive. Nije imala srčanosti, da progovori o tom, što s njom biva, a umirala je od straha, da otvori kobni kovčeg. Jesu li misli njene zaista grješne? Dizala je ruke k slici i gledala modre oči slatke svetice, ali srebrni sjaj onoga sablasnoga a ipak čarobnoga kipa stojao je kao magla med njom i med drugim vidljivim svijetom! Duša sestre Paskaline gotovo je cviljela od očaja. Sabere posljednje svoje sile. Pohiti k opatici, da joj sve ispripovjedi. Ali iako ju je opatica sa smiješkom gledala i ljubezno ju, slatko pitala: »Šta bi da mi rekneš, milo dijete?« — srčanost je izdade. Voljela bi umrijeti, nego li izreći zgoljnu istinu.

— Želim samo zamoliti, — istisne ona, — da bih smjela, kao i druge sestre, izvršiti svoju dužnost kod našega bolesnika.

Opatica joj poljubi čelo, ali Paskalina je, vraćajući se u svoju sobu, plakala gorke, vrele suze; osjećala je, da je prvi put u životu izrekla laž, i to ju je ubijalo. Nije se više usudjivala stupiti pred sliku djevice Marije.

Naveče dodje po nju sestra Benigna, da njih dvije zajedno probde tu noć kraj ranjenika u vrtnom domu.

Benigna udje u sobu prva, a kako je bilo zagušljivo, otvori prozor i privuče zavjese nad po-

*

steljom. Onda klekne postrance i započne tiho moliti uz brojanice. U taj čas udje sestra Paskalina. Da ne buni Benignu, sjedne ona u stari naslonjač, što je stajao u dubokoj niši. Bila je umorna, te zadrijema.

Koliko je spavala, nije znala, ali odjedared joj se u snu pričini, kao da čuje tiho dozivanje. Probudi se, uspravi se i ogleda po sobi. Kroz prozor je svijetlio mjesec, pogdjegdje se je blistala sjajna zvijezda, drveće je šaputalo, a katkad bi se ozivali neki nejasni zvuci i nestajali u daljini. Benigna je, napolu klečeće, tvrdo bila zasnula nad svojim brojanicama. Kraj bolesnikove je postelje modrikastom svjetlošću svjetlucala lampa. Paskalinin pogled zastane na postelji i ona opazi, kako se zavjese tiho makoše, a iza njih zazove tih, drhtav glas: »Vode! . . .«

Paskalina skoči. Zgrabi brže hladno piće, što je stajalo na prozoru, i pohiti k postelji. Rastavi zavjese, digne vrč — ali onda se preplašena trgne opet korak natrag. Krv joj se stine u žilama. Na postelji, čini joj se, leži srbrni kip, što ga je vidjela u kovčegu svetih triju kraljeva! Može li to da bude? Zaklopi oči i metne vrč s pićem na stol. Onda se drhtavom rukom maši za svjetiljkom i odrešito pristupi k bolesniku. Osvijetli mu lice. Vjedje mu se polako otklope i ona duga, alemova zraka, što joj je s tolikom silom prodrla u dušu, sine iz njegova pogleda!

Glava joj se zavrti. Opet zaklopi oči i svjetiljka joj tako zadrhće u ruci, da je nije mogla uzdržati. I opet se iz ustiju bolesnikovih ozove ono slabo, skoro žalostivo zazivanje: »Vode! . . .«

Paskalinu to ubode u srce kao prijekor. Odavala se snima, a dotle je trpio onaj, o kojem treba da vodi brigu! Zastidi se, ostavi svjetiljku i uzme vrč. Zagledala mu je sada čvrsto u lice. Kako se je mogla omamiti takvom lažnom tlapnjom! Pred njom je ležao blijed čovjek, mjesečina mu je titrala po

licu, no gdje je sličnost s onim kipom, kako joj se je prisnila?

Mirno mu prinese vrč k usnama. Pio je pomamno, a onda uzdahnuv duboko, rasklopi širom oči, kao da se je istom sada istinski probudio, i uzme radoznalo gledati sestru Paskalinu. Njoj se opet učini, da se one čarobne alemove zrake po njoj liju, slaba joj rumen prelije lice i ona zaklopi oči.

— Gdje sam? — zapita bolesnik tihim doduše, ali već čvrstim glasom.

Paskalina, nenaučna da se razgovara sa strancima, namjeri da mjesto odgovora probudi sestru Benignu. Uzme je udarati po ramenu, potegne je za haljinu, ali Benigna se i ne mače.

Stranac sjedne na postelji.

— Ta ja sam u samostanu! — klikne. — Sve to dakle nije puki san?

Ogleda se opet unaokolo i činilo se je, da mu se budi sjećanje. Izražaj mu na licu oživi i promijeni se. Odjedared se trgne, kao da se je od nečega uplašio. Ogleda se opet, a kad opazi kraj postelje svoju bundu od tamna, meka sukna, maši se pomamno za njom. Razdere brže postavu na bundi, izvadi složenu grimiznu tkaninu, protkanu zlatom, i iz nje izmota pergamenat; onda klikne radosno i sasvim jakim glasom:

— Hvala Bogu, sačuvao se je taj list!

Obrati se k Paskalini i rekne:

— Dobro se sada sjećam svega: i razbojnikâ, i kako sam ranjen, i kako sam se srušio baš pred vrata samostanska. Vi ste me milosrdno primile pod posvećeni krov, vi ste mi spasile život. Bog vam platio!

Glas mu je zvučio tako toplo i slatko, a on je tako dobrodušno, tako zahvalno gledao sestru Paskalinu, da ju je minula neodlučnost. Preko volje mu se približi za korak.

Stranac razmota sada pergament, te će sa smiješkom reći:

— Zar niste, sestro, radoznali? Zar ne bi željeli znati, tko sam ja i što bih ovdje?

Govorio je kao dijete, te se Paskalina sasvim umiri i sama mu sa smiješkom odvrati:

— Nisam previše radoznala; kasnije mi možete, ako vas je volja, pričati, ali sada ste još slabi. Privući ću zavjese; gledajte, da opet zaspite.

— Spavao sam prilično dugo! — klikne on veselo. — Sjednite samo, sestro, i poslušajte!

— Pa neka bude! — nasmije se Paskalina, — ali najprvo ću da probudim sestru Benignu, neka i ona čuje.

Pokuša, ali uzalud, jer Benigna kao da se je okamenila. Otvarala je doduše oči, kad bi je Paskalina protresla, ali onda bi opet odmah tvrdo zaspula.

— Samo sjednite, — reći će stranac, — sestra će se zacijelo i sama probuditi od mojega pripovijedanja. Sjednite!

Glas mu je zvučio tako djetinjski povjerljivo, tako moleći. Zar mu je mogla Paskalina odbiti? Privuče naslonjač bliže k postelji i sjedne, pa prekrsti ruke na krilu, za znak, da se strpljivo pokorava. Stranac joj uzme ovako pričati:

— Vaš je samostan doduše kao sklonjen od svijeta, ali ipak ne može biti, da nije i ovamo dopr'o glas o zvijezdi istoka, o »knezu Ivanu«. Potomak mudracâ, o kojima govori sveto evangjelje, sjedi on na prijestolu od suha zlata, drži u ruci žezlo od jednoga jedinoga smaragda, lice mu se sija srebrnim sjajem mjesečevim, a iz očiju mu se sipaju alemove zrake neodoljiva čara. I kruti poganin i divlje zvijeri pustinjske pokoravaju se tim moćnim očima.

Paskalina protrne i srsi joj prodju tijelom. Stranac nije pazio, nego je nastavljao:

— S evangjeoskom se skromnošću zove samo »knezom«, iako sultani i šahovi pred veličinom i moći njegovom padaju na koljena, a Azija pred njim dršće.

Nijedan mu vladalac nije jednak. Ali po milosti svojoj naumio je, da okrunjenim glavama západa pruži svoju svetu ruku. Bratski pozdrav njegov ide papi i caru, kralju francuskomu i moćnomu vladaru u Carigradu. Odabrao je poslanike svoje, da kao golubovi lete s istoka s maslinovom grančicom. Eto, jedan od tih poslanika sam ja, vitez njegov, Nikodem. Cilj je moj bio Pariz, a poslanstvo je moje išlo osobu kralja Luja VII. Krenuo sam sa sjajnom družbom, s mnogim mazgama, koje nose darove — ali neki čudni san mi je zapovjedio, da skrenem sa svojega puta i da se odvojim od svojih drugova. Po odredbi svojega prividjenja zaputio sam se u ove gore, tražeći samostan, naznačen mi u snu. Ne znam još, jesam li onaj pravi našao. Drago kamenje na mojoj kapi i blistavo prstenje moje razbudiše u bližnjem gradiću lakomost u razbojnikâ. Izraniše me i orobiše me na pragu vašega doma.

Paskalini bješe ujedared, kao da doznaje veliku istinu: med »knezom Ivanom«, o kojem još prije nekoliko dana nije ni slutila, da je na svijetu, i med njom samom ima neka tajnovita veza; u duši joj sine i javi joj se kao tvrda istina, da je onaj srebrni kip njegov lik. Nešto ište od nje Bog. Malko pošuti i onda rekne:

— Knez Ivan! Knez Ivan! Kako me se jako doima odjedared to ime. Velite, da je potomak jednoga od triju kraljeva, koji su putovali u Betlehem? Koji mu je od njih predak, Gašpar, Baltazar ili Melhijor?

Vitez joj Nikodem odgovori:

— Malo znate vi na zapadu o svetim trima mudracima. Tà ni prâva im imena ne znate. Volite ih nazivate Gašparom, Melhijorom, Baltazarom. Zabluda! U Siriji ih zovu: Arufon, Hurmon, Tahšeš. Pogrješka! Drugdje opet: Gudforbus, Artahšašt i Labudo. Zbrka! Grci im vele: Appelios, Ameros i Damaskos. Bajka! Jevreji pak: Magaloth, Galgalath,

Saracia. Omaška! Haldejci: Kaghiba, Badadilma, Badada-Harida. Izmišljotina! Prâva su im se imena očuvala jedino u Perziji: Amad, Zad-Amad, Drust-Amad! Bili su to otac, sin i unuk. Knez Ivan potječe od sve trojice njih u ravnoj lozi. Nubija, bogata zlatom, Godolija, u kojoj je Saba, bogata mirisovima, i Tarzis s rajskim ostrvom Eriskulom, gdje mirha buja, gdje je sada sv. Toma sahranjen, bila je njihova kraljevina i danas ju pod smaragdovim žezlom svojim drži uzvišeni unuk njihov — knez Ivan.

— Bila im imena, kakva bila, — klikne ponosito sestra Paskalina, — ovdje u ovom svetom domu čuvamo mi vjerno njihove likove, salivene od srebra, a to je neocjenivo blago pod mojom paskom i na mojoj brizi! U ove je moje ruke predano!

Uz te riječi digne obadvije ruke, bijele i fine, kao da su od najčistijega voska.

Mjesečeva svjetlost prosine kroz njene duge, tanke prste i učinilo se je, kao da se kroz njih još jasnijim sjajem probija. Vitez Nikodem zadršće kao u velikom iznenadjenju.

— Nema više sumnje, da sam našao mjesto, označeno od kneza Ivana, — šapne on. — Nije mi govorio u snu mojem samo o vašem samostanu, nego i o vama.

— O meni? Knez Ivan? — odvrati sestra Paskalina bez daha. — Tä on vas šalje kralju francuskomu?

— Imam dva poslanstva, — odgovori vitez. — Čujte ponajprvo list, napisan kraljevima zapada.

Sjedne na postelju i jakim glasom pročita s pergamenta, šta na njem piše:

»Johannes Presbyter, po svemogućnosti i sili Gospoda našega Isusa Krsta kralj kraljevâ, gospodar gospodarâ, želi tebi, kralju francuskomu, prijatelju svojemu, svaki napredak i nadalje milost božju!

Stigao nam je glas, da uzvišenost našu štuješ i da ti je znana slava naša velika. Ali kad bi tî rodjenim

očima htio da vidiš čudesa naših zemalja, naše bi srce zadrhtalo od radosti.

Dodji i otići ćeš bogat preko mjere, jer mi smo te voljni obasuti golemim darovima za milotu tvoju!

Znaj, ja knez Ivan prvačim i vrlinama, i moći, i sjajem, i bogatstvom svima kraljevima, koji pod nebom žive. Ja sam kršćanin, a potoci mojega zlata teku bez prestanka u ruke onima, koji su siromašni i dižu dlanove moleći. Ne držim uzalud sjajno žezlo svih triju Indija. Zemlje se moje rasprostiru k istoku sve do pustinjâ Babilona i do razvalinâ kule. Sedamdeset i dvá kralja služe meni. Zemlje naše vrve slonovima i devama, u vodama našim žive krokodili, po divljim pustinjama blude u nas tigrovi i pardosani, riču tamo bijeli i ridji lavovi, divlji magarci trče po šumama, u stijenama su brlozi lamama i hijenama, na žarkim gorama sjedi nijemi orolav, a rulje konjâ i turovâ pasu po travnim stepama. Vladam krajevima, gdje žive ljudi rogonosci, jednooki, ljudi s očima na čelu i na ledjima, centauri, fauni, giganti. U tim se krajevima gnijezde feniksi. Jest, znaj, i narodu, kojemu je ime Gog i Magog, Azenah i Agrimandar, vladam ja uz pomoć božju.

Aleksandar Veliki, onaj stariji, što je bio savremenik Abrahamov i izišao je s Alhidhrom, da traži izvor vječnoga života, zatvorio je ova prokleta plemena med visoke gore. Ima ih kao pijeska na dnu morskom, a stvorena su, da jedared unište Antikrsta i njegovu paklenu moć. U onaj će čas povrvjeti kao pogubna poplava iz pregradâ, u kojima ih moja moć drži, a kad budu izvršili svoju zadaću, uništit će ih Bog ognjem za veliku njihovu odurnost.

Razumiješ li sada veličinu moje moći?

Ali ne plaši se grozotâ; naša je zemlja i umiljata. Kvasi je rijeka, koja teče iz raja, i razlijeva se u rukave po cvjetnim lukama. Na njima se šarènî čudesija svakojakih cvjetova, a izmed tih se blistaju

smaragdi i safiri, topazi i hrizoliti, i oni dragi kamenovi, što se zovu »andiosi«, a bistre ti vid, kad ih gledaš.

U nas nema ni siromaštine, ni zločinaca, ni razbojnika, ni laskavaca, ni nečistih. U nas nema lažljivaca, jer čim tko u mojoj zemlji izrekne laž, pogine odmah kao od kuge.

Dodji dakle, brate moj, i udji kao gost u palaču, u kojoj veličina moja stoluje. Palača je nalik na onu, što ju je Toma apostol sagradio kralju Guadoforu. Nad krovom joj od ebanovine i drva sethym sjaju se dvije jabuke od rubina i zlata: od zlata, da obdan, a od rubina, da obnoć sija. Oj dodji i sjedni za moj stol od ametista, za kojim sjedi svaki dan trideset tisuća gostiju, a nijedan od njih ne odlazi bez dara. U tvojoj će odaji gorjeti mirisavi balzam, a postelja će ti biti, kao i meni, safirna, na koju nikada nečist san ne zabludi. Oko palače teče mirisava rijeka i ishlapljuje miris svoj, sladji od ruže, u sjajne dvorane. Naprotiv palače stoji zrcalo i k njemu se penje dvadeset i pet porfirnih stepenica. Sve što biva u drugim zemljama, sve što se ma gdje kuje protiv nas, možeš na ploštini zrcala jasno da vidiš.

Ti pitaš možda, zašto se naša uzvišenost zove samo »knezom«, iako je moć i slava naša jednaka suncu božjemu?

Znaj, da tako biva u znak poniznosti. Ako možeš prebrojati zvijezde na nebu i pijesak na dnu morskom, onda možeš i izmjeriti medje i granice naše moći, naše slave i opseg naše države.

Ali šta je to spram moći i slave Višnjega? Sjen i prah i pepeo!« — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ovako se je završio list; vitez zašuti, a sestra je Paskalina sjedila tiho, ne mičući se, blijeda, očiju uperenih u prazninu. Je li ju omamio čaroviti glas njegov, ili ovo što piše u čudnom pismu tom? Duša

njena kao da je izišla iz tijela i poletjela onamo u daleke krajeve, pune pričâ, o kojima pripovijeda list. Učini joj se, da sav taj sjaj, sve te grozote i čudesa zbiljski gleda pred sobom, a iz ustalasanoga se mora tih nečuvenih sanja diže veliki lik proroka kralja, kneza Ivana, koji se sija veličanstvom izabranika Gospodnjega.

— A je li sve to istina? — zašapće najzad i sklopi ruke. — Tä onda je knez Ivan više nego čovjek!

— Pa ipak je samo čovjek, — odvrati vitez, — jer je podvržen tuzi i bolu. U takvom trenutku, kad ga okupi neizreciva, neporeciva čežnja za nečim, što ni sâm ne zna da objasni, neodoljiv je kao angjeo. Oh, u takvim časovima, kad mu se sjaj tuge lije iz alemovih očiju, ganutljiv je, da zaplačeš —

— Jest, jest! — zavikne Paskalina ražarena, — onda onomu, tko ga smotri, dršće duša od smilovanja i grozote i divljenja. — Sjetila se srebrnoga kipa u sakristiji.

Stranac ju je gledao s nekom stravom.

— Šta znate vi o tom? — zapita je.

Paskalini su kucale žile na sljepočicama. Osjećala je, da sada mora govoriti o onom, što je dojako krila kao tajnu. Osjećala je, da to čini preko volje svoje, ali viša ju je moć silila. Bilo joj je kao čovjeku, koji vidi duboku vodu, a neko ga ludilo goni, da se strmoglavi u nju.

— Šta ja o tom znam! — klikne — Tä znam ja njega, kneza Ivana! On je uznik moj! Blijedo kao smrt lice njegovo javilo se je meni, alemove oči njegove upile su mi se navijek u pamet! On ili lik njegov, ili njegova prikaza leži od nekoliko dana u kovčegu svetih triju kraljeva i evo ključa njegovih uza!

Svom je silom pritiskivala ključ na srce, kao kakvu skupocjenu stvar.

Stranac je uhvati za ruku:

— Nema onda sumnje! — klikne zaneseno i dršćući podjednako od radosti i žaljenja. — Knez

Ivan je mrtav — ali vi ćete ga spasiti i uskrisiti. Slušajte dakle drugo moje poslanstvo, koje ide vas!

Sestra se Paskalina sruši na koljena.

— Mrtav! — zajaukne.

— Ali vi ćete ga uskrisiti! — usklikne vitez radosno.

Ona uznese lice i osmije se kroz suze. Stranac joj uzme govoriti:

— Kad sam se rastajao s knezom Ivanom, reče mi ovako: »Brate moj, čudan sam san usnio noćas. Bilo mi je, da ležim ubijen usred stare, šumne šume. Bio sam mrtav, ali sam ipak razbirao, kako se nada mnom njišu vršci na drveću, kako se mjesec polagano šeta iznad šume i kako me pogdjekada blijedo njegovo lice pogledava izmed granja. A ja sam bio mrtav, to mi je kao težak kamen ležalo na srcu i na svim udovima. Neizmjerna se tišina, kao duboka voda, razlila šumom preko mojega mrtvoga tijela . . . Uto izroni nešto iz šumske tame. Slatka, bijela, krasna prikaza. Bila je djevojka. U očima joj se blista suza smilovanja. Prilazi mi sve bliže i bliže. Staje pred mene na rosnu travu, obasjana mjesecom. Nad glavom joj se, kao od nekoga čuda, rastavljaju krošnje drveća i poplava mjesečevih zraka razlijeva se oko nje. Upirući oči u mene diže ona polagano obadvije ruke k nebu. I sav tihi sjaj i sva čarobna bjelina mjesečeva kao da sada izviru iz tih krasnih, prozirnih ruku i slijevaju se u dvije duge, jasne zrake, koje teku iz njenih dlanova . . . A te mi zrake padaju na čelo i na srce. Onda osjetih, kako mi srce iznova započinje kucati, kako se misli opet bude pod čelom mojim. Od srca mi i od mozga započe život kolati tijelom kao svjetlost, kao toplota, kao sreća, kao zanos i glazba, polako oživje tijelo moje i ja klekoh zahvalan pred noge njene.«

Tudjinac umoran otpočine malko, a onda nastavi:

— Takav je bio san kneza Ivana. A ja ganut uskliknem: »Ti si mrtav, gospodaru moj! Prije nego

što je zadaća tvoja izvršena! Prije nego što je minulo proljeće tvojega junaštva?« Ja zaplakah. Ali on mi reče: »Neka bude volja božja! Maločas sam pogledao u proročansko zrcalo pred palačom i vidio sam kao u magli pernatu strijelu poganinovu. Možda će dakle pogoditi ovamo u moje grudi, u kojima srce plamti zanosom za kršćanstvo. Ali onda je i san moj bio proročanski. Onda živi negdje ona djevica sa čarobnim spasiteljskim rukama. Ti ćeš je naći i dovesti ovamo. Sjena će moja upravljati tvoje korake, ako zaista umrem smrću od izdajničke ruke«.

Sestra se Paskalina dirnuta uspravi.

— On je poginuo od izdajničke ruke! — uzvikne. — U prsima srebrnoga kipa dršće pernata strijela, a šiljak me njen žeže u srcu kao žarka iskra!

— A duh je njegov vodio moje koračaje k vama! — klikne vitez. — Nešto me je nejasno, nerazumljivo gonilo, da se odlučim od drugova mojih, san mi je zapovjedio, da tražim vaš samostan, ja sam pao na vaš prag, a maločas sam vidio, kako iz vaših ruku izbija jasna, čudna svjetlost! Vi ćete biti spasenje ugroženoga kršćanstva! Za veliko vas je djelo odabrao Gospod!

Paskalina sagne ponizno glavu i sve joj biće zaokupi velik mir.

— Danas ću još da govorim s opaticom o svojem pozvanju, — reći će tiho.

— Toga se kani, djevojko odabrana od Boga! — usklikne vitez. — Hoćeš li, da budeš ismijana? Štogod je veliko i sveto, izradjeno je na snima i prikazama. Ali osim odabranikâ ne razumije nitko taj veliki jezik, kojim govori božanstvo. Je li tko vjerovao prorocima? Put k velikim djelima posut je trnjem i kamenjem. Ako hoćeš da spasiš, moraš trpjeti. A oni bi ti se smijali! Odvedi ih kovčegu gdje leži kip, i ne će ništa vidjeti do li zrak! Ne, ti moraš tajno iz ovoga doma odbjeći, ti ne smiješ hajati za porugu ni

za lažan sud. Hoćeš li bez boja da pobjedjuješ i Bogu da služiš bez žrtve?

— Ne, tä to se ne može! — odgovori i suze joj prsnu na oči. — Kako bih mogla tako ljuto razjaditi one, koji me toliko vole.

— Oh, za dobar se glas brineš, djevojko! — oporo će vitez. — Ponos je, što iz tebe govori. Sram te bio, ti si sitna značaja i duše. Ti ne ćeš spasiti kneza Ivana! Ti nisi ona, koju ja tražim!

Pokrije lice dlanovima i uzdahne:

— Oj jadni moj gospodaru!

Nastane tišina. Nakon časka javi se Paskalina.

— Ne sudite prenaglo, — reći će mu. — Pričekajte, dok ispitam sebe i svoju snagu.

— Ti mi vraćaš život! — klikne on. — O ti si jaka, ti si već nadvladala sitničavi ponos ljudski. Ti ćeš sutra na noć biti u crkvi i ja ću doći po tebe.

— Bit ću u crkvi, — odgovori Paskalina blijeda, a srce joj je krvarilo.

— Hvala, hvala! — klicao je on ushićeno.

— Ne obećavam još, da ću s vama poći! — zavikne Paskalina prestravljena.

— Ali u crkvi ću vas zateći?

— Hoćete, jer hoću da vam konačno odgovorim. — Sagne glavu. Uto padne u sobu zraka sunca što izlazi, a u isti mah odjekne polumrakom po vrtu glas samostanskoga zvonca. Čim je zvono kucnulo, sestra se Benigna trgne iz svojega tvrdoga sna.

— Šta se tu radi? — pita ona i tare oči.

— Ja sam sasvim ozdravio! — odvrati veselo vitez. — Javite me opatici; doći ću, da joj zahvalim za pasku i za brigu.

Obadvije sestre otidju, da odnesu njegovu poruku. Za sat krene on u gradić, pošto je sestrama ostavio za uspomenu svakojake sitne darove, koje nisu razbojnici u njega opazili.

III.

Kad se je sve u samostanu stišalo i pozaspalo, ode sestra Paskalina tiho u crkvu. Cio je dan bila neodlučna, ali sada joj se je činilo, da joj je put jasno odredjen.

Srce joj je kucalo, kad je u sakristiji vadila ključ trikraljevskoga kovčega. Ruka joj je drhtala. Hoće li još naći srebrni lik na onom mjestu, gdje ga je prvi put smotrila? Gleda onamo sa strahom i s nadom. Lik još leži tamo. Kolika je bol, kolika čežnja, kolika tuga na tom blijedom licu! O, nema sumnje, on je zove, i ona odluči, da će poslušati i pomoći.

Ostavi kovčeg i vrata, što idu u crkvu, širom otvorena, pohiti k slici djevice Marije i pritisne čelo na hladnu stepenicu oltarsku. Vjetar je hujao jakim, dubokim glasom po praznom hramu i ta ju je glazba nekako umirila. Dugo onako proleži na licu pred slikom. Ali onda zaduhne jače vjetar, koji je valjda negdje kroz razbijen prozor prodr'o u crkvu, te odjedared uzljulja vječnu lampu i nešto s korniša pod slikom zbaci pred samo lice sestre Paskaline. Ona pogleda. Bilo je to nekoliko uvelih cvjetova i malen škapular od tamna sukna, što ga je valjda tkogod žrtvovao Bogorodici. Digne ga i osjeti, da je ispod tanke prevlake zašivena ruža jerihonska. Ni sama ne znajući pravo, što čini, objesi sestra Paskalina škapular o vrat i ustane. Zaokupi je sada veliko divljenje. Kakva se to čudesa zbivaju? Crkva se iznenada čudesno preobrazila. Mjesečeva svjetlost sija kroz islikane prozore, prolijeva cijelu dugu bójâ na kamene ornamente i stvara po svodovima i po stropu cvjetove, lišće, ptice. A sada se učini sestri Paskalini, da te ruže i ljubičice i to lišće od pješčenjaka staje titrati, a naslikani ljiljani mirišu slatkim mirisom i širom rastvaraju svoje čaške, da iz njih mognu med i rosa vrcati. Kamene ptice zalepršale krilima, glasovi im se izmiješali u hukanju vjetrenom, stupovi

se prevratili u stabalje, svodovi na stupovima u krošnje golemih bukava, a sva se crkva pretvorila u hladovitu šumu, punu tajni, punu mirisa, šuštanja i pjesama! Sestra Paskalina digne ruke k nebu u nijemu čudjenju. Osjeti sada, kako joj iz dlanova izbija jasna svjetlost kao iz prozirnoga dragoga kamenja, i ta srebrna struja lebdi kao laka para k slici kneza Ivana. I odmah mu se otvoriše širom oči, alemove zrake suknuše iz njih i slika ustade. Ali nije to više bila slika! Bila je to čarobna prikaza, koja kao lak ljetni oblak lebdi sve bliže i bliže k njoj. Časkom prione skoro uz nju, ali onda se stane dizati u zrak, polako i sve više te više, dok sa smiješkom ne zaroni med same krošnje uzljuljanoga drveća i nestade. U taj se trenutak raspline prividjenje čarobne šume, a sestra se nadje opet u crkvi. Pogleda sada u sakristiju — ali nema tamo više srebrnoga kipa.

— On me zove! — progovori na glas, — a ja ću poći!

Uto zakuca netko na vrata, što iz sakristije idu u vrt. Bio je vitez Nikodem.

— Konji već čekaju, — reče tiho i hitno.

Paskalina ne odvrati ni riječi, nego podje. Ali s praga se još jedared vrati i pohiti natrag k slici djevice Marije. Klekne.

— Bog hoće ovako! — klikne, dižući ruke k njoj. — Sramota će pasti na moje ime. Uzimam križ na sebe. Odlučila sam se. Ali što se s tobom rastajem, Gospo, to mi je jedini jad i najteža žrtva.

Zaplače, da joj je srce pucalo. Ali onda se ohrabri i položi svoje ključeve pred noge Bogorodičine.

— U tvoje ruke predajem i njih i moju prošlost, — reče i podje za Nikodemom, a srce joj je krvarilo.

Polako je koračala s vitezom kroz vrt, obasjan mjesečinom. On je dovede k vratašcima, koja su bila samo pritvorena. Nije ni pitala, kako mu je pošlo

za rukom provaliti ovamo i otvoriti ih. Napolju su stajala dva konja i vitez joj ogrne dug, mekan plašt od kamelota, da prekrije samostansku odjeću. Popne je na konja; potjeraše u tamnu, modrikastu noć.

Isprva nije Paskalina znala, šta se zbiva s njom, a potrajalo je dulje od dva dana, dok joj se ne stade razilaziti magla, u koju je svima svojim ćutima bila kao zaronila. Oko nje se je danilo, sve je dobivalo jasno lice, svjetlost, boju. Gledajući krajeve, sela, gradove, Paskalina se stade zanimati za svijet, za njegovo kretanje i život. Samostan i uspomene na njega gubili su joj se, barem po koji časak, iz pameti, pogotovo kad je vidjela, da je ne proganjaju, kako se je bila nadala. Ona bude veselija i svaki dan povjerljivija spram viteza, a on joj bude naskoro kao rodjeni brat.

Iza tri nedjelje dana počeo se kraj mijenjati. Sela su i gradovi bivali sve rjedji, šuma sve ogromnija i mračnija, rijeke bez mostova, a jezera prekrivena nebrojenim vodenim pticama. Gazili su pogdjekada močvare i skoro se davili u njima. A ta opasnost još jače zbliži Paskalinu vitezu.

Jednoga će dana reći vitez Nikodem, kad stigoše u drven, napola pust grad podno gore:

— Ovo je posljednje mjesto na rubu ogromne pustinje, što se širi sve do granicâ države, kojom vlada svijetli knez Ivan. Možda ne ćemo cio mjesec dana vidjeti žive duše. Ali morat ćemo se izvrći tisućama grozotâ. Ne ću da vam pričam o njima, jer bih vas zaplašio. Ako sretno prijedjemo tu pustinju, ući ćemo u drugi samotni kraj, ali to je cvjetni raj. Tamo ćemo se odmoriti i onda ćemo se zaputiti u dvorac kojega od moćnih knezova, koji su područnici kneza Ivana. Ondje ćete ugledati odsjev sjaja, koji okružuje mojega gospodara, i doznat ćemo pouzdanih vijesti o njemu. Imate li snage, da podnesete grozote pustinjske? Još je kada da se vratite med svijet.

— Odlučna sam i jaka sam, — odvrati Paskalina, — a uz vas se ne bojim.

Vitez je pogleda zahvalno i milo, a ona zaklopi zbunjene oči.

Udju u grad. Ljudi su tamo bili surovi, a plahi i nemirni pogledi njihovi napominjali su oči divlje zvjeradi. Na Paskalinu i na njena se vodiča skrene opća pažnja. Još i ne stigoše pred kuću, u koju će da se svrate, a oko njih se zgrne rulja i Paskalina se prestravi, slušajući same glasove i nerazumljiv, hrapav govor.

Umorna pohiti ona u malu sobicu pod samim krovom, koju joj je domaćin kao jedinu nenastanjenu odaju dao za noćište. Vitez Nikodem odvede konje za kuću u neku zagradu, obraslu visokom travom.

Mračilo se je jako i Paskalina je, zgrčena u kutu, molila svoje brojanice. Odozdol joj je dopirao u sobicu surov smijeh i pjevanje polupijanih ljudi. Odjedared se razjape vrata i velik se tudjinac javi na pragu.

— Šta ćete? — zapita Paskalina uplašena.

On joj ne odgovori, nego je povuče k sebi. Ona tiho cikne, ali uto se već stvori kraj nje vitez. Nastade borba izmed dva muškarca. Vitezu podje doduše za rukom, da svojega suparnika istisne iz sobe, ali na hodniku potraja borba dalje. Naposljetku udje vitez Nikodem.

— Bježmo! — zavikne.

Paskalina prestravljena opazi, da vitez krvari.

— Izgubljeni smo! — krikne ona očajno, a u tom trenutku zaori divlji krik po cijeloj kući.

Vitez je zgrabi za ruku i povuče je za sobom. Zaključa ključem sobu i obadvoje pohite niz uske stube kudagod u mrak. Čuli su, kako na drugoj strani, uz druge stube, koje se penju iz kapije, juri uzvikana rulja i gruva u sobna vrata, misleći, da su se tudjinci tamo zaključali. Ta ih varka spasi. Uske su stube vodile u praznu odaju u prizemlju i odande

oni iskoče kroz prozor u zagradu, gdje su im pasli konji. Kuća je bila nakraj grada, a za zagradom je bila šumica. Jašući šumom čuli su iza sebe, kako se na ulici sav grad diže na njih, ali oni sretno umakoše u goru. Jahali su cijelu noć i skoro cio dan, doklegod ih sile ne izdadoše; onda se sakriju u duboku špilju, iz koje je izvirao hladan, bistar izvor gorske vode.

Kraj vode se sruši vitez, blijed kao mrtvac, i sada se istom sjeti Paskalina njegovih rana, zadobivenih u borbi za nju.

Nisu bile doduše teške, ali je iskrvario, iznemogao, zapao odmah u groznicu i započeo divlje buncati. Zgrabio Paskalinu za obadvije ruke, držao ih željeznom snagom, a oči su mu na blijedom licu gorjele mračno i žarko.

— Paskalina! — govorio je neprestance, — ja te ljubim! Od prvoga te trenutka svom silom ljubim! Ljubav mi izjeda srce neugasnim ognjem. Mučim muku paklenu. Dahni poljubac na moje čelo i ozdravit ću. Ti srce kameno, ti ne znaš smilovanja!

Paskalina se zgrozi, istrgne svom silom ruke svoje iz njegovih stisnutih prstiju i pobjegne nakraj špilje. Tamo pokrije lice dlanovima, kao da ne će ništa ni da vidi ni da čuje, ali u srcu joj se je ozivao tih glas i šaptao joj: »I ti ljubiš njega!«

— Ne, ne, to je laž! — uzvikne očajno i uspravi se. Pogleda na onu stranu, gdje je ležao vitez, blijed kao mrtvac i ne mičući se.

— Veliki Bože, mrtav je! — zavikne. — A ja ga ljubim!

Za tren oka bila je uz njega. Sutonska mu je svjetlost padala na lice i na poluzaklopljene oči, i u tom joj se času Nikodem učini, da je isti s onim tajnovitim likom u kovčegu svetih triju kraljeva. Ozove joj se sada u srcu ime kneza Ivana, kojemu se je jedinom obećala, da će ga spasiti; ozove joj se kao ljubomoran prijekor, ali odjedared nestade svega.

*

sve se oko nje ugasi i ona je samo još vidjela viteza, koji umire. Sruši se na koljena, te uze polako naginjati lice nad njegovu glavu, sve niže te niže, dok joj se usne ne dotakoše njegova čela.

— Ja te ljubim! — zašapće i pritisne mu dug cjelov na čelo.

Vitez se gane.

— Hvala ti! — odvrati tiho i zaklopi oči sasvim. Nije znala, umire li on, ali činilo joj se, da njena života nestaje. Nesvjestica je prevlada.

Kad se je opet osvijestila, izlazilo je već sunce. Vidjela je, da ju je vitez, izmed njene nesvjestice i grozničava sna, položio na meku tratinu. Bila je slaba preslaba. Ali vitez Nikodem činio se je sasvim zdravim. Stajao je na pragu špilje i zvao konje, koji su pasli u blizini.

Kad se je obratio k njoj, sva zadršće.

Je li znao za njen poljubac? Je li čuo njen šapat? Ili je sve to smatrao pukim snom? Nije smjela očiju da digne.

Vitez pridje k njoj i progovori joj glasom drhtavim od nježnosti.

— Paskalina, hvala ti: ti si me iscijelila!

Krv joj se stine u žilama i ona brizne u plač.

— Žališ li? — zapita vitez tako sjetno, da se je sažalila na njega.

— Ne, ne! — odvrati naglo i uspravi se. Stupi na prag od špilje. Napolju su pjevale ptice, a šuma se i livada blistala rosom. Neka je radost strujila zrakom.

— Ne žalim! — ponovi tiho, ali odlučno.

Vitez sav izvan sebe od radosti, htjede je ogrliti. Ona se uze malo braniti, a kad on kliče: »Kako te ljubim!« ponovi i ona te riječi kao u snu, tiho kao daleka jeka njegova.

Onda klekne kao na jutrnju molitvu i jecajući zavapi:

— U njegovoj sam vlasti, Bože moj!

Vitez pristupi k njoj.

— Nisi u mojoj vlasti, djevojko, — reći će ozbiljno. — Ni riječi ti ne ću progovoriti o mojoj ljubavi, dokle god mi sama ne rekneš, da želiš biti moja.

Obadvoje se odjedared smiriše.

— Gdje su nam konji? — zapita Paskalina, a on ih dovede, te pojašu tiho šumom.

Cio su dan putovali, navečer otpočivali pod golemim osamljenim hrastom, a o ljubavi svojoj nisu govorili, ali oči su njihove odavale, kako o njoj sanjaju.

— Sada smo na rubu pustinje, — reći će vitez, — a sutra ćemo biti u zemlji grozotâ.

— I kroz pakao bih s tobom pošla! — odgovori Paskalina odlučno.

A paklom joj se učini pustinja, kojom su deset dana i dan i noć putovali, odmarajući se samo kratak sat gdjegod u sjeni koje stijene, iz koje kaplje mali̇čak vode u vreli pijesak. U te krajeve kao da se je zgrnula svaka strahota i svaka grozota. Čas vide pred sobom neko more bez vode, u kojem se pijesak bez prestanka talasa; čas dolaze na kamene rijeke, koje se valjaju sa silnom tutnjavom, čas se opet dižu guste magle, po kojima iskre lete i utvare vrve, cereći na putnike, koji teturaju, strahovita svoja lica, blijeda kao u mrtvaca. Nevidjene se zvijeri javljaju u pustinji. Salamandri trčkaju konjima pod nogama i prskaju iskre; strahovite im zmije staju na put i štrcaju na njih otrov; po plamenom uzduhu prolijeću ogromne ptice, obrasle travom mjesto perjem; iz pijeska strši korijenje drveća, koje je vršikama uraslo u zemlju, a korijenje se pruža poput rukû za svim živim, te u njihovu zapletu trunu kosturovi ljudski i životinjski. Onda prodju hitno krajem, gdje na stijenama sjede ljudi kao isklesani, kao da su zapali u najdublji san, koji kod njih traje mjesece, pa se čine mrtvacima. Po mjesečini vidješe opet ljude, koji su nalik na pse, a pasu golema stada vučja.

Stoput su mislili, da će poginuti, a stoput ih je očuvala neka viša moć.

Paskalinu natjeraše ti dojmovi gotovo u ludilo. Samo jedno ju je jačalo — što je znala, da je uz nju dragi, neiskazano ljubljeni čovjek.

Kad joj je dušom mununla misao, da bi on mogao poginuti, a ona sama da ostane suprotiv tih grozota, što je okružuju, nije se mogla suzdržati, da ne zajaukne od očaja, te ju vitez Nikodem morade uzeti na svoga konja, a ona mu se privi kao dijete i na srcu mu se do sita naplaka.

Naposljetku se poče gubiti divljaština toga kraja i jednoga jutra o ishodu sunčanu smotri Paskalina obrise paomâ na rumenom nebu.

Ona zaplače od radosti. Za nekoliko sati stignu do šumskoga drveća. Za njima je ležala pustinja, a pred njima se razastirao raj!

Rijeka modrikasta sjaja valjala se, nad nju se nadvio gaj, a u sjeni gajskoj bijelio se razvaljeni poganski hram.

— Paskalina, — reče vitez, — udji u nekadašnje svetište božice, izagnane iz ove zemlje. Stoji tamo do današnjega dana kovčeg pun koprenâ i nakita, a tvoja je odjeća eto razderana.

— Poslušat ću te, — odgovori Paskalina, — ali najprije ću da se okrijepim u hladnim valovima u rijeci.

Vitez krene u guštaru šumsku.

— Spremit ću ti krov za počinak, — reče rastajući se s njom.

Paskalina skoči u modre valove, koji su je ljuljali i njihali kao dijete. Onda udje u hram. U kovčegu bez zaklopca učini joj se, kao da nešto gori — bile su to koprene i ruha, tkana od salamandrova prediva, mekana kao labudovo perje, laka kao magla, sjajna kao zvijezde.

Ogrne se njima, sjedne na stepenicu pred žrtvenikom i nasloni glavu na okrnjak golema kumira od

tamna mramora. San joj padne na oči i ćuti joj zarone u dubok mir.

Kad se je probudila, vidje, da je već kasno veče. Zaplašena samoćom pohiti iz hrama i zovne viteza. Poleti na vršak bližnjega brežuljka i tamo iznenadjena zastane. Pred njom se talasala daleka ravnica, divna kao raj, hrpe drveća stojale u visokoj travi, a rijeka se blistala sjajem mjeseca koji izlazi. Stado bijelih slonova vijalo se kraj brijega. Zemlja tutnji od gromovnoga koračanja njihova, a oni dolaze k paomama, što titraju ukraj vode, lome goleme grane i mašu njima spram mjeseca, u divljenju i kao u molitvi. Bilo je nešto veliko, uzvišeno u ovom tihom poklonstvu stepnih gorostasa.

Paskalina digne oči k nebu i suze se zaiskre u njima.

Nikada se još nije molila ovako usrdno, kao što tim jednim pogledom na nebesa.

Kad joj se oči vratiše k zemlji, smotri dolje podno brežuljka neku blistavu sjenu. Bio je to vitez Nikodem. U razvalinama hrama našao je on neko sjajno ruho nekadašnjih svećenika božičinih. U ruci je držao grančicu paominu i vijenac bijela cvijeća, nalik na ruže. Glava mu se ponizno sagla k prsima.

— Nikodeme moj! — zavikne Paskalina radosno.

Bilo joj je, kao da će na krilima poletjeti k njemu dolje, da mu ulije u grudi svu usrdnost svoje čeznutljive duše, tu usrdnost, koja je jedna sa svjetlošću tih nebesa, što se čudesno svjetlucaju. A on raskrili ruke, kao da je pogodio njenu misao.

— Digao sam ti krov, dok si spavala! Podji i otpočini pod njim! — klikne sa smiješkom i mahne grančicom k rijeci.

Paskalina se ogleda onamo, kuda joj pokazuje, i smotri sjenicu, spletenu od paomina lišća i bijela cvijeća.

— Naš dom! — klikne ona nježno i radosno, ali onda se trgne od svojih riječi.

Pred dušom joj sine prošlost njena. Javi joj se pred očima samostanska ćelija njena, tijesna, tiha, hladna. Na prozoru je tamo cvao u zemljanom loncu ljiljan, kod vrata je visjela škropionica, iznad niske je postelje visjela sveta slika. Kao da je šuštanje angjeoskih krila provijavalo taj mali prostor... Zastane. Zaokupi je časkom smrtna zebnja. Ali onda se ogleda oko sebe, Sâm blijesak, miris, sjaj i veličina širila se uokolo do beskrajnosti; dihala je i zemlja i nebo, a zemljom i nebesima kao da je kolao žarki, zlatni sok. Osmije se, osjeti, da veliki kucaj svemirskoga srca odjekuje u njenim grudima, te kao što zemlja gine za poljupcem nebesâ, tako se njene usne zaželjele njegovih usana. To ju je gonilo k njemu. Polako, polako uze silaziti s brežuljka, sve bliže k njemu, dok mu ne pade u zagrljaj. Onda će tiho:

— Tvoja sam, moj Nikodeme! Oko nas je propalo sve, što nam je bilo svijetom, samo mi smo preostali jedno drugomu!

Držali su se tiho za ruke.

Nije divlje kliktao, nego drhtavim glasom zašaptao nježno:

— O, moja nevjesto!

I položi joj vijenac na glavu.

— Tvoja sam, tvoja! — šapne Paskalina blažena.

— Ženo moja! — klikne vitez i povede je u dom od paoma i mirisava cvijeća.

A nebo se svjetlucalo, rijeka bučila, zemlja mirisala. Tako postadoše muž i žena i bili su beskrajno sretni.

IV.

Život im je sada prolazio u cvjetnoj samoći kao proljetni dan. Tako je slabo nalikovao na zbilju! Bio je kao fantazija, koju je neki od starih majstora slikarije načarao na zlatnu pozadinu kistom, zamo-

čenim u zraku jutarnje zore i u modrinu blagih noći. Svaki im je dan bio cvijet, koji o ishodu sunčanom rastvara svoju čašku, da se iz nje razlije sladak miris, i svaki im se je dan završavao kao ptičja pjesma, koja zamire uz žubor vode i šapat šume. Voće im je padalo u krilo, kad bi, umorni od lutanja, sjedali pod hladovito drveće na pragu paomskoga doma; ptice su slijetale k njima; bijele one srne i gazele dolazile i lijegale oko njih i mirno ih gledale očima, punima duše, punima sna. Katkad bi se javljali i skitnički žitelji bliske pustinje i klecali bi iz daljine pred njih kao pred bogove, omamljeni njihovom krasotom i srećom, što im je sijala iz očiju. A onda bi opet ustajali i nestajali u mrak tiho, bez traga, kao kad se smiri val.

Ali prodje godina i jednoga dana bude njihovu tihu blaženstvu iznenada kraj.

Paskalina se probudila i opazila, da je sama. Nikodema je nestalo. U zebnji je čekala nekoliko sati, dok se nije vratio. Kad je došao, bio mu je u ruci lûk, načinjen od duge grane, a s pojasa mu je visjela ustrijeljena bijela ptica, kojoj je brizgala iz prsiju krv i mrljala sjajno, dugo ruho Nikodemovo.

Paskalina zadršće.

— Ti nosiš smrt u naš raj! — uzvikne s prijekorom.

— Život mi se je previše zbabao, — odvrati on namršten. — Ne mogu smetnuti s uma, da sam muškarac! Nekoliko sam noći sanjao o bojevima i lovovima.

— To ti je povratak u prošlost, — zavikne Paskalina i sva joj prošlost njena iskoči pred oči. Vidjela je tihi samostan, dobre sestre i ljubljenu sliku djevice Marije, u koju je, otkad živi, upirala oči tako pobožno, tako zanosno.

— Oj slatka moja Gospo! — zavapi bolno i vrele joj se suze proliju iz očiju. Sav joj se taj njezin raj učini sada grijehom i grozovitom zabludom.

— Oh, što sam učinila! — zajada i zalama rukama.

— Žališ li? — zapita je vitez nemilo.

— Da što bih? — bio je njen odgovor, prigušen plačem.

Vitez je uze miriti, ali sreće im je nestalo. Postadoše nerazgovorljivi, a on je što dalje sve dulje tumarao po šumama. Prijekor njen bude oporiji, a on joj je odgovarao nestrpljivo i prkosno. Jedared ga nestade i dva se dana nije vraćao. Paskalina se uplašena zaputi, da ga potraži.

Bilo je već pred veče i na livadi ozlaćenoj od sunca na zapadu, pasla je srna sa svojim srnićima. Paskalina je uživala gledajući ih. Bila je to jedna od onih srna, koje su prije dolazile k njihovu domu, ali ih je rasplašila krv, prolivena od Nikodema, te se sada skrivaju po šumama. Paskalina je zovne. Te vjerne oči, sanjarske i vlažne, napominjale su joj sretne dane njihova ljubavnoga raja.

Srna se je nepovjerljivo približavala, ali slatki ju je glas Paskalinin mamio, te je prilazila sve bliže i bliže i pružala vitki vrat, da se privine k njoj — ali uto fijukne strijela i jadna zvjerka padne izdišući pred noge Paskalinine. Oko joj se uze gasiti, a u oku zablista suza i zatrepti kao prijekor.

Paskalina stade okamenjena. U džbunu zašušti i Nikodem se javi.

Djevojka zažagri očima od mrzovolje, a ljuta joj srdžba strese tijelo.

— Jadni, podli ubico! — zavikne i digne zgrčene pesnice, kao da prijeti.

Vitez se surovo nasmije i odvrati:

— Neka ti je proštena ta budalaština, a i ti meni oprosti. Htio sam samo da poplašim tu zvijer. Lov mi je postao strašću. A to valjda zato, jer sam tebi za volju odnemario neko vrijeme ratničku i muškaračku dužnost. I sama bi trebala misliti, da je meni drugačija zadaća, nego da čamam pred tvojim nogama.

Bješe joj, kao da joj je srce puklo, te iz duboke rane krvari. Blijeda, ali odjedared mirna, kao da je mrtva, progovori:

— I ja sam imala zadaću i dužnost. Moja je kazan zaslužena. Osjećam ruku Gospodovu.

Sagne glavu. Bez ijedne su riječi po mraku što se spušta stupali k paomskomu domu. Na pragu progovori Paskalina opet:

— Moja je zadaća poništena, moj je život dokrajčen, ali tebe još zove život. Ne ću da budem izmed tebe i tvoje dužnosti. Vrátimo se med svijet!

Vitezovim licem sine živa radost. Paskalini zaklecaju koljena. Sada je bila sasvim uništena.

— Ne ljubi me više, — zašapće. U duši joj je bio mrak i pustoš. Cijelu noć proleža ona na licu u prašini, a on je mirno spavao. Izjutra dovede konje i potraži svoje oružje u špilji, gdje ga je skrio. Žurio se je, kao da ga je strah odgadjanja. Bez riječi krenu na put. Nije ni pitala, kamo je vodi.

Jahali su dugo zelenom stepom i onda krajevima punima čudesâ. Vidjela je gradove, sagradjene od kristala, gdje obitavaju ljudi, koji sakrivaju zube u zlatne korice. Žene su tamo plele u kosu rumen biser, a djeci su vješale oko vrata amajlije od kamena, koji se nalazi u žabljim glavama, da ih očuvaju od otrova. Dodjoše u krajeve, gdje svjetlost tako čudnovato svijetli, da se bijele stvari čine crnima, okrugle uglatima, a najkrasnija lica ružnima. Vidješe ljude, koji imaju dvoji jezik, rascijepljen sve do grla, tako da mogu u isti mah dvije osobe dvojak razgovor voditi.

Ali sve to ne razbudi Paskalinu iz teške sjete, no kad jednoga dana pregaziše rijeku i Nikodem reče: »Sada smo u zemlji kneza Ivana,« uspravi se ona i klikne:

— U zemlji onoga kneza Ivana, kojega sam ja trebala spasiti, a na kojega sam tebi za volju zaboravila! Neka krv njegova padne na moju glavu!

— Što govoriš! — zadršće Nikodem.

— Ovdje uzduh miriše po krvi, — progovori Paskalina jakim glasom kao proročica. — Došli smo ovamo za kazan svoju.

Vitez opet zadršće i prekrsti se.

Kad se šuma razmakla, opaze pred sobom velik dvorac, okružen i branjen golemim kulama.

Nekoliko oklopnika na vrancima poleti im u susret, a jedan od njih zapita Nikodema, tko je i kamo će.

— Putujem sa ženom svojom knezu Ivanu, — odgovori vitez, — a ja sam jedan od njegovih poslanika.

— Onda ćeš, gospodaru, ovdje biti sa čašću dočekan, — odvrati oklopnik. — Dvorac taj drži moćni područnik kneza Ivana, knez Korma, a baš je ovdje sa svojom ženom, krasnom Pasuanom. Obadvoje su od karahitajskoga carskoga plemena.

Pokloni se duboko, uhvati im konje za uzde i povede ih k vratima dvorca.

Kad udjoše ispod visokoga svoda, smotre pred sobom krasnu mramornu palaču na cvjetnoj livadi. Hodnici, sobe i dvorane, kojima su ih vodili, bile su bogato islikane, a s arkadâ je i s prozorâ pucao divan vidik na hladovite vrtove, po kojima potoci teku i vodometi šúmê.

Knez Korma, starac duge bijele brade i mrka čela, sjedio je pod baldahinom i igrao šah sa čovjekom u bogatoj odjeći, koja se sva sijala zlatom. Žena mu je počivala na tigrovu krznu, zaogrnuta tanjim koprenama, nego što je paučna tkanina babljega ljeta. Tri su ropkinje mahale iznad nje lepezama od orlujskoga perja. Bila je čarobna s očima, koje dišu strašću, sa smiješkom ponositim i krutim. Jedared je, vele, iznenada bez koprene izišla međ svijet, te su cijele rulje padale na zemlju, omamljene njenom krasotom. Knez Korma dočeka ljubazno strance i uljudno sasluša pričanje viteza Nikodema. Ali kad vitez nazva sestru Paskalinu svojom ženom,

onda čovjek, koji je s knezom igrao šah, digne naglo glavu, oborenu donde k šahovskoj daski. Na smedjem mu licu zatitra čudan smiješak, a iz tamnoga mu oka sine modrikast, pronicav blijesak. Sestra Paskalina zadršće od toga smionoga pogleda, neki je strah zaokupi i tamna joj rûmên prelije lice. Sagne glavu; znala je pouzdano, da je taj neznanac pogodio njenu tajnu i laž viteza Nikodema. Mislila je, da će propasti od stida. I kneginja Pasuana, koja dotle nije ni za što hajala, sada se makne, kao da je opazila, da se nešto zbiva izmed Paskaline i onoga čovjeka kraj šahovske daske. Paskalina primijeti, kako se je ogledala k njemu i on joj malko klimnuo glavom.

Kneginja ustane.

— Odvedite tudjince, — reče, — neka se odmore, da sutra mogu s nama u lov!

Paskalina je bila sretna, kad je dopala u tiho, samotno sklonište. Sutradan morade u lov, jer je kneginja s neodoljivom ljubaznošću nagna. Nije ni za što marila, što se oko nje zbivalo. Kad su rano u zoru kretali u lov, šapne joj vitez Nikodem, što je doznao: — knez je Ivan živ, zdrav, sretan i na vrhuncu slave. Sva prividjenja o njegovoj smrti bila su lažna tlapnja ... Bol joj zaokupi srce. Radovala se doduše, što knez Ivan ne treba njene pomoći ni žrtve, ali nije mogla da suspregne súzâ, kad pomisli, da ju je pust, nesklapan san izmamio iz tihoga, mirnoga sretnoga doma u dolinu jada, sramote i poniženja!

Šta da učini sada, i šta joj je dužnost? Kamo da krene, gdje da zapita za savjet? Digne svoje zaplakano lice i potraži oči viteza Nikodema — ali mjesto njega je onaj drznik neznanac jahao uz nju na vatrenu vrancu.

— Gdje je vitez Nikodem? — zapita Paskalina gotovo uplašena.

— Tvoj muž? — zapitat će i on sa čudnim smiješkom.

Paskalina se sva zacrveni.

— Nije dostojan tvoje ljubavi, — šapne neznanac, uhvati joj konja za uzdu i povede ga na vršak maloga brežuljka. Odande je upravo krasan vidik: golema se livada pružala u daljinu, nasred livade stajao je velik dom od pozlaćene trske, a oko doma se vitlale rulje od tisućâ bijelih konja. Kod samotna hrasta stajao je vitez Nikodem, a do njega kneginja, krasotom i sjajem odjeće i nakita zasjenjujući ti oči, a gledajući viteza plamenim očima i liježući mu glavom na rame. Tako postòjî časkom, a kad joj vitez pritisne usne na čelo, nasmije se glasno i zavikne nekoliko riječi, koje su divlje zvučale. Odmah dojuri k njoj rulja vilovitih konja, ona se baci na jednoga od njih, a i vitez uzjaše hata, te oni povitlaju s mahnitom brzinom niz livadu i nestade ih u daljini. Sve je to bilo, dok bi dlanom o dlan udario.

— Bila si njegova miljenica, a sada će on da bude miljenik kneginjin i gospodar ove zemlje, — reći će neznanac.

— Otpadaj od mene, drzniče! — zavikne razjarena sestra Paskalina. — otkuda smiješ ovako govoriti sa mnom?

— Otkuda smijem istinu da govorim? — odvrâti mirno neznanac. — Eto, kao što kneginja ljubi viteza, tako sam ja za tili čas usplamtio ljubavlju k tebi. Budi moja isto onako, kao što tvoj nevjerni ljubavnik i tijelom i dušom pripada krasnoj kneginji Pasuani.

— Otpadaj od mene! — opet će Paskalina i grozeći se digne bodež.

Neznanac se nasmije.

— Hajde sa mnom odavde, — govorio joj je mirno dalje. — Ja sam moćniji od kneza Korme i ti ćeš biti skoro kao kraljica. Ne ću tvoju ljubav, svejedno mi je, ljubila me ili ne ljubila, samo da budeš moja.

Paskalina se odvrati i pojuri natrag kući, štogod je brže mogla. Da svisne od stida. Tako smije s njome

muškarac da govori. Zar to može biti? A u taj bezdan jada sunovratio ju je Nikodem i odbacio ju kao cvijet, kojemu se je zasitio mirisa. Za trenutak se je već priklonio k drugoj, a ona, iznevjerena, nesretna, ostavljena, da bude zgažena u prašinu i da ne bude osvećena? Stane i ogleda se za neznancem. Za čas je bio uz nju i gutao ju plamenim očima.

— Hoću da te osvetim, — zašapće.

Paskalina protrne u duši. Tko je taj muškarac, što joj je pogodio misao, dok je ni ona sama još nije jasno smislila? Strava se širi od njega, ali ta strava kao da ju započe podjarmljivati. Osjećala je, da je u njegovoj vlasti, ako se ne mogne odmah oteti čudnoj sili, koju je on nad njom stekao.

— Ja bih još jedared da govorim s Nikodemom, — šapne.

— Neka ti bude po volji, — odgovori on.

Paskalina se uplaši na smrt. Da mu nije svojim neopreznim riječima razbudila nadu, ili dapače obećanje dala? Dršćući u srcu pogleda na onu stranu, gdje je mislila, da je on — ali njega je nestalo. Odlane joj, te se požuri kući u sobu, gdje je provela noć.

Navečer, kad zvijezde stadoše iskakivati, odgrne ruka neznančeva zavjesu, što je visjela na vratima. Paskalina skoči uplašena s postelje, gdje je ležala u bolnu razmišljanju.

— Htjela si da govoriš s vitezom, — reći će neznanac, — hodi dakle!

Provede je kroz dug hodnik, otvori uska vratašca i rekne:

— Naći ćeš ga u vrtu.

Nakon tih riječi vrati se u hodnik, a Paskalina ostade sama. Uokolo je bila tišina i samo je drveće šuštalo i voda šumila, padajući u mramorne fontane. Po vodi se šarenile ptice nevidjenih, vatrenih boja, a grane su na drveću bile okićene zlatnim grivnama, urešenima dragim kamenjem. Paskalina uzdahne iz

dna duše. Sjeti se svetoga mira u samostanskom vrtu... Uto začuje u blizini šapat dvaju glasova i opazi, da stoji kraj kijoska, u kojem svilene zavjese skrivaju neku tajnu. Pristupi brže i odgrne ih smionom rukom. Na mekim je sagovima sjedila tamo kneginja, a vitez joj Nikodem položio glavu na krilo. Polugole ropkinje zahitale su u biserne čaše vino i medovinu, što prskaju iz srebrnih fontana, i pružale ih ljubavnicima. Kad Nikodem smotri Paskalinu, crvenu od stida i od bijesa, htjede brže skočiti, ali kneginja ga zadrža. Bila je sasvim mirna, te samo prezrivo rekne:

— Gle, blijeda tvoja žena!

— Bestidnice! — zagrmi Paskalina i okrene se k vitezu:

— Nevjerniče, tako si zaboravio dužnost spram one, koju si uništio — — ?

Nije mogla dalje da govori; suze joj ugušile glas.

— Odlazi! — odvrati vitez. — Kakvo pravo imaš, da uhadjaš mene? A što mi prekoravaš? Ne ljubim te više, kao što ni ti ne ljubiš mene. O kakvoj dužnosti govoriš onda? Tà žena moja uistinu nisi nikada bila, znaš dobro i sama.

Kneginja se nasmije, a Paskalina se sruši na koljena. Digne ruke k nebu, ali onda ih pusti niz sebe, kao da su joj dotešťale.

— Ne mogu da se molim, ni Boga da zazivam, — govorila je, a glas joj je zamirao. — Bog ne može slušati mene. Crni grijeh moj stoji med njim i meda mnom.

Glava joj je se polako stane saginjati i svijest joj se sasvim zamagli. Nedjelje prodjoše, dok joj se bistra svijest ne vrati.

— Nisam umrla! — bile su joj prve riječi i ona uzdahne duboko.

Ukraj nje se odazove drugi uzdisaj. Je li to vitez? Rûmên joj prelije lice, nada joj sine u duši

ali nažalost nije bio on nego opet onaj neznanac. Pokrije lice dlanovima, a on će joj reći:

— Goniš me od sebe, a ja sam ti jedini prijatelj, kojega na širokom svijetu imaš. Ne gledaj me takovim divljim očima; istinska je istina. Dok si ti ovdje bolna ležala i sa smrću se borila, veliki su se dogadjaji desili. Pasuana je pomahnitala, jer to, što ona osjeća spram viteza, nije više pûkâ ljubav, nego strast, koja proždire tijelo i dušu. Ona kuje strahovite spletke. Još noćas će glava kneza Korme pasti od ubojničkoga mača, a Nikodem će da stupi na prijestolje njegovo i da bude muž krasne Pasuane. Šta će s tobom biti, i to ću ti reći. Nikodem te je ljubomornoj kneginji predao u ruke. Odvući će te odavde u pustinju, da tamo pogineš. Nikodem se je istinabog dugo odupirao, ali naposljetko je privolio, da budeš prognana. Uzdaje se on, da ćeš se kakvim slučajem spasiti u pustinji. Možda misli, kakvim čudom, jer vele, da si bila miljenica moćne svetice — —

— Prestani! — zavikne Paskalina. — Nečista usta tvoja, jadni poganine, nisu vrijedna, da izgovore njeno ime!

— Šutim već, — naceri se neznanac. — Radi prema onom, što si sada čula. Hoćeš li, da te spasim i osvetim?

— Osvetit ću se sama podloj ženi toj, a njega ću, iako ga ne ljubim, spasiti. Dokaži mi, da je sve istina, što si mi rekao, i ja ću ti zahvaliti za veliku uslugu.

— Uzdajem se u tvoju zahvalnost, — šapne on, a oči mu zasijaše. Onda će reći:

— Kako bi da se osvetiš kneginji?

— Odat ću sve mužu njenu!

Neznanac se zamisli, a tada odgovori:

— Mogao sam to i ja, ali nije mi stalo, poginuo on ili ne poginuo. Neka. Rádi po svojoj paméti!

Paskalina mu mahne, neka odlazi, onda ustane s postelje i uzme haljinu, koja je ležala kraj nje. Ta je haljina bila crna i kao zlatnim plamenovima protkana, te usprkos svemu sjaju nekako žalobita. Paskalina se nije mogla otresti misli, da je haljinu tamo položio onaj neznanac, te je drhtala, dok ju je oblačila. Ali nije imala kada da premišlja. Žurila se je iz sobe. Na hodniku ju je opet čekao neznanac.

— Odvest ću te, — reče i podje kolonadom u onaj kraj dvorca, gdje stanuje knez. Na pragu prve sobe ostavi je nasamu. Ona se morade nasloniti na stup: noge su joj klecale, srce joj je jako kucalo. Predati kneginju njegovoj osveti, to je lako, ali ne će li i Nikodema izdati s njom? Pred očima joj zatitra, a u glavu kao da joj je suknula para krepkoga vina.

— Pa neka pogine i on! — zašapće muklo i šmugne izmed mekih zavjesa tiho u dvoranu.

— Ne, ne! — šapne opet sama sebi. — Doklegod mi knez ne bude obećao, da će ga poštedjeti, ne ću mu izdati cijelu tajnu... A šta je, ako je onaj neznanac slagao?

Tek što je to smislila, kad li se začuje hitno, prigušeno koračanje po sagovima, a na protivnim se vratima jave Nikodem i kneginja. Obadvoje su bili blijedi kao mrtvaci. Oči im se uprle u taman kut u sobi i Paskalina istom sada opazi, da tamo mirno spava knez. Srce joj zamre od zebnje, šta li se to zbiva. Čemu će svjedokinjom ovdje da bude? Uto migne kneginja, a Nikodem poleti s blistavim nožem na starca, koji spava. Za tren zaroni njegov nož u kneževe grudi.

— Ubico, jadniče! Zar si ti vitez i čovjek? — zavikne Paskalina i glas joj se kao grom razlijegao sobom. — Sramotan i proklet bio, podli izdajico!

Bila je poletjela, da razvadi kneza, koji umire, i ubicu, koji se je razmahnuo, da opet udari. Knezu je brizgala krv iz duboke rane, te kvasila haljinu i dugu, raspuštenu, zlatnu kosu sestre Paskaline. Bila je nalik na Magdalenu pod križem. Vitez i kneginja zastanu uplašeni i ni da se ganu. Uto zaore koračaji straže, koja se je približavala, razdrmana izà sna krikom Paskalininim.

— Brže, skloni se! — zavikne kneginja i digne zaslon, što je sakrivao tajna vrata.

Vitez posluša, a kneginja stane sada zapomagati.

— Moj muž! moj jadni muž! — zajauče i zgrabi Paskalinu obadvjema rukama za ruku.

— Gledajte, kukavni robovi, — dovikne straži, kad se je javila, — gledajte, šta ste skrivili svojom nemarnošću! Ubica usrnula u sobu, tamo leži muž moj u krvi, a ta se bjesomučnica raduje, šta je učinila!

Prije nego što se je sestra Paskalina snašla i mogla i jedincatu riječ izgovoriti, da se opravda, odvedoše je u tamnicu i tamo se jadnica u mraku sruši na slamu. Učini joj se, da je u paklu. Nije marila ni za tamu ni za nevolju, ali zubi joj zacvokoću, čim se sjeti, šta je maločas vidjela, i srce joj zamre, kad pomisli, da će je pred sud odvesti. Ako bude šutjela, zna, da će umrijeti najgroznijom smrću, a ako progovori i iskaže istinu — ne, ne, i stoput ne! Ne ljubi ga više, ali po njenu svjedočanstvu ne će on i ne smije poginuti. Gdje je taj čudni neznanac, koji joj se je pričinio svemogućim; zašto joj ne priskakuje u pomoć? Gine za njegovim likom, a uza to dršće od strave.

Iz tih je misli razbudi velika buka, koja je i kroz stijene njene tamnice prodrla u mračnu ćeliju. Pogleda u vis i opazi, da tamo ima prozor s rešetkom, a k njemu se penju prosto istesane stepenice. Odvuče se gore i pogleda kroz rešetku. Pod njom je vrvjela svjetina, koja se je divlje uzvikala, a sučelice na balkonu, pod baldahinom od nojeva perja, stajala je kneginja i vitez Nikodem. Bili su obadvoje još vazda

blijedi, ali oči su im gorjele uzrujanošću. Odjeća se je na njima blistala biserom i rubinima. Kneginja pruži ruku i svijet se na trenutak utiša. Ona progovori. Ronila je suze zbog smrti svojega muža, a onda proglasi, da zarad općega dobra svojega naroda uzima nova muža, koji će ugušiti bunu i očuvati uzljuljanu državnu ladju. Bila je grobna tišina. Ona uze dalje redati svoju žalost zbog muževljeve smrti i pričati, kakav je boj poveo vitez protiv neprijateljâ, koji su umakli.

— Nažalost, — usklikne, — dok je vitez vojevao, njegova je izdajnička žena, u sporazumu s neprijateljima, srnula u sobu i s djavolskom okrutnošću izvršila grozovito djelo.

Usred toga bestidnoga, lažljivoga govora iskrsne iznenada neznanac pred samim balkonom. Digne visoko iznad glave blijedo, uplašeno dijete i zavikne glasom čvrstim i gromkim kao zvono:

— Evo sina vašega kneza! Igrao se je u sobi svojega oca, neopažen, sakriven zavjesom na krevetu, bio je svedokom ubistva. Ovaj, kojega je kneginja vaša odabrala za muža, ubica je vašega kneza. Sama je, raspaljena grješnom ljubavlju, zasnovala žalostivu njegovu pogibiju!

Strahovita graja zahuji nakon tih riječi. Svijet stane bacati kamenje na balkon i sa sviju strana zaori: »Smrt ubici, smrt kneginji!« Na balkon pojuri nekoliko ljudi, bili su to srodnici umorenoga kneza. S divljim licima poprijete smrću kneginji i Nikodemu. Onda se u smrtnom strahu uspravi Pasuana. Vidjela je, da je sve propalo.

— Stanite! — zavikne tako glasno i očajno, da je nastala tišina. — Istina je, što moj sin svjedoči! Ali ja nisam kriva. Ubica me je prijetnjama prisilio na veliku moju laž. Narode moj, obrani me! Evo, sama sada osvećujem mojega muža!

Ovako reče, te trgne bodež i zatjera ga svojemu ljubavniku u prsa. Vitez zakrikne glasno i sruši se na zemlju. Za tren je bio mrtav.

Jadna je žena mislila, da će se ovako spasiti, ali podli joj je čin bio zaludan. Za kosu je odvukoše na stratište . . .

Sestra Paskalina nije vidjela, kako je skončala, nije vidjela, da je nastala borba med kneginjinim pristalicama i protivnicima; njoj se je sa smrću viteza Nikodema završilo sve. Noć joj zastre oči, te nije opazila ni one mlazove zagušljiva dima, što su prodirali u tamnicu. Istom lomnjava zidova, koji su se rušili, razbudi nju. Onda tek opazi, da plamenovi sukljaju. Smrt joj se je bližila i cerila joj se grozovitim svojim licem. Spopadne je sada strah, ni neslućen još nikada. Svekolike sile života i mladosti uzbuniše se u njoj protiv groba, koji ju je obzinuo.

— U pomoć, u pomoć! — zaviče i iz sviju bi sila da raskine slabim svojim rukama tešku rešetku. — U pomoć! Oh, tko će mi priskočiti? Ja ne ću da umrem! Pakao me čeka! Dušu ću dati, tko me spasi!

Tako je vikala, zaludjena strahom.

Uto se opet javi onaj neznanac. Rešetka se svali od udara njegova mača i on stane uz nju u plamenu i u dimu, koji se je valjao kao potop.

— Hoćeš li da budeš moja? — pita je.

Srsi je prodjoše, ali smrt je sezala za njom; nije bilo kada da premišlja.

— Izbavi me! — zavikne i srne k njemu.

Privine je tako čvrsto uza se, da joj zastade dah. A ona zaklopivši oči osjeti, da je on nosi iz vrtloga grozotâ i smrti, i osjeti se zadovoljna. Onda joj se učini, da leti prostranstvom. Polako promoli glavu ispod bórâ njegova plašta i ispod bujne, zlatne kose, vitlane vjetrom . . . Razabra, da je s njim na konju. Uokolo je noć, vjetar huji, a mjesec hiti kroz oblake. Neki joj drijem tešta glavu: umornost nakon sviju proživljenih dojmova. Osjećala se je tupom i nije se branila, kad joj je glava opet polako pala na grudi neznančeve. Zaklopi iznovice oči i nije ih ni otvarala, doklegod ne udari u njih nagla svjetlost. Onda

se sasvim osvijesti. Nije znala, koliko je konj vitlao po noći s njom, ali bilo je prilično dugo, jer sav se je kraj promijenio. Goleme su se stijene crnile i stršile k nebu, orijaško im je drveće šuštalo na vršku, a u krilu im je drijemalo jezero. Onaj blijesak, što ju je probudio, izvirao je iz jezerske vode i sijao se kao srebro. Nad jezerom su se okupljali oblaci, mjeseca je nestalo, a mjesto njega je u rastrganim oblacima plamtjela neka čudna zora, strahovita kao odsjev požara. Usred jezera stajao je zamak, ogroman, velelijep, mračan. Bio je sagradjen od neisklesana kamenja; po terasama su mu rasli tisućljetni čempresovi, a u dubini tamnih, presvodjenih prozora i odaja, kojih je nestajalo u mraku, titrali su divlji ognjevi. Po hrapavim, mračnim zidovima švrljali su kao sijavice golemi gušterovi. Bio je zamak sablasno krasan.

— Stigli smo, evo mojega doma, — reći će neznanac. — A bit će i tvoj dom.

Udare na most, koji vodi u dom. Neznanac zaustavi konja i pogleda je kao u neprilici. A njene mu se oči upru u lice, kao da pitaju.

— Šta ti je to na crnoj vrpci oko vrata? — zapita on tobože nemarno i na silu se smješkajući. — Čemu ti ta igračka? Baci je!

Paskalina se uspravi.

— Volijem umrijeti! — zavikne.

Bio je to onaj škapular, što joj je od nogu Bogorodičinih pao pred sagnuto lice, kad je one kobne noći bježala iz samostana. Pritisla ga je onda k ustima. Neznanac se divlje nasmije i obode konja, da se je od boli propeo. Za tren prelete most i stignu palači u dvorište.

Neznanac je povede uz široke stube. Udju u veliku dvoranu, koja se je sjala zlatom. Sa stropa je visjela svjetiljka, sadjelana od jednoga komada safira, i od njena je modra blijeska sva dvorana bila obasjana kao mjesečinom. U prozorima su mjesto stakala bile tanke ploče siva mramora s bijelim žicama, a strahovita je noćna zora prodirala kroz njih u dvoranu krvavom bojom. Za velikim, crnim, kamenim stolom sjedila su četira čovjeka. Kad neznanac udje, oni ustadoše.

— Moji područnici, — neznanac će ponosito.

Jedan od njih, blijed, s dugom, modrikastocrnom čûpôm, podje im u susret. Oči se njegove učine Paskalini strahovite, a u tamnoj grimiznoj odjeći svojoj još je bio i bljedji i grozovitiji.

— Dobro došla! — pozravi muklim glasom.

Nato ustanu i druga dvojica i ponove riječi svojega druga.

Paskalina zadršće od zebnje. Štogod gleda, čini joj se nekim tmurnim snom. Nisu to ljudi, nego su sjene. Ti su glasovi nalik na huku vjetra u ruševinama.

Neznanac joj uze govoriti:

— Sada si dakle moja nevjesta. Ova će nam trojica da budu svjedoci. Ali prvo skini sa sebe sve, štogod si ovamo ponijela. Tu u pokrajnoj dvorani naći ćeš haljine i nakit. Otidji i preodjeni se.

Lupne nogom i razjape se vrata, kojih Paskalina dosad nije opazila; pred očima joj se javi čudnovat prizor. Sva se je pokrajna soba činila samim plamenom, daždom od iskara svijuh boja, a sav je taj sjaj sijevao iz haljinâ i nakita, naslagana u zlatnim kovčezima. Ali i iz toga sjaja i raskoša širila se je neka grozota. Kao da je plijen iz opljačkanih grobova.

— Ne trebam tvojih haljina! — zavikne Paskalina. — I nisam tvoja nevjesta!

Iz njegovih očiju sine blijesak nadljudske mržnje i Paskalini zamre srce od strave. Krv joj se stine u žilama.

— Ja sam u vlasti paklenoj, — mune joj jasno kroz pamet. Zgrabi svoj škapular i digne ga u vis.

Neznanac i njegovi drugovi trgnu se korak unatrag.

Paskalinom sada oblada iznenada velika mirnoća. Bilo je to junaštvo samoga očaja.

Čvrstim glasom zavikne:

— U ovom škapularu, koji je ležao do nogu presvete Bogorodice, ušiven je čudotvorni cvijet ruže jerihonske. Njegova moć primorava svakoga nečistoga duha, da istinu odgovara. Šta velite na to, druzi moji?

Tek što izreče, opazi, kako se neznanac i njegovi drugovi pognuše k zemlji kao pod teškim bremenom. Nema više sumnje, u vlasti je samoga djavla! Gine od straha, ali opet diže škapular i kliče iza sve snage svojega tijela, kojeoršće od smrtne zebnje:

— U ime propetoga Boga, govòri, tko si! — I prekrsti škapularom neznanca.

— Tko si? — zavikne i po drugi put.

— Barbatos, knez pakleni, — odgovori neznanac, previjajući se kao u smrtnom izdisanju, a iz očiju mu stadoše vrcati iskre mjesto suza. — Po šumama me ljudi skobljavaju, četiri kralja, prokleta navijek, stupaju preda mnom i trube u zlatne rogove. One, koji se meni odaju, učim, da proriču po bučanju volovskom i štektanju pasjem. Znam, gdje leži u zemlji blago, zakopano od čarobnikâ. Znam sve, što je bilo i što će biti; trideset četa demonskih služi meni.

Kao da mu je od toga priznavanja olakšalo. Ukoči se ponosito i smrači se kao oblak, ali i kroz oblak se je sjala nekadašnja njegova nebeska krasota.

— A tko su drugovi tvoji? — zapita Paskalina, cvokoćući zubima, a ipak zanesena nekom grozovitom radoznalošću.

— Neka ti oni reknu! — odvrati on mračno i ponosito.

— Ja sam Haborijon, demon požara, — reći će onaj u grimiznoj haljini, koji je prvi pozdravio

Paskalinu. — U paklu me zovu vojvodom. Zar me nisi danas vidjela, kako sam duvao plamenove u dvoru?

Ona druga dvojica rekoše:

— Ja sam Balberith, kojega su nekada poštovali u Feniciji! Na mojoj su brizi pakleni arhivi, a čeznem, da tvoje ime zapišem u knjigu prokletih.

— A ja sam Balzefon, u Egiptu su mi se klanjali i bogate mi žrtve prinosili, jer ja sam spriječio bijeg njihovih robova. A dotle, dok se je Faraun molio meni, Jevreji iz njegove zemlje utekoše preko Crvenoga mora. Zato angjeo pogubitelj nije dirnuo u moj kip, kad je sve druge kipove sa zemljom sravnio i uprah satr'o. Kovao sam tebi lance.

Nasmije se tako, da se je sav dvor od balvana i iskara, magle i divljih ognjeva, zatresao iz temelja.

Paskalini se nakostriješi kosa.

— Onom moći, kojom sam vas primorala, da govorite, naredjujem vam, da odstupite od mene!

Bila je tišina kao u grobu, ali nitko se i ne ganu. Sada klone Paskalini srce i iz drhtavih joj ruku ispadne škapular.

Djavao se nasmije. Izmed nje i spasonosnoga škapulara zaduhne tako silan vjetar, da nije mogla ni koraknuti.

— Ludo! — zavikne Barbatos. — Ti si moja i nitko te sada ne će oteti iz mojih ruku! Ove se noći ima tvoja sudbina da odluči i odlučit će se po mojoj želji! Ja sam tebe izmamio iz samostana, ja sam na tebe naveo lažne sne, ja sam k tebi doveo viteza Nikodema, ja sam prouzročio tvoju pogibiju. A ti si mi sama dala vlast nad tobom. U oholosti svojoj mislila si, da ne možeš posrnuti, mahnito si zazvala napast na sebe, a napast se je javila i ti si podlegla. Hodi k meni, nevjesto moja!

Maši se za njom, zgrabi je za ruku i potegne je k sebi. Već mu je polumrtva padala u naručaj, ali

uto je on iznenada ispusti! Odajom se rasprostr'o nebeski miris: — iz rastrganoga škapulara procvjetala čarobno jerihonska ruža, bijela kao zvijezda, a alemov je melem kapao iz nje. Zidovi pukoše i kroz njih sinu jasna noć, po kojoj titraju sami angjeli. Uzduhom odjeknu zvonjava tisućâ zvonâ. Bila je badnja noć, onaj čas, u koji se je rodio Spasitelj, a samo se u taj tren rascvjetavaju ruže jerihonske i onda pakao nema vlasti. Nebo diše poljupcem posvećenoga mira na sav stvoreni svijet... Dvora nestade kao sna, i s njim nestade djavolova.

Paskalina je ležala u pijesku u pustinji pod svodom nebeskim, po kojemu je procvalo srebro mliječne staze. Nije u njoj bilo ni toliko snage, da zahvali Bogu, niti snage, da i korak korakne. Legne obrazom na pijesak i zvjezdane joj zrake sinuše u oči, u koje je maločas gledao gospodar tame. Tako ostane do osvita, a onda začuje tutnjavu mnogih koračaja i odigne glavu. Bila je karavana, koja putuje pustinjom. Dignu je, okrijepe je vodom i metnu je kao stvar na devu. U najbližem je gradu prodadu u ropstvo, opet kao kakvu stvar.

V.

Sada nastade sestri Paskalini put po bezdnu nove sramote, nove patnje i neizrecivoga preziranja same sebe. Tri su je godine prodavali s jednoga mjesta na drugo, prelazila je iz ruku jednoga kupca u ruke drugomu kupcu, kao stvar, koju svak odbacuje, kad je se zasiti. Željela je smrt, ali nije imala srčanosti, da umre, jer je znala, da pred njom zija pakao. Istinabog, čudo ju je očuvalo, ali sve do sada nije bila dostojna milosti. Mislila je na izmirenje s Bogom i nadala mu se i protiv svojega uvjerenja. Ali i to samo za jasnih časova, a cijelo vrijeme bila je tupa od bola. No jednoga joj dana podje za rukom, da pobjegne. I sada joj istom sine zora nade. Vrati

se u pustinju i tamo proživi u kajanju deset godina, lijući suze, koje su je žarom svojim očišćavale. Kamen joj je bio uzglavljem, glad drugarom, a molitva mannom. Tako je živjela mrtva za svijet, ali u srcu joj se nije ugasla jedna čežnja, snažna kao plamen, — da još jedared ugleda samostan, u kojem je nekada živjela, i onu svetu sliku, koja joj se još nije izgubila iz duše. Dugo se je branila od nakane, da krene na taj daleki put, jer je osjećala, da nije dostojna tolike milosti. Ali desi se, da u njenu samoću stadoše dobjegavati ljudi, koje je bijesni rat raspudio iz domaje, te ona ostavi kamen svoj u špilji, uze križ, svezan od trske, i krene da potraži drugu samoću. Hodala je dugo, dugo, dok ne stiže u gustu šumu. Pozdravi drveće kao prijatelje, šum joj je njihov bio neiskazano drag. Bilo je već veče, mjesec je sjao nad vršikama i sipao svoje srebro guštari u krilo. Sestra se Paskalina zagleda u lisnati, trepetljivi strop nad svojom glavom i sni joj stadoše polagano izranjati iz duše. Malo pomalo joj se stane činiti, da se šumi čudno preobraća lik i da ona nekako polagano mrzne kao od nagle, ljute mrzavice. Ne miče se više, ne njiše više krošnje svojih cedara i pinija, nego neko čarobno gibanje ovlada njome — grane se počeše spletati u lúkove, stabla se pretvoriše u stupove, mjesečeve se zrake prometnuše u zlatne zvijezde na svodu, koji je nekim čudom iskrsnuo, i sva šuma postade hramom, po kojem vjetar slatko huji. Bila je to njena crkva, ono milo, sveto mjesto, gdje je kao dijete snivala i molila se! A gle, tamo se u daljini u zlatnoj magli odjedared rascvjetale ruže i ljiljani, a iznad njih se zaplavilo, kao nebo da je, i kao blijesak zatreptao tamo slatki, smješkavi lik čudotvorne Djevice Marije!

Sestra Paskalina zaplače glasno i prividjenja njena nestade. Ali u duši joj je i dalje zujala slatka harmonija glasova i svjetala.

— To je bilo znamenje; ja se smijem vratiti, smijem je ugledati i do nogu njenih umrijeti! — klikne Paskalina i tvrdo odluči, da će se vratiti kući.

Čim je osvanulo, krene na daleki svoj put. Stupala je bez prestanka na onu stranu, kuda sunce zapada. Koliko je hodala, nije znala, nije brojala ni nedjelje ni mjesece. Prosila je hljeb svoj od kuće do kuće i padala od bolesti, jada i iznemoglosti. A ipak je dopuzla do svojega cilja. Dodje do poznatih krajeva, ugleda iz daljine gradić blizu samostana kao bijelu točku, a jednoga jutra stiže čak onamo i stade napokon pred sami prag svojega raja. Usne joj se isušile, nije mogla govoriti, te ih morade okvasiti na studencu. Kad se naže nad vodu, sama se uplaši od svojega lica, kako se blijedo i uvelo ukazuje med rasutom sijedom kosom! Koliki su tragovi nevolje, grijeha i suza na njemu! Paskalina se gorko osmije. Ne treba se barem bojati, da će je u samostanu prepoznati. Uto zaori zvonce, što saziva sestre na molitvu, i ljuta joj bol probode srce.

— Ta ja sam izlučena, — šapne, ali onda dometne: — Ne, O n a me je zovnula amo, pa idem!

Dopuzi k vratašcima i potegne za zvonce. Vrata se otvore i Paskalina smotri kroz maglu svojih suza sestru Benignu. Ni ona nije više bila mlada, ali kakav se je sveti mir, kakva čistoća i dostojanstvo sjalo s njena lica!

Paskalina padne na koljena, prevladana bolom, i ni riječi da progovori.

— Ti jadnice! — ozove se sestra Benigna, i ne sluteći, koga gleda pred sobom. — Čime da te pomognem?

— Pusti me u crkvu, pred čudotvornu sliku Bogorodičinu, da tamo poginem od tuge i od sramote! — bukne Paskalina i oči joj planu kao u groznici.

Benigna se jako uplaši.

— Ti nisi kadra razumjeti, — uzvikne Paskalina. — Ja sam velika grješnica, moja je krivica neizmjerna. — Govorila je divljim glasom.

Benigna uzmakne korak, ali onda se snadje i odvrati mirno:

— Kolikigod bio tvoj grijeh, božje je milosrdje veće.

— Pusti me u crkvu, da vidim! — klikne Paskalina.

— Crkva je još zatvorena! — odgovori Benigna. — Strpi se, udji ovamo, a ja ću zovnuti sestru sakristijanku!

— Sestru sakristijanku! — klikne Paskalina. — Jest, nju bih htjela da vidim. Pred godinama sam znala takodjer vašu tadašnju sakristijanku, sestru Paskalinu. Mogla bih vam reći, šta se je s njom zbilo.

— Znamo sve, što se je zbilo sa sestrom Paskalinom za svega joj života, — odvrati sestra.

— Vi znate, šta se je s njom zbilo? Vi je onda proklinjete? — Sagne glavu k podu.

— Šta buncaš? — začudi se Benigna. — Mi ljubimo sestru Paskalinu nadà sve. Ona je naš ponos, naša utjeha i naša radost! Evo je, i sama dolazi. Nosi svježe ruže i ljiljane i pristaje joj to kao kakvoj svetici. Moram za poslom da odem, a ti se razgovori sama s njom, ona je slatka i puna ljubavi.

Odbrza, a Paskalina upilji oči preda se kao omamljena. Je li budna ili se lažan san titra njome?

Dugim hodnikom evo lebdi kao sjajna zraka spodoba u redovničkoj odori. Krilo joj je puno ružâ, a s pojasa joj visi ključ od trikraljskoga kovčega i zvecka joj slatko i blago uz svaki koračaj. Lice te spodobe ima crte sestre Paskaline, te ona gleda pred sobom sebe samu, ali ne ovakovu pälû, s tragovima nevolje, grijeha i patnje, nego punu dostojanstva i svetoga mira, onakvu nekako, kakva bi bila, da nije nikada izašla iz samostana, nego tamo kroza sav život, sve do ovoga trenutka snivala dalje sveti san svoje mladosti o raju, o Bogu i o Njegovoj Majci, bez ljage i vjerna svojim zavjetima i dužnostima.

Sestra Paskalina otvori oči širom i sveta je groza zahvati kao bujica. Srce joj zakuca divlje i kosa joj se nakostriješi. A divna prikaza lebdjela je sve bliže i bliže, miris ruža u njenu krilu i sjaj njenih očiju punio je sav prostor, i ona progovori sa smiješkom i takvim slatkim glasom, da se od njegova zvuka stijene pokriše bijelim cvjetovima, nalik na one, što ih mrzavica stvara na lišću!

— Evo ti vraćam tvoje ključeve, Paskalina. Ti si ih na odlasku predala u moje ruke i ja sam te vjerno zastupala. Nitko ne sluti ovdje, da si otišla. Ja sam uzela na sebe tvoje lice i zapremila sam tvoje mjesto. Jesi opet doma, ti jadnice!

Ključevi zveknu o kameni pod, a prikaze nestane. Ali hodnikom uzlebdi na zlatnim oblacima Bogorodica Marija, onakva, kakva je naslikana na čudotvornoj slici.

— Majko milosti! — zavikne sestra Paskalina, obezumljena radošću. — Ti praštaš?

Prikaza se nagne iznad zlatnih oblaka, i suza, blistava kao biser, padne grješnici na čelo.

Uvelo joj lice zacvjeta sada kao ljiljan, a na usta joj navre slatka pjesma radosnica i odjekne cijelim domom, dok ne zaori kao himna stotine angjelâ, tako da se sestre zadivljene sletješe i zahvaćene štovanjem poklecaše oko sestre Paskaline.

Nijeme od čudjenja dižu ruke k svetoj sjeni, koja lebdi na zlatnim oblacima. A kad nestade prikaze, pokloniše se Paskalini kao svetici. Ali ona ustane i zovne ih u crkvu. Onda zamoli, neka otvore širom vrata i neka zvonjavom sazovu svijet. Kad učiniše, baci se Paskalina pred slikom u prašinu, zatim ustane i jakim glasom objavi sve, sve, što se je s njom zbilo, svoj bijeg, pad i grijeh, svoju nevolju, svoje pokajanje, i naposljetku ono veliko čudo ljubavi i beskrajnoga milosrdja. A gromki joj je glas pomalo zamirao i prevraćao se u tihu, žarku pjesmu zahvalnicu, a oko joj je ronilo u nebesku

modrinu na slici, i ta se je modrina udubljivala sve dublje te dublje i prevraćala se u plameni bezdan empyreja, i u tom blijesku, gdje se boja gasi i zamire zvuk, zatrepti nešto još blistavije nego sav sjaj — i duša sestre Paskaline uznese se za nečim, što svijetli i zvuči i što se je najzad kao ruža rasvanulo u poljubac mira i ljubavi... I usta joj zamukoše navijek, oko joj se ne ganu više, zaslijepljeno sjajem vječnosti...

• • •

Ovo je sva dogodovština života sestre Paskaline, kako sam je ispreo iz zapisaka starih ljetopisaca, iz fantastičnih priča drevnih putnika i demonologa i najzad iz vlastitih mojih sanja. Mnogima, koji hladno umuju, ova će pripovijest biti na sablazan, — ali neka bude barem nekima i na radost! Amen.

TEREZA MANFREDI.

L'étranger, te voyant mourante, échevellée,
Demande: »Qu'as-tu donc, o femme désolée!«
A. Chénier.

Ah, dragi meštre i prijatelju, s kakvim ti uzdrhtanim srcem danas pišem! Pero mi ispada iz ruke, ali šta ću, nego da ti reknem sve. Tako sam se zavjerio tebi i Benediktu, pa ne ću vjerom prevrnuti. Tvoji glasovi o slavlju Benediktove slike u pariskom salonu diraju u mene kao bodež u ranu. Tko bi znao, nije li to posljednje djelo njegovo? Tko nam jamči, da će on ozdraviti od teške duševne bolesti, u koju ga survaše zgode, tijesno spojene s tom slikom. Ako umre, ili sasvim poludi, kako će onda brzo uminuti mlada njegova slava!... Deset, dvanaest godina daljega rada, i ime bi se Benediktovo zapisalo možda na stoljeća u povijest umjetnosti — ako pak ne ozdravi, bit će za nekoliko godina zaboravljen. Ali što je napokon stalo do toga? Zar čovjeka manje boli srce, kad stekne taj komadić posmrtne slave? Ah, dragi moj meštre, kako si dobar, što dom svoj i zagrljaj otvaraš nesretnomu Benediktu i što ne mariš, da će mir i tišinu tvoje pustinjačke kolibe u Passyju uzbuniti uzdisajima i kricima svojega mučenoga srca. Oprosti, što govorim o tvojoj dobroti; ti ne ćeš nikada hvalu svoju da slušaš, — šutim već, tà i onako ne bi dostajala moja rječitost, kad bih htio riječima da je prikažem. Što ti danas o Benediktu pišem, nema da bude ni optužba ni obrana, nego će biti zgoljna, ispričana činjenica, toliko objektivna, kolikogod mogu objektivan da budem. Prekorio si me

posljednji put, da gdjekada s gorčinom spominjem prijatelje. Nisi ni slutio, šta se ovdje u Pragu zbiva, a ja ti to nisam mogao i nisam smio pisati, te si onda sasvim posumnjao u mene, da se u meni budi neka umjetnička ljubomornost na darovitijega Benedikta. Ta me je nepravica boljela. Uvijek sam bez gorčine priznavao sjajniju darovitost njegovu i vjeruj, da u meni nema nikakve zavisti. Činim bez pretenzije, što mogu, a bio sam prirodi svagdje zahvalan za ovaj mali poklon talenta, što mi ga daje kao naknadu za moje upravo nagrdno lice. Hvalim Bogu i za tu svoju rugobu, jer valjda ne bih bio toliko zadovoljan s mjestom, koje kao umjetnik zapremam, da me moja odurnost nije zarana naučila na resignaciju. Sada dopusti, da ti već jedared započnem pripovijedati!...

Kad sam se lanjske godine vratio iz Skandinavije u Prag, prvi mi je put bio, kako ćeš lako pogoditi, na Hradčane k Benediktu. Od svega sam srca čeznuo za njim, a bio sam i željan, da razgledam njegov novi atelier, kojega mi se u pismima nije mogao da nahvali. I zbilja, te su prostorije bile dostojne njegove zanosne hvale. Bile su u nekadašnjoj palači, sada jako zapuštenoj. Kroz dugo, mračno pridvorje udjem u grafitovano dvorište, koje je sadašnji vlasnik u svojoj filistarskoj tuposti »čisto« prekrečio, tako da samo pogdjegdje izbija na sunce nekadašnji aristokratski sjaj ispod purgarske banalnosti. Usred bujne trave ronila je razlomljena fontana rijetke suze nad poniženim ponosom starih vremena. Kroz krasan kameni portal udjem na uske stube, kojima su visoke stepenice istesane iz tako tvrda kamena, da su zdrave pretrajale vandalizam nekolikih stoljeća. Možda je nekada niz njih rijekom tekla krv, možda je to tmurno stubište orilo divljom bojnom vikom? Tko bi znao! Cinična nečistoća njihova ne priča ni o čem. Odvedoše me strmo u visinu do samih vrata dragoga prijatelja, Odaja, koju si je Benedikt preudesio za radionicu, imala je karakter mnogo poz-

nije dobe, sva ta zbrka umjetnički propletenih maskarona, girlanda i festona od voća i od cvijeća, sve te školjke, amori, poprsja carevâ i božicâ, jasno su napominjali svojom slikovitošću doba Luja petnaestoga. Ogroman prozor, probijen med sasvim oštećenim slikarijama na stropu, propuštao je obilatu sjevernu svjetlost u radionicu, a teška zavjesa naprotiv ulaza kao da je zakrivala drugi prozor. Čim se pozdravismo, razgledam ja sve točno, i dok mi je Benedikt dokazivao, da je njegov atelier po svoj prilici bio nekada domaće kazalište, otkrijem ja zavjesu. Bio sam pogodio, stajao sam pred prozorom, koji seže do samoga poda, i ne može se ni zamisliti krasniji vidik, nego što je pucao odavde na zbrku pocrnjelih krovova, ponositih zvonika i veličanstvenih kula s neprispodobljivo dražesnom pozadinom Petřína, obraslog drvećem, s rijekom u daljini, blistavom kao alem. Pogled na Prag bûdî u meni svagda zanos i ta čarobna slika ne gubi ništa, iako mi nije nova. Htjedoh zakoraknuti na široki korniš pred prozorom, da se nauživam još širega pogleda, ali Benedikt me uplašen trgne natrag.

— Nezasitan si! — reče mi.

— Čovjek se u znoju lica svojega muči po fjordovima, — zadeklamiram ja, — nemilosrdno protresa svoje jadne porebrice na onim grozovitim točkama, što ih dobri Nordijci (nelijepu stvar nelijepim imenom) »stolkärren« nazivaju, a ovakva se divna slika i ne zapaža.

— Valjda ne ćeš kod mene pjevati onu mrsku pjesmu o tudjinštini! — zgrozi se Benedikt, — a ja ludjak još te zadržavam, da ne sletiš s prozora, mjesto da te prijateljski i sam pomognem, da sletiš. Dragi moj, uščuvaj ti svoju ljubaznu propovijed za koji estetski čaj, a meni bolje pričaj o svojim putovanjima, o svojim pustolovinama...

Sada ja opet prasnem u smijeh.

— Zar ti još vjeruješ u tu fantastičnu stvar, što se zove pustolovinom? Onda vjeruješ u eksistenciju jednorošca, je li?

Benedikt mi je dotle rasklopio mapu, koju sam ponio i metnuo u sobi, gdje mi se desilo.

— Bože mili! — klikne on uistinu ushićen. — Otkuda ti ove studije?

Pogledam: bila je to na brzu ruku skicirana slika kraja, udaljenoga nekoliko milja od Jönköpinga; bio je istinski švedski kraj: veliko tresetište, djelomice obraslo borovima, po njemu razasuti grumenovi žuta granita, u pozadini brezik, a nad cijelim se krajem pružalo u beskrajnost daleko obzorje. Nastroj je večernji, tresetište tinja i modra para kulja po njoj u šumu poput ossianskih sjena. Za tren zaboravim na Prag, koji se na suncu sija preda mnom, i svom se dušom zaželim opet švedske pustoši; uzdahnem iz dna srca.

— Aha, čini se, da si ipak imao nekakvih pustolovina, — bocne me Benedikt, — taj je kraj po svoj prilici bio pozornicom osobite zgode...

— Zbilja, malo da nisam zaboravio! — odvratim, — nešto se je desilo, kad sam tu skicu slikao.

— Pričaj! — navali Benedikt.

— Varaš se, prijatelju, nije to bila nikakva pustolovina, nego pûkî susret, ali i tebe će jamačno zanimati. Ukratko, upravo ovdje, čelo ove šume upoznao sam se s diletantom, oduševljenim do zla boga. Osim ruljâ engleskih putnika najteža su kletva našega stoljeća diletanti, koji slikaju i crtaju. Moj je diletant bio grof i zemljak, nije govorio doduše »drugim zemaljskim jezikom«, ali je sve u sve bio zgodan čovo. Evo ti njegova karta! Zajedno bi pješačili iz Jönköpinga u Habo, i to bi po cio dan trajalo, ili bi crtali skice kakvoga drveća u hrpama. Grof mi se je divio naivno i iskreno, iako mi je priznavao, da pravo ne razumije, zašto ja putujem

Švedskom. On je ovamo došao po nekim obiteljskim poslovima, ali je, veli, donekle razočaran, drugačijom je zamišljao Švedsku, nema tu motivâ ni za kakvu valjanu sliku. Pokaže mi svoj portefeuille, same študije iz Švicarske, same Alpe u ružičastu sjaju s modrim sjenama šljivove boje. Njegovi su ledenjaci pravi bademovi puddingi, preliveni jagodovim sosom. Uostalom, kako rekoh, valjan i zgodan čovo. Ima ovdje u Pragu mlâdu, koja živi sa svojim ocem u njegovoj palači. Budući tast njegov, češki plemić s talijanskim imenom, nema, veli, nikakvoga imutka, a mladina je mati bila gradjanska kći. Grof ne živi nikada u Pragu, te je knezu, naime svojemu budućemu tastu, iznajmio svoj dom. Ako te volja, hajde da odemo sutra knezu.

— Mi? — začudi se Benedikt. — Šta ćemo tamo?

— Grof mi je rekao, da u palači ima neke stare, oštećene freske. Želi, da ih razgledamo, a ti, jer o tebi sam mu pričao, da ih restauriraš. Grof se tebi, zasada samo po mojoj preporuci, tako silno divi, te želi, da naslikaš portret njegove mlâdê. Javio je već knezu i knez nas čeka; ja sam mu sâm otpremio pismo iz Kristijanije, gdje sam se s grofom rastao. Dao sam mu i ruku, da ću odmah nakon dolaska pohoditi kneginjicu, njegovu mladu, i pokazati joj svoje studije. Ona je, veli, isto tako oduševljena za umjetnost kao i on sâm. Da iskreno reknem, to mi obećanje nije milo. Nisam neprijatelj aristokraciji — koljenovićima, jer to je pravi ideal nasuprot naše glupo naduvene buržoazije i nasuprot smiješne umišljenosti naših tobožnjih velikaša, ali nije mi ipak po volji u njihovu društvu. Naše plemstvo nema poleta, ne osjeća krasote, ne razumijeva umjetnost, u jednu riječ: nije to aristokracija iz doba renaissance. Nismo doduše ni mi jednaki umjetnicima onoga doba, te pravo da se rekne, obadvije su aristokracije, i roda i duha, podjednako nisko pale. A propos, ti znaš grofovu palaču?

— Znam, — odvrati Benedikt i pristupi k velikomu prozoru. — Vidiš li onaj tamo visoki zabat? Ima otuda samo nekoliko kuća donde, te bi čovjek mogao po vršcima šiljatih krovova u okukama dospjeti sve do palače, da je samo tako lak kao golub, ili barem kao mačka. Vidiš, kako se vijuga taj put i zaobilazi čak onamo blizu terase iza samostana sestara Barnabitkinjâ i onda udara pravcem k palači. Češće sam pomišljao, da bi se čovjek uz opasnost života mogao možda došuljati čak na tu terasu u domu svetih djevica...

Benedikt se nasmije u sav glas, u taj mah pozvoni netko ponajprvo plaho, a odmah zatim vrlo jako. Otvorim i u atelier šmugne kao sjena visoka, vitka djevojka u jednostavnoj, ali ukusnoj odjeći. Krasota njena nije imala ništa zajedničko s grčkim idealom, nego je napominjala krute egipatske božice, onakvim majstorskim konturama urezane u stijene grobova i hramova. Uistinu profil njen s tim niskim, finim čelom, s tankim pri kraju nešto savijenim nosom, s punim usnicama i kratkom, čvrstom, krasno zaokruženom bradom, bio je takav istinski, kao da ga je nacrtao najbolji umjetnik iz najsjajnijega doba tebanskoga. Osobito u izražaju njena lica bilo je nešto djetinjsko, a ipak ozbiljno. Doimala se je od prvoga pogleda, ali krasota je njena iznenadila i u svem se sjaju javila istom onda, kad je digla oborene oči. Pod crnim obrvama, koje su se u povijama skoro sastajale, blistale su se zanesene, tamnosive oči dugoljasta oblika i osobite, zagonetne čari. Bile su duboke kao nebo. Iz svega joj je bića izbijala kao neka tiha noblesa, a kretnje su joj bile umiljate, kao cvijeće što podrhtava o uzduhu.

— Što je po volji? — zapita Benedikt s onim malko ciničnim smiješkom, koji mu je tako često nagrdjivao krasno lice.

— Dočula sam, gospodine, da potrebujete model, i mislila sam onda... — tu zapne, blijedo joj lice još jače problijedi, a smiješak Benediktov bude još uvredljiviji. Taj mi je prizor bio tako mučan, da se maših šešira.

— Benedikte, — reknem, — čini se, da se gospodjica plaši od mene. Nisam još doručkovao, pa idem u kavanu i tamo ću te pričekati.

Učini mi se, da joj je odlanulo. Poklonim joj se i ona mi zahvali skoro zahvalnim pogledom tamnosivih očiju. Sletim niz strme stube naglo, kolikogod mogoše moje dugačke, nepokretne noge, i ne znam, zašto sam se uz put s uzdisajem sjetio svojega nelijepoga lica, jer mi nikako nije navika premišljati o svojoj krasoti. Kad ispadoh na dvorište, sjetim se, da nisam Benediktu rekao, u koju ću kavanu. Vratiti se ne htjedoh, te se naslonim na polurazvaljenu fontanu s nakanom, da pričekam prijatelja. Na dnu srca priznavao sam, da ću s drage volje pričekati — godila mi je izvjesnost, da ću opet vidjeti te čudne, zanesene, ozbiljne, a ipak djetinjske oči. Stadoh o sivom sjaju njihovu premišljati, sanjati... Pomalo mi se uze pričinjati, da uništena grafita izbija na svjetlost u punom skladu krasnih linija; pričini mi se, da srebren mlaz iz fontane suklja visoko med šuštave krošnje drveća, kojega nema više; kroz prozore gledaju iz kuće zlatokosi paževi; davno zamukli zvuci mandolina zaorili slatko iz visoko svedenih dvorana i galerija; uz vitke stupove korača s tihim dostojanstvom visoka spodoba... Svilena joj povlaka šušti po glatkim pločama; meka joj se kosa sjajucka o suncu; o vitkom joj se bijelom grlu niže skupocjen biser — a pod crnim obrvama, gotovo sraslima iznad finoga nosa, jarko se i pronicavo blistaju sive oči...

Ne znam, koliko mi je potrajao san. Trgnuo sam se iza sna, kad se je iza mene začuo hitan i lak koračaj na strmim stubama i nakon trenutka proletjela kraj mene djevojka, o kojoj sam sanjao. Bila je zbu-

njena i nije me opazila. Brzala je. Hitno projuri dvorištem, zaroni u sjenu mračne vježe, onda se još jedared obris njene vitke pojave s divnom jasnoćom ocrta na sjajnoj sunčanoj pozadini pred domom, i nestade je. Da poletim za njom? A čemu? Nisam još dospio da odgovorim na to pitanje, kad već začujem i smotrim na stubama Benedikta. Bio je veseo kao svagda i zviždao je.

— Šta je bilo? Šta je toj djevojci? — zapitam naglo.

— Ništa nije bilo, — nasmije se Benedikt, mirno sučući brkove. — Ta mi je mlada dama ponudila svoju ljubav, a ja sam je odbio.

— Ponudila svoju ljubav! — ponovim ja polako za njim, zapanjen i teška srca, a onda dometnem malko oštrim tonom:

— A ti si je odbio! Tä nisi nikada bio beščuvstven, nego baš naopako.

— Istina je, — nasmije se Benedikt, — pa nisam ni sada.— Pričekaj, dok vidiš krasnu Violantu. Otkad nju ljubim, nijedna mi se druga ženskinja ne čini krasnom. Rubens nije nikada naslikao punije forme, ružičastiju put, zlatniju kosu, nije nikada naslikao grudi...

— Mani se tih pjesama pohvalnica! Znaš, da me Rubensove boje nisu nikada zagrijavale.

— Istina je, sjećam se, tebi su po volji Fiesolove svetice s gotovo sasvim bijelim očima, u kojima je označena sitna zjenica skoro samo pod moraš, ili almeje*) s očima punima mističnoga raskoša istočnjačkoga, ili s tamnim žarom Hispanije. Čudim ti se, da možeš ovakve ekstreme jednako da ljubiš.

— Ljubim onakve oči, kao što su one, što se sjaju pod tamnim obrvama djevojke, koja ti je, veliš, ponudila ljubav, — progovorim više sâm sebi, nego li Benediktu.

Benedikt pljesne rukama.

*) Pjevačice i igračice na Istoku.

— Ti si ljubomoran, — nasmije se na glas. — Kako čudno naglašuješ ovo svoje sumnjičavo »veliš«! Je li te opčarala ta djevojka? Ne vrijedi ti doista, da se raspaljuješ, jer će sasvim lako biti steći njenu ljubav. Slušaj, kako sam se upoznao s njom. Ne znam više, kad je to bilo: jedne sam se večeri išetao na Petřín. Bilo je tamo pusto i mrtvo kao obično, a ja sam bio zlovoljan, jer je Violanta otputovala na dva dana iz Praga; sumnjao sam na nju, da nije otputovala sama. Uzmem malko igrati ulogu nesretnoga ljubavnika, uzdisati, sentimentalno se zagledavati u pozlaćene oblačiće, prisluškivati šuštanju drveća, u jednu riječ: zaplovio sam punim jedrima morem lirizma... Uto začujem tih uzdisaj i opazim djevojku, gdje pod drvetom sjedi na niskoj klupčici. Nisam sasvim jasno razabirao crte njena lica, ali mi se učinila mladom i lijepom... Da Violantinu nevjernost osvetim vlastitom nevjernošću, ta mi se misao učini i sretnom i logičnom. Djevojka je bila sama, te pristupim k njoj i kliknem glasom dubokim i uzdrhtanim, kolikogod sam mogao: »Napokon, oh, napokon sam te našao! Uzalud sam te tražio, nitko mi nije znao reći, tko si! Otkad sam se zaželio ovoga trenutka, gdje ti smijem reći: ja te ljubim, ljubim te s neslomljivom silom mladjahne duše, ljubim...« Gotovo prasnuh u glasan smijeh, jer ako je ta djevojka, pomislim, samo dvaput u životu bila u kazalištu, ja sam izgubljen; u brk će mi se nasmijati. U taj se čas začuje glas od bliske crkvice, posvećene ne znam kojemu svecu. Zaboravio sam, koje je svakidašnje žensko ime taj glas zovnuo, ali djevojka skoči, kao da se je trgla iza sna. Ja odstupim brže u sjenu, a neki stari gospodin pristupi klupčici. »Otvoreno je već«, reći će on i djevojka mu se šuteći uhvati pod ruku. Odvede je k crkvi, na kojoj im je baš netko otvarao vrata. Djevojka me nije zanimala dalje, iako me je njeno vladanje malko zapanjilo, jer nešto je osobito bilo u toj

kretnji. Odem i za pol sata zaboravim sasvim taj smiješni prizor. Sjetio sam se te male komedije iznovice istom danas, kad mi je u pohodima bila ta djevojka, koja je meni na dosadu, a tebe zanima. Nisam je odmah prepoznao, iako mi se je učinila malko poznatom, ali kad je započela: »Eto, bila sam sretnija od vas, našla sam vas«, onda sam istom razabrao, šta je. »Htjela sam vam pisati«, nastavi djevojka, »ali sam voljela doći sama, da vidim, kako ćete se iznenaditi!« Ja zinem, da se po želji pričinim iznenadjenim i to se je jamačno prilično glupo prikazalo. Ali djevojka nije ništa opažala. »Reci one riječi još jedanput, reci!« šapne i opet prižmiri očima, kao i onda na Petřínu. Ne mogoh dulje suspregnuti smijeha. »One sam riječi davno zaboravio, ludice«, odgovorim i malko je očinski uhvatim za podbradak. »Vi ste ono zbiljski shvatili! Šteta, što ljubim drugu. Rijetka je naivnost kao vaša i zasluživala bi, da bude nagradjena. Uostalom, moja je ljubaznica hirovita, rasrdjuje se na mene i onda sam ja svagda voljan da ljubim drugu. Ali ne bih vam svjetovao, da se s njom ovdje sastanete. Zapisat ću vašu adresu, doista ste krasno uzrasli...« Uhvatim je za ruku...

— Tolika brutalnost! — kliknem ja razjaren.

— Tä kako bih je se i oslobodio, ako ne ću ovako! — nasmije se Benedikt. — Ja uostalom ne mislim, da sam je se sasvim oslobodio. Nije ona ni tako naivna, kakvom se pričinjava. Doći će jamačno sutra opet i onda ću je poslati k tebi. Violanta je ljubomorna, pa mi ne dopušta, da imam ikoji drugi model osim njene krasne osobe. A za svoju »bakhanticu« ne bih ni mogao steći krasniji model, nego što je ona. Ah, dok je vidiš!

— Ta tko je do bijesa ta Violanta?

— Ti to ne znaš? — začudi se on. — Oživljena slikarija Rubensova. Violanta će da bude pjevačica. Ima oduran glas i zna to, ali hoće ipak na pozornicu, jer je to najbolji put, da bude poznata i tražena, to

je sve, što Violanta želi. Našla je već veoma bogatog mecenu, tako glupog, da vjeruje u njen umjetnički poziv, u njen dar, i da njenu ljubav za umjetnike smatra ljubavlju za umjetnost. Mecena ima ljubomornu ženu i ne može dovoljno da čuva Violantu, jer je sâm predobro čuvan. Smisli i sâm, koliko ga ja i Violanta ismijavamo. Sretan sam, da me ona strasno ljubi. Ime »Violanta« ja sam joj nadjenuo, a sada je svi ovako zovu, i sâm mecena. Ništa ti više zasad ne velim. Dodji večeras k meni i vidjet ćeš je. Sazvala je u moju radionicu nekoliko naših drugova na malu zabavu i kao mojega prijatelja dočekat će te jamačno s radošću.

Obećam mu, da ću doći, i mi se razidjemo.

Mrzio sam tu Violantu, dok je nisam još ni vidio; mrzio sam je zbog njene vlasti nad Benediktom. Nisam ti dosad, dragi meštre, ni riječi spomenuo o radu, koji sam toga jutra vidio u radionici Benediktovoj. Slikao je bakhanticu i Violanta mu nije bila samo model, nego mu je i svu tu sliku udahnula. Ja sam se od te slike uplašio. Kamo elegancija forme, kamo polet, kojemu sam se svagda u Benedikta toliko divio? Benedikt nije više kadar ni da razumijeva ni da slika golotu, nije više kadar ni da je motri; golota mu nije više čista i uzvišena himna, niti išta još govori ćutima; golota te bakhantice — prostota je!

To tijelo nabubreno i mekano, bez harmonije, bez draži, gojno i rumeno, bez duha, bez duše, bilo je gnusno u svojoj drskosti i napominjalo je ono vlažno blato, iz kojega je po biblijskoj tradiciji Bog stvorio čovjeka, i ta je ženskinja po njegovim riječima ona proslavljena Violanta, o kojoj on bez prestanka bunca!

Odlučim, da navečer ne ću k Benediktu, ali onda se prisjetim, da bi ga to uvrijedilo, te ipak odem.

Bilo je od prilike jedanaest sati, kad dodjoh k razvaljenoj fontani pred strmim stubama; smijeh i cika onih pirnika dopirala je potmulo čak i na pusto dvorište, obasjano mjesečinom. Polako se popnem i

zastanem, nezapažen u sjeni, ukraj vratâ, otkud sam mogao pregledati svu radionicu, prevraćenu u gozbenu odaju. U sredini je stajao nizak, dug stol, na kojem je gorjelo nekoliko mjedenih rimskih troplamenih svjetiljaka; svjetlost im je padala na bijeli stolnjak, titrala po blistavim čašama i staklenicama, osvjetljivala ostatke gozbe, kupove voća, velike bukete u kristalnim vazama, a preostala je prostrana odaja bila u dubokoj tami. Iznad stola se je uzvijao laki dim svjetiljaka, koje su se pušile, i modrikasti dim od cigareta. S tavanicâ su visjeli krasni festoni od svježa, šarena cvijeća i sezali od stupa do stupa, a suhe paome i bodljače, porazvješane po zidovima, činile su se skupocjenim brončanim ornamentima; blijedi su se maskaroni kreveljili u tami; posvakud porazmještane slikane študije u prirodnoj veličini izvirivale su iz mraka s razbludnom svojom golotom, a kroz otvoreni se je veliki prozor zelenila noć u mjesečini i razastirala svoju srebrnu koprenu iznad zbrke vršaka, krovova, zabata i tornjeva. U odaji je bila halabuka. Violanta je, odjevena u bogatu i neukusnu haljinu, ležala na improviziranom prijestolju, pokrivenom komadom stara gobelina. Bila je gojna, rumena, drska, bez draži, kao i Benediktova bakhantica. Imala je krasnu, zlatnu kosu, koju je raspustila i proplela bršljanovim vijencem. Pila je vino iz velike čašetine, smijala se kao muškarac i nije pušila cigaretu, nego cigaru. Bila je gnusna. Gosti su se baš zabavljali tim, da u nju zgadjaju bombonima i bademima, a Violanta im je uzvraćala težim metcima, cijelim narančama, i polijevala najbliže napadače vinom.

— Smislite štogod novo, to me ne zabavlja više! — vikala je ona hrapavim glasom.

— Istina, štagod lijepo! — zavikne i Benedikt.

— Imam nešto lijepo, a došlo je iz daljine, — reći će neki mladi kipar, koji me je poznao na vratima, te pokaže na mene. Svi me pogledaju i kad smotre moje ružno lice, prasnu u silan smijeh.

— Ah, ah, — uzvikne Violanta, — to je pošlo za rukom, umrijet ću od smijeha!

Smijao sam se s drugima i ja. Pozdrave me i odvedu me k Violanti. Na prvi pogled poznade Violanta, kako joj se slabo divim, te se prestade smijati.

— Pričaj, šta si vidio, kako ti je bilo, koliko puta si se zaljubio! — salete me sa sviju strana.

— Smislite mu kakvu kaznu, — nabaci netko, — za to, što je tako kasno došao!

— Neka triput poljubi Violantu! — predloži neki, koji je opazio našu uzajamnu antipatiju.

— Oho! — usprotivi se Violanta s ironičkim smiješkom i digne prijeteći se naranču.

— Ja znam, šta ćemo! — predložit će mladi kipar, koji je maločas rasmijao cijelo društvo. — Naš prijatelj i kasni pohodnik nacrtat će brže, nego što ćemo mi otpjevati pjesmu, lik one, na koju je tako silno mislio, da je na nas zaboravio. Ako ne bude, kako se priliči, lijepa, onda ćemo mu istom smisliti kakvu nečuvenu muku.

Predlog bude složno primljen. Napnu tri velika arka papira na okvir, dadu mi ugljen i započnu pjevati. Nećkao sam se, ali na koncu se moradoh pokoriti. Ne znam, kako se je desilo, da sam se sjetio onoga crteža, što ga i ti jamačno znaš; izradjen je po reliefu, koji se nalazi na stijeni neke razvaline u Gebel-Silsilehu i prikazuje prekrasnu grupu, punu nježnosti i draži: božicu Hathor, kako doji mladoga kralja Hora, ne znam iz koje dinastije. Božici dadoh čisti, mladjahni profil one mlade djevojke, što sam je jutros vidio u atelieru, a uznastojao sam, kolikogod mogu, da se konturama povedem za njenim umiljatim, djevojačkim, vitkim tijelom. Čini mi se, da mi je pošlo za rukom, jer razuzdana pjesma zamukne i za mnom se začuju pojedini poklici iznenadjenja. Zagledam se i sâm u lice moje slike, no uto mi zašušti nešto nad glavom, udari usred lica Hathorina i prodere moju sliku. To je Violanta svoju naranču bacila

u nju. Ženu, koja doji, proglasila je vrhuncem nepristojnosti. Nastade silna vika i smijeh.

— To je ubistvo, — zaviknuše, — Violanta je ubila egipatsku madonu!

— Neka to plati glavom!

— Smrt Violanti, smrt!

— Tako je, Violanta će biti smaknuta, — zavikne u sav glas moj mladi kipar, a ti ćeš joj biti krvnik, — okrene se k meni.

Violanta začepila uši i ne će da sluša, ali je strgnu s prijestolja i čvrsto joj zavežu oči.

— Položite, krasna grješnice, glavu na ovo uzglavlje, — zapovjedi Benedikt, — ja ću vam sâm pročitati osudu, onda ćemo vam dati pet časaka za kratku molitvu i glava će vaša pasti!

Dok je govorio, dade znak, te već započeše gasiti lampe. Violanta je bila, šapnuše mi, vanredno bojažljiva. Jedan će se za drugim brzo izgubiti iz mračne sobe, a kad Violanta strgne s očiju rubac, vidjet će, da je sama u mraku.

— Sada mir! — zapovjedi Benedikt.

Svi zašute, a Benedikt sklepa osudu i dok je govorio, poizilaze svi tiho iz sobe, samo je još gorjela jedna lampa i ja ću je kao posljednji iznijeti. Benedikt sada klikne muklim glasom:

— Još pet časaka i mač će da zvizne.

Nato izidje i on. Ja uzmem lampu i zaželim u duši, da se dokonča ta nesklapna komedija. Stajao sam upravo spram otvorenoga prozora i oko mi padne nehotice onamo... Zadršćem tako, da sam gotovo ispustio lampu: — u sjaju zelenkaste svjetlosti stajala je umiljata sjena djevojke, na koju sam cio dan mislio. Laka, bijela haljina pokrivala joj je visoku spodobu, crna joj je vrpca vezivala tamnosmedju kosu, da se ne razaspe; bijelo, nisko joj se čelo sjalo kao mramor, a sive, čudesne oči njene bile su napolu zaklopljene. Ruke je unakrstila na prsima, a na nježnim su joj člancima bile zlatne narukvice. Lebdjela

je kao jasan oblak, stala na korniš pred prozorom i odigla blijedo, nujno lice k nebu, kao i onda pod drvećem na Petřínu, kad joj je Benedikt onako lakomisleno izjavio ljubav. Ovdje, gdje je časkom zamuknula buka orgije, u dimu cigaretâ i u čadji lampâ, stajala je uzvišena, kao utjelovljena poezija mjesečne noći. Tä ipak to ne može biti, varam se ja jamačno! Kako bi došla ovamo, kako bi mogla bez vrtoglavice stajati na tom kornišu nad propašću! Zaklopim oči — a kad ih opet otvorih, još je vazda prikaza stajala tamo!

— Ne može to biti! — šapnem ja opet, ali u taj se čas Violanta, blijeda kao smrt, sruši pred moje noge; bila je skinula s očiju rubac, te i sama smotrila blijedu prikazu tamo. Dignem je i tiho je položim na gobelin, kojim joj je bilo prijestolje pokriveno; uto se otvore vrata i društvo se, u čudu zbog duge tišine, vrati u odaju. Brže pogledam na prozor — prikaze je nestalo.

— Odlazi otale, odlazi! — uzviče se Violanta, kad se je osvijestila.

— Za Boga miloga, govori, šta je bilo? — zapita Benedikt, kad je vidio, kako je blijeda.

— Neka tkogod zatvori taj prozor! To je bilo grozovito! — zajauče. — Vidjela sam duha. Tamo, tamo je stajao, bila je ženskinja, blijeda kao smrt, i imala je staklene oči!

Smijehu nije bilo kraja, ali ja se odšuljam k prozoru. Zagledam se u svetu tišinu veličanstvene noći; napolju je bilo, da samo sanjaš te sanjaš! A u daljini je iza visokoga zabata susjedne kuće lebdjelo nešto kao bijela, prozirna sjena i za čas nestalo. Zastrem prozor zastorom i vratim se k stolu. Violanta je plakala, što joj nitko ne vjeruje.

— Vidjela sam sasvim izvjesno, — uze tvrditi. — hoću da odem odavde. Umrijet ću od straha.

Zgrabi svoju bujnu kosu, strpa je pod smiješan crven šeširić, uhvati se Benediktu pod ruku i on je odvede. Ja ostanem još časak u društvu.

— Šta veliš o Violanti? — zapitaju me.

Slegnem ramenima.

— Mislim, da ju je tvoja krasota na mjesečini tako prenerazila, — nasmije se netko. Onda uzmu govoriti o drugim stvarima i ja odem. Bilo je čudnovato, tä ipak je nešto moralo biti pred prozorom, dok je i Violanta vidjela... Zamišljen sidjem niz strme stube. Smijeh gostiju dopirao je za mnom na dvorište, obasjano mjesečinom, i ja ne znam, zašto mi je sada ukraj razvaljene fontane pao na pamet onaj sablasni, nezaboravni prizor iz Hugovljeve »Lukrecije Borgie«, kad se strašna redovnička pjesma »De profundis« miješa s veselim smijehom kavalirâ, koji će da poginu. Kako su čudne te misli!...

Prodje nekoliko dana; nisam imao vremena za posjete i nisam vidjao Benedikta. Prije odlaska u Skandinaviju napustio sam bio svoju radionicu i sada sam tražio drugu. Naći podesne prostorije za slikarski atelier prilično je teško u Pragu; nakon duga traženja podje mi doduše za rukom, ali mi rekoše, da se onamo mogu useliti istom za četrnaest dana ili za tri nedjelje. Benedikt mi ponudi, neka donde radim kod njega; njegova je radionica bila tako prostrana, da u njoj doista jedan drugomu ne moramo smetati; zahvalno dakle prihvatim ponudu. Uredim sve u radionici, nadjem kut, koji mi je bio po volji, i odlučim, da ću sutradan započeti posao.

— Danas ćemo još da otprtljamo posjetu kod kneza Manfredija, — zovnem ja Benedikta, — a onda se dalje ne ćemo micati od posla.

— Kakav je to knez?

— Zar si već zaboravio? To je budući tast grofa diletanta, s kojim sam se upoznao u Švedskoj.

— Ah, sjećam se. Hajdemo dakle! Nije nam daleko.

Ja uzmem moju mapu i podjemo.

Knez Manfredi dočeka nas veoma toplo. Juče je, veli, dobio i opet list od grofa; htio me je danas sâm potražiti, te mi hvali, da nije on morao ići. Po-

tuži se, da mu noge više ne valjaju. Nastojao je, da smogne neko oduševljenje za umjetnost, ali mu nije pošlo za rukom; zato je s velikom i istinskom ljubavlju govorio o svojem cvijeću. Odaja, u kojoj nas je primio, bila je uz zimski vrt, vrata su bila otvorena, te je odande strujio k nama vlažni uzduh i neki topli miris. Noći su već bile jako hladne, pa su paome, kamelije i svakakve druge biljke, kojima ne znam imena, stajale već na svojem mjestu u zimskom vrtu. Knez nas uvede u taj umjetni tropski gaj, uz koji se je kroz staklenu stijenu vidjela čudna pozadina hradčanskih i malostranskih bizarnih zabata. U hrpi šiljatih krovova poznadoh u daljini i barokno iscifranu mansardu našega ateliera.

— Zovni kneginjicu Terezu! — zapovjedi knez staromu slugi, zaposlenom u stakleniku i onda nam uzme dalje objašnjavati osobitosti svojih mimoza, begonija i paprata. Dok je govorio, začujem, da je iza nas tiho šušnula haljina. Knez se obazre.

— Moja kći, — reče i povede nas kneginjici.

Je li to halucinacija? Pred nama stoji blijeda djevojka u svijetloj, lakoj odjeći; crna joj vrpca vezuje nad niskim čelom bujnu, tamnokestenjastu kosu, da se ne razaspe, a sive nas oči gledaju nujno i iznenadjeno ispod tamnih, gotovo sraslih obrva. To je djevojka, koja je prije nekoliko dana ponudila Benediktu svoju ljubav, to je ona blijeda prikaza, što je prepala Violantu. Nije se moglo sumnjati.

Benedikt se kao preplašen trgne dva koraka unatrag i nehotice me uhvati za ruku. Obadva zanijemismo; bilo mi je kao u snu, a glas knežev, koji je kćeri pripovijedao, da sam ja onaj slikar, s kojim se je njen vjerenik u Skandinaviji upoznao, orio mi je, kao da mi dopire odnekud iz daljine, ispod zemlje. Na svemu je okô nâs bio neki čudan vid. Naposljetku spomene knez i to, da će Benedikt po izričitoj želji vjerenikovoj što prije započeti slikati portret kneginjičin, te joj rekne, neka se s Benediktom dogovori zbog kostima i sviju sitnica.

Kneginjica Tereza Manfredi nije još ni riječi progovorila. Uprla u Benedikta svoje neobične, poludjetinje oči, podigla polako ruku, kojoj se je na članku svjetlucala ona ista narukvica, što sam je tada iz atielera na mjesečini opazio, uhvatila dugu granu bliske paome i pritegla je k sebi. Držala se za granu, a grana joj u ruci nije ni treptala... Sva pojava kneginjičina imala je značaj energije, dostojne divljenja. Okrene se malko k ocu i mramornim joj licem preleti časkom laka rumen.

— Ti govoriš neprestano o mom vjereniku, — reći će ocu s ledenom mirnoćom, — a ja nemam nikakvoga vjerenika.

Knez je pogleda sav preneražen.

— Aleksandar... — započne on u čudu.

Kneginjica slegne ramenima. Onda se okrene k Benediktu, pusti paominu granu, koja joj je sada nad glavom ustreptala, digne polako ruku i pokaže prstom na njega.

— Ovdje je onaj, kojega sam jedino ljubila, — progovori kao u snu muklim glasom. — Moja je ljubav bila pobožnost; očitovala sam mu se, ali on mi je odbio ljubav. Istjerao me je s porugom. Ne mogu više nikada ničija biti. Jutros sam javila Aleksandru, da ću u samostan.

Knez problijedi na smrt, zatetura i izvali se u stolicu. Nije bio kadar ni riječi izustiti. Kneginjica Tereza postoji časkom sklopljenih očiju, prekrštenih ruku na prsima, kao onda, kad mi se je po noći javila. Tolika je bolna resignacija bila u toj priprostoj kretnji, da sam se do dna duše ganuo. Za čas se okrene, da ode. Benedikt se sruši pred nju na koljena. »Oprostite!« zašapće. Kneginjica podje dalje, kao da ga i ne opaža, a on joj se uhvati za laku, svijetlu haljinu, ne mareći, što je i knez nazočan. Činilo se je uostalom, da knez ništa i ne vidi i ne čuje, nego samo srče vodu iz čaše, koja je bila slučajno na stoliću i ja mu je dadoh.

— Zašto ste ikada zakoračili na moj put? — ozove se kneginjica Tereza tihim glasom, koji je sada podrhtavao. — Bila bih bez vas sretno živjela, sretno umrla. Ne, ne bih bila nikada doznala, šta je sreća! Jest, ranili ste me duboko, tako duboko, da i ne znate, ali ipak vam hvalim za jedini trenutak istinske, beskrajne sreće... Znate onda na Petřínu?... Živjela sam mirno u ovom domu, mislila sam, da je sav život u vezenju i čitanju pjesama; samo gdjekad je ozvanjalo u meni nešto zagonetno kao sumnja i onda mi je pogled letio s knjige i s veziva za rešetku maloga prozorčića u vrtnom paviljonu, gdje sam tako voljela sjediti. Voljela sam tu usku, nisku, tihu uličicu pod prozorom, jer tamo nema kućâ i pogled se preko niskoga vrtnoga zida gubi u nedoglednu daljinu... Daljina, beskrajnost! Kakve nejasne sne razbudjuju te misli u duši, koja drijema, i kakvu vrtoglavicu prouzročuju! Beskrajnost, daljina, tà to je nešto srodno s ljubavlju, koja takodjer prouzročuje vrtoglavicu...

Zašuti časkom i onda opet nastavi:

— Jedanput, kad se je duša moja iz kraja pri-vidjenjâ vratila knjizi, a moj se pogled iz beskrajnoga obzorja vratio na travu uske uličice, smotrila sam vas pred prozorom. Bilo je sunčano vrijeme i po toplom su uzduhu titrale stotine bijelih leptirova. Vi ste stali naspram mene i učinilo mi se, da me gledate s izražajem divljenja. Bilo mi je čudno. Luda ja! Vi me za gustom rešetkom niste valjda ni opazili, nego ste se u umjetničkom zanosu divili starim skulpturama paviljona. Bila sam sretna. Pred tim su me već bili zaručili i ja sam grofa ljubila onako, kao i svoje knjige i svoje vezivo. Ali od onoga sam dana još samo na vas mislila. Nisam vas iza toga dugo vidjala, osim u snu, a mislila sam na vas kao na cvijet ili na zvijezdu. Onda se desi jedanput, da me je otac pred veče poveo na Petřín. Snašla me volja, da razgledam tamo malu crkvicu, koju nisam znala, a otac otišao nekuda po ključ. Ne znam, zašto

sam tada u sumraku više premišljala o vama nego inače — a iznenada stadoste vi pred mene... Govorili ste mi o ljubavi i dugo prigušivana strast u meni buknula je kao vulkan... Kako sam se onda u crkvici rasplakala od sreće... ležala sam na licu... ah, takva bol...

Kneginjica Tereza zašuti, pritisne lice na oba dva dlana i cijelo joj tijelo grčevito zadršće. Ali Benedikt uznese ruke k njoj i klikne:

— Milost, milost! Oh, ja vas ljubim beskrajno. Vaša se je duša rastvorila preda mnom kao mističan cvijet i ja sam omamljen nebeskim mirisom njenim! Oj prokleta sljepoćo moja!

Knez, koji je bio glasno zajecao, skoči sada bijesan i zavikne:

— Vi se osmjeljujete!

Ali kneginjica mu mahne, neka se utiša, a kad je skinula ruke s lica, opazim, da su joj oči suhe; nesretnica nije ni zaplakala i ja sam joj težinu bola tako živo osjetio, da se moradoh na zid nasloniti. Sada ona progovori i s drhtavih joj usnica zaori sablasno gorak, ali tih i slab smijeh.

— Vi me sada ljubite? — zapita s ponositim smiješkom, — ne, pûstî zvuk mojega plemenitoga imena draška vaše samoljublje, to je ta vaša ljubav. Kakvoga li romana, biti ljubljen od kneginjice, kakvoga li triumfa, da ona pred tvojim nogama prosjači za ljubav i da ljubavi za volju zaboravlja na sve, čak i na žensku čast! Ali vi se varate, gospodine, ja vas ne ljubim više, ja vas mrzim! Sve, štogod sam vama rekla, bilo je jedino od poštovanja spram mene same. Nikada ne biste doznali, tko sam i kako sam vas ljubila; htjela sam da tiho, bez ostentacije, bez objašnjenja, nestanem s vašega obzorja. Sudbina vas je dovela ovamo. Nisam mogla drugačije učiniti, nego što sam učinila. Pogriješila sam, ali se ne stidim svoje pogrješke. Nije moja krivica, što niste onakvi, kakvim ste mi se činili, i nije vaša krivica,

što me niste mogli ljubiti. Zabavi za volju slăgâli ste doduše onda na Petřínu, ali ja vam praštam, jer vi se ne bi usudili na šalu, kad biste znali, da sam kneginjica. Moja je kazna napokon zaslužena — nisam se trebala klanjati kumirima!

Benedikt htjede da govori, ali ga ona ne posluša, nego onako ponosito i hladno, kako je ušla, izidje iz zimskoga vrta. Ali zato se sada razgovori knez. Da dokrajčim taj nemili prizor, pozvonim brže; stari sluga dojuri i ja mu predadem kneza, koji se je opirao na mene, a onda zgrabim hitno mapu, uhvatim za ruku Benedikta, koji se je branio, i izvedem ga bez daljnje neprilike na ulicu.

Putom ne progovorismo nijedne riječi, a u atelieru sjednemo svaki pred svoj posao, ali nijedan i ne mače kistom. Odjedanput zgrabi Benedikt svoje palete i za čas je bila bakhantica pokrivena svima bojama dúgê nebeske; posao od nekoliko mjeseci bio je za tren uništen.

— Prokleta Violanta, — uzviče se Benedikt, — gleda me iz svake crte u licu, iz svake čestice toga bestidnoga tijela! Da ne bješe te ženskinje, nikada ne bih bio slijep, ali to gnusno meso njeno ugušilo je u meni svaku iskru duha, čuvstva, razuma...

Svali se na divan, a za časak zakorači opet velikim koracima po sobi.

— A i ja kneginjicu Terezu mrzim! — klikne — ne mogu joj nikada oprostiti ponositi ton, pogled i uvredljive riječi...

Onda brizne u plač i uzme se preklinjati, da je ljubi. Tako se je naposljetku izmorio uzrujanošću, da sam mu posavjetovao, neka legne; dovedem ga do stana i on me posluša. Pričekam kod njega, dok nije zapao u neki nemiran drijem. Onda se kao bez duše ushodam po ulici, pa kad me neki stari znanac srete i natjera, da odem s njim u kazalište, dadoh se poslušno odvesti. Niti sam znao, šta prikazuju, niti sam opazio, kad su svršili; kad se je kazalište gotovo već ispraznilo, odem i ja. Opet se po pustim ulicama

ushodam nespokojan i ne znajući, šta bih sâm sa sobom. Odjedanput začujem glasan smijeh neprijatnog ženskoga glasa i skobim Violantu — s Benediktom.

— Zar si ustao? — zapitam ga u čudu.

— Eto vidiš! — odgovori on teškim jezikom i ja opazim, da tetura. — Ne mogu da ostanem dugo sentimentalan, ali zato znam jednu sreću drugom da nadoknadim... Živjela slast!

Podju dalje i njihov je udruženi smijeh ozvanjao mračnom ulicom za mnom.

Sutradan stigne Benedikt kasno u atelier. Bio je blijed, oči mu se zarumenile. Sjedne na zemlju na komad persijskoga saga, pa i ne zapali svoju običajnu cigaretu. Nismo se razgovarali. Gledao je, kako radim, i duboko uzdisao. Žalio sam ga. Uzmem premišljati, o čemu bi razveli makar kakav razgovor. Prije nego mi je išta palo na pamet, započne on i sâm.

— Uzalud je to, — reći će gledajući ukočenim pogledom preda se.

— Šta je uzalud? — zapitam i odložim kist.

— No, zaglušiti u sebi bol, — odvrati on. — Proživio sam noćas takvu strahovitu noć, kakve još nikada u životu nisam proživio... Ne mogu ti ni reći sve, što sam poradio, a sve zajedno ni u što... osim jedino...

— Šta dakle?

— Da sam se sasvim i navijek oslobodio Violante i sviju ženskinja njena soja.

Pogledam ga pitajući. Slaba rumen stida prelila mu lice, ali on je uporno gledao kraj, što sam započeo, i uklanjao mi se je pogledu.

— Počinio sam beskrajnu brutalnost, — prizna nakon časka tihim glasom. — Violanta mi se je noćas tako zgadila, takav me je stid i takav očaj spopao, kad sam se probudio u zagrljaju toga stvorenja... da sam je... nemilosrdno — izbio!

— Pi! — izlane mi se.

Benedikt se ne uvrijedi, nego samo klimne glavom i zašuti.

Od onoga se je dana Benedikt sasvim promijenio. Zaokupila ga duboka melanholija; osjećao je u srcu prazninu, koja se ne može ispuniti. Nije radio, a govorio je malo. Pisao je kneginjici duga pisma i opet ih derao; kad bi koje pismo odaslao, sutradan bi mu se poštom vraćalo, a pošto su mu u palači već poznavali rukopis, vraćala su mu se pisma neraspečaćena. Obilazio je oko palače, po cijele sate postajkivao pred vrtnim paviljonom u tihoj ulici, porasloj travom, ali kneginjica se nije ni na kojem prozoru javljala i nikada nije izlazila. Naskoro opazim, da mu se i izražaj na licu mijenja. Problijedio je, a oči njegove, inače tako vesele, gorjele su grozničavom nemirnoćom. Čim se gane i za najmanju sitnicu, trzale su mu se mišice na licu i nozdrvice su mu neprestance podrhtavale. Bio je sada mnogo zanimljiviji nego prije i lice mu je bilo jače zadahnuto dušom, nego li donde. Da je sada radio, jamačno bi njegov rad imao na sebi značaj uzvišenoga duševnoga uzbudjenja, ali Benedikt je samo sjedio prekrštenih ruku i stoput na dan šaptao: »Ja je ljubim! Mora moja biti!« Nije ni slutio, da na glas misli. Gdjekad mi se je činilo, da ne misli ništa, nego mu usnice mehanički ponavljaju one rečenice. Ljubav njegova spram kneginjice postala mu je kao nekom fiksom idejom i prkosnom tvrdoglavošću.

Jednoga mi dana reče:

— Vazda mi je, kao da me netko žeškim nožem probada, i ne ću se smiriti, doklegod ne iznemognem ljubeći one sive oči ... Ljubim je od sve duše, ali i svim žarom mojih ćuti. Drugačije ljubavi ne znam. Onu djevojku žudim s tolikom žestokom strašću, da ću poginuti, ako strast ne zadovoljim ... Možda će mi se onda kneginjica Tereza zgaditi kao i Violanta, možda ću je onda kao i onu — odbaciti!

Nije se usudio da rekne: »izbiti«.

Dok je to govorio, skočim ja, zadršćem od žestine i zgrčim pesnice. Sporečkamo se i još toga se dana iselim iz njegova ateliera.

Čitavu nedjelju dana nisam izlazio iz kuće. Radio sam marljivo i za poslom sam neprestano prekoravao sebe, što sam buknuo na Benedikta. Jesam li imao pravo, da toliko mjerim njegove riječi, koje je u uzrujanosti izrekao? Šta me se napokon i tiče ta djevojka? Žalim je, ali na koncu nije mi ona ništa te ništa. Kad pomislim, da mi ona nije ništa, srce me zebe. Ne mogoh dulje izdržati u sobi, nego izletim na ulicu. Noge me odnesu k Benediktu, iako nisam bio odlučio, da ga pohodim. Nadjem ga ukraj otvorenoga prozora, »nad propašću«, kako smo to zvali. Kad me opazi, preleti mu smiješak licem i on mi pruži ruku.

— Kamo si tako upiljio očima? — zapitam ga, da uopće reknem štagod.

Benedikt pokaže na krov s tornjićem.

— To je samostan Barnabitkinjâ, je li?

Onda klimne glavom i dade mi novine, koje je držao u ruci. Pročitam u njima vijest, da se je kneginjica Tereza Manfredi odazvala pozivu svojega srca, te nastupila novicijat kod sestara Barnabitkinja. Iako sam odavno očekivao tu vijest, ipak me je poništila, isto kao i Benedikta. Uza sve to pokušam da ga utješim. Ali Benedikt je bio gorljiviji nego ikada u smišljanju najbesmislenijih osnova. Bio je sasvim uvjeren, da će mu poći za rukom provaliti u samostan i oteti Terezu. Nisam htio i opet da se svadjam s njim, pa mu se ne usprotivim. Benedikt mi reče, da iz svojega ateliera i ne izlazi više; u velikoj niši ima staru postelju iz vremena renaissance, koju je, mislim, kupio jedanput u Parizu, te sada spava na tom rijetkom meublu. Kad noću odgrne krasno tkanu zavjesu, koja je izmed vijugavih stupova visjela s pokositrena korniša, vidio je sa svoje postelje kroz otvoren prozor samostan i mogao je onda, veli,

doklegod ne zaspi, sanjati o Terezi i pomišljati, da je vidi za kojom od rešetaka na ćelijskim prozorima.

Stadoh se sada istinski pobojavati, da se Benediktova ljubav prevraća u pravu monomaniju, te pomislim, da kojega razumnoga liječnika zapitam za savjet.

Uto stigne u Prag bivši vjerenik kneginjice Tereze i pohodi me. Nisam na njemu zapazio nikakvoga dubokoga dojma. Reče mi, da je već odavno razabrao u svoje mlâdê neku sklonost za misticizam i da ga njena odluka nije nipošto previše iznenadila. Vidio sam odmah, da i ne sanja o našoj drami. Sasvim ravnodušnim glasom zapita za Benedikta, te htjede i njega pohoditi u njegovu atelieru. Ja se uplašim toga susreta i odgovorim okolišeći, a kad me grof uz put pozva, da s njim odem na selo i pomognem mu ustanoviti, od koga je neka stara slika, koju je otkrio u nekoj crkvici na svojem dobru, primim ja odmah, te pod izlikom, da se jako zanimam za tu neznanu slikariju, navalim, da što brže otputujemo. Znao sam grofovu maniju, da u svakom starom drlježu njuši nekakvoga skrivenoga Paola Veronesa, te mu rekoh, kako po njegovu opisu gotovo nagadjam, da je ona slika od toga slavnoga majstora; to je grofu bilo dovoljno i mi otputujemo prvim vlakom, koji nam se je desio.

Nakon nekoliko dana vratim se sâm u Prag. Kratki boravak na selu prijatno mi je pokoristio, nešto od one jesenske vedrine uzduha prodrlo je i u mene, a bolesne se misli, koje su me u posljednje vrijeme kinjile, razidjoše kao magle pred smiješkom sunca, što obasjava daleka, izbrazdana polja i šume skoro već bez lišća. Ne znam mojim živcima boljega lijeka od snažnoga mirisa zemlje, i nikoja poezija ne govori mojoj duši toliko, koliko poezija jeseni.

Ali čim zakoračih u grad, vrati mi se stara nespokojnost. Učini mi se, kao da se uistinu nešto strahovito desilo Benediktu ili kneginjici Terezi.

Poletim k Benediktu na Hradčane u atelier. Zateknem ga s paletom u ruci, gdje radi. Bio sam prijatno iznenadjen, ali kad pristupih k stalku, moje se iznenadjenje prevrati u zanos. Ugledao sam pred sobom veliku sliku, u glavnim crtama sasvim već obilježenu, u nekim dijelovima već i gotovu. Slika je prikazivala ćeliju, zaronjenu u rembrandtsku tamu, a pogdjegdje se je javljao jasniji komad teškoga pokućtva iz vremena renaissance, po tomu, koliko se je tih stvari dodirivala struja zelene mjesečine, što je kroz veliki otvoreni prozor svom snagom prodirala u ćeliju. Pred prozorom se je plavila i zelenila vedra noć, puna srebrne polusvjetlosti; nejasni obrisi starih gotskih krovova i napolu maurskih tornjeva stvarali su u dalekoj perspektivi čarobnu pozadinu, a blizu prozora, u struji sjajne mjesečine, lebdjela je blijeda redovnica. Lice se je njeno doimalo svojim izražajem dubokoga misticizma, a crte toga lica bile su vjeran portret kneginjice Tereze. Bila je to u začetku ona slika, koja sada po tvojim vijestima, dragi meštre, u pariskom Salonu pod imenom »Zanos svete Terezije« takvo veliko slavlje slavi.

Od svega srca zagrlim Benedikta. Nikada još nije naslikao lice, ovako zadahnuto dušom. Bio sam duboko dirnut, jer upravo takvu, kakva je sada sveta Terezija, vidio sam ja onda kneginjicu Manfredi, kad mi se je pred nogama onesvijestila Violanta, veleći, da joj se je javio duh. Zar je i Benedikt vidio onu prikazu?

— Kolika je istina u tvojem idealu! — reknem mu. — Uistinu, kao da tu pojavu nisi vidio samo duševnim, nego i tjelesnim očima!

Motrio sam ga uz te riječi pozorno. Na licu mu se javi tajinstven izražaj.

— Tebi se mogu povjeriti, — reći će zamišljen nakon časka. — Ti me jamačno ne ćeš ismijati. Sjećaš se možda onoga mjesta u Plinija, gdje se govori o nekom Hermotimu iz Klazomene? Taj je, vele, znao udešavati, da je duša njegova izlazila iz

tijela i po svijetu lutala, kadgod ga je bila volja, i onda se opet vraćala. Kažu, da je tu istu moć imao i Apolonije iz Tijane. Dosad sam ovakve pripovijesti smatrao bajkama, jer mi moderni ljudi sudimo vazda u svojoj beskrajnoj aroganciji, da su polovica starih pisaca sama slaboumna i nesklapna naklapala. Ali sada vidim, da su Plinije i Filostrat pravo govorili. I kneginjica Tereza ima onu tajinstvenu moć — duša je njena mene pohodila.

Nisam krio, da se čudim. Učinilo mi se, da Benedikt bunca u groznici, ali on nastavi sasvim mirno:

— One iste večeri, kad si ti s grofom otputovao, sjedio sam ja tamo na postelji. Zastori su bili razastrti i prozor otvoren. Nisam spavao, kao i obično, ali nisam mislio na Terezu, nego sam sasvim mirno mislio na tebe i na to, čim li se u ovaj tren baviš. Uto se otvoreni prozor smrači i tamo se javi umiljata prikaza obožavane djevojke. Poluzaklopljene su joj oči bile uprte k nebu, kao i onda na Petřínu; ruke se ispružile, kao da sjena traži put po mraku; nijedna se mišica na mramornom licu nije micala, a vjetrić, koji je pirkao, nije joj gibao ni crnu odjeću ni prozirnu koprenu. Sidjem tiho s postelje, kosa mi se nakostriješi, kleknem na zemlju onamo, kuda je titrala mjesečina, spustim lice k prsima i dignem sklopljene ruke k sjeni kao k svetici. Tako ostanem časkom, zaronjen u nijem bol, a kad uzdigoh oči, bila je Tereza iščezla. Pristupim k prozoru: — nigdje joj nije bilo ni traga; napolju je bila tišina i vedrina, samo je povjetarac pirlijao nad uspavanim Pragom... Nisam zasnuo više. Bio sam uvjeren, da je Tereza umrla, i bio sam kao ubijen. Izjutra rano pohitim k samostanu, pod nekakvom izlikom zapitam za nju i odem, pošto sam se uvjerio, da je živa i zdrava... Šta veliš dakle o mojoj pripovijesti? Je li, spavao sam i sve mi se je samo pričinilo? Bila je halucinacija? No, ded započni svoje trijezno, znanstveno objašnjenje! Ded reci, da je to bila puka laž razdražene mašte!

— Mislim, da nije bila laž i da nisi sanjao, — odgovorim. — Nisam kadar rastumačiti, ali i ja sam vidio kneginjicu Terezu ili njenu sjenu upravo na onom istom mjestu pred prozorom. Bilo je to za gozbe, onda, kad se je Violanta od straha onesvijestila i zaviknula, da je vidjela duha. I Violanta ju je vidjela.

Benedikt problijedi sav i sjedne bliže uza me.

— I ti si dakle vidio? — zapita i uhvati me za ruku.

— Jesam; lebdjela je u modrozelenom sjaju mjesečevu, krasna, blijeda, uzvišena kao tvoja svetica, a iza nje su se javljali nejasni obrisi gradskih tornjeva i kubeta u srebrnoj magli noći obasjane mjesečinom... — zašutim iznenada i pristupim k prozoru; u glavi mi sine misao.

— Šta šutiš? kamo gledaš? — zapita Benedikt.

— Gledaj! — započnem ja s pobjedničkim ponosom filozofa, koji je pronašao dugo skrivanu istinu, — gledaj, Benedikte moj, zbrku ovih krovova! Odavde od širokoga korniša pred prozorom teku krivudava sljemena tih krovova kao ogroman meandar sve do samostana i dalje sve do palače, gdje je kneginjica prije živjela. Po tom strmom putu ne bi normalan čovjek ni za živu glavu mogao koraknuti tri koračaja, — normalan čovjek, velim, — ali šta je, ako je — kneginjica Manfredi m j e s e č a r k a? Sjeti se, da smo i ti i ja njenu sjenu vidjeli u struji jake svjetlosti mjesečeve...

Pobjedničko se slavlje na mojem licu brzo izgasi, jer i na licu mojega prijatelja buknulo je sada pobjedničko slavlje, ali tako zagonetno, tako ružno, da sam se uplašio, iako ne znam, zašto. Bio bih u taj tren bogzna šta dao, samo da nisam izgovorio riječ »mjesečarka.« Odlane mi, kad nakon časka Benedikt odmane glavom, da ne vjeruje. Tvrdo je, veli, uvjeren, da po tim krovovima ne bi mogao ni mjesečar hodati, a uostalom, kako bi Tereza i mogla iz samostana dospjeti na krov. Bio je siguran, da je to bila

njena duša, te se opet uzme pozivati na Plinija. Onda mi napiše nekoja imena pisaca, koji su pisali o magiji i o spiritizmu, i zamoli me, da se u kojoj knjižari raspitam o njihovim djelima; to ga pitanje sada, veli, počinje zanimati, te je nakan proučiti ga.

Otidjem gotovo sasvim umiren, ali kod kuće zabludim opet u misli. Morio me je neki nejasni strah i neprestano me je snalazila želja, da u samostanu zamolim, da bih se razgovorio s kneginjicom. Onda mi se to učini zgoljnom ludorijom. Šta bih joj i rekao? Uzmem opet premišljavati o Apoloniju iz Tijane i o njegovim čudesnim djelima, čas ga smatrajući velikim magom, čas varalicom, pa se iznova sjetim kneginjice Tereze. Tako protratim dan, a naveče pohitim k Benediktu, ali ga ne zatekoh niti doma niti u atelieru. Dugo sam lupao i zvonio uzalud, a onda podjem zlovoljan po ulicama. Prodjem kraj neke vinare i tamo smotrim napokon Benedikta.

Bio je prilično veseo, ali oni ljudi, s kojima je sjedio, bili su mi mrski, te ne udjoh. Vratim se kući i umoran legnem rano. Razbudim se nabrzo iz prvoga sna i nisam više cijele noći zasnuo.

Bila je mjesečina, kao da je dan. Zastore sam spustio, ali kroz derotinu u jednom zastoru prodirale su mjesečeve trake i stvarale na podu okruglu, srebrnu mrlju, kao baricu iza kiše. Nisam mogao očiju da skinem s te barice od svjetlosti i za čas mi se učini jezerom, prozirnom, dubokom, bezdanom vodom, u kojoj se topi kneginjica Tereza i očajni pogled njena oka probudi me iz polusna, u koji sam časkom bio zapao. Sjednem na postelju, srce mi zakuca od zebnje i ja prihvatim obadvjema rukama glavu, kao da je teško udarena i pada k zemlji.

Čim se razdanilo, obučem se brže-bolje i pohitim k Benediktu, iako on valjda još spava. Kuća mu je bila već otvorena, a prijatelja nadjem, gdje sjedi na stubama kraj praga radionice. Na glavi mu je bio šešir, a lice je spustio na dlanove. Kad mi je začuo koračaje na stubama, digne glavu i pogleda me, a

ja se uplašim od njega. Bio je blijed kao mrtvac. Pruži mi drhtavu ruku, a ruka mu je bila krvava.

Protrnem sav.

— Htjedoh baš k tebi — za savjet, — šapne Benedikt.

Ja se uplašim i osjetim, kako blijedim.

— Za Boga miloga, tä ti si počinio ubistvo! — jedva izgovorim.

Benedikt klimne glavom i onda dometne tiho:

— Još gore.

Onda položi prst na usta, neka šutim, povede me pažljivo za sobom u atelier i zaključa dvaput vrata. U atelieru je uistinu bilo kao iza bitke. Izvaljene su stolice ležale na podu, dugi zastor pred renesansnom posteljom bio je napolu strgnut, a bodež, na kojem je mjedeni držak optočen sedefom i Benedikt ga je nekada donio iz Mletaka, sijuckao se je gol na zemlji blizu prozora, kao guja.

Na postelji je netko ležao ne mičući se. Odastrem zavjesu i krv mi se sledi, srce mi zamre i oči mi se zamagle: — kneginjica Tereza Manfredi ležala je na postelji u crnom ruhu redovničkom, oči joj se bile ukočile, usta se otvorila, koprena joj bila strgnuta, kosa sva raščupana. Ruke i noge su joj bile čvrsto svezane. Skočim k prozoru, zgrabim mletački bodež, i jednim mahom prerežem jadnoj djevojci veze — a onda časkom razmislim, da li bih bodež stjerao sebi u srce ili u Benediktove grudi. Uzdisaj iz blijedih drhtavih usta obrati naglo moju pozornost na djevojku. Tijelo joj se nije micalo, ali ruke joj, razvezane, padoše kao same niz bokove. Mašim se za rukom, bila je ledena. Noge mi zaklecaju, snaga me izdade, ja se kraj postelje srušim na koljena i zarijem glavu u bore pokrovca na postelji. Tako se ne ganuh dugo, dugo. Onda začujem Benediktov glas, gdje mi blizu uha šapće:

— Pogodio si... mjesečarka je... Noćas je opet došla k prozoru... Vrebao sam u mraku kao

ubica, kao divlja zvijer... Ljubav, kao što je moja, jednaka je s mržnjom... Padao sam iz bezdna u bezdan i za čas stigoh na dno pakleno... Nisam bio zvijer, bio sam djavao... Zgrabio sam je za ispružene ruke, ne znam, kako se nije razbudila, sâm sam svoje hripanje čuo... Smješkala se je i šaptala moje ime... Ni to me nije ganulo! Vidiš dakle, da sam propao nauvijek... Odvedoh je k postelji... Probudila se je u mojem zagrljaju...

Zašuti, ali zubi su mu cvokotali.

— Jadniče! — zaškripim ja zubima i zamahnem bodežom.

Benedikt obori glavu od pogrde, ali se ne trgne od bodeža. Tereza se gane na postelji i bodež mi klone. Opet se ozove za mnom Benediktov šapat:

— Tim se je bodežom htjela probosti; kad sam joj ga istrgnuo, htjela se je kroz prozor sunovratiti... Uhvatismo se u koštac; ranila me je, a ja sam je svezao, da je spasim...

— Da je spasiš — nasmijem se gorko.

— Šta bih sada? Šta bih sada? — zakuka Benedikt tiho.

— Jest, šta bi? — ponovim očajno i ja. Obadvojica smo bili ubijeni i nismo znali, ni kud ni kamo.

Uto se kneginjica Tereza osovi na postelji i nikada ne ću zaboraviti onaj napolu mahniti, očajni pogled, kojim se je uzvjerala po atelieru. Napolju je bio jasan dan, sunce je radosno sjalo, a uzduh je bio pun veseloga živkanja vrapčijega. Kako mi se je neistinitim, zagonetnim činio ovaj naš doživljaj! Svesam čekao, da se iz teška sna trgnem na svakidašnju zbilju...

Kneginjica Manfredi prekrije lice obadvjema rukama i tako pretraje dugo ne mičući se. Onda okrene odjedanput blijedo lice k meni i upilji oči u prazninu. Započne tihim glasom govoriti kao sama sebi:

— Za djetinjstva sam bila mjesečarka... Mislila sam, da sam odavno izliječena, i to su svi mislili. Vidim sada, kako smo se varali. Kako mi je sada jasno sve, što mi se je desilo... Gospodine, sklonite taj bodež... I ja sam kriva... Da nisam neprestance mislila na njega... — digne prst i pokaže onamo, gdje je stajao Benedikt, — da mi duša nije bila zaokupljena njegovom prikazom, da nisam u samostanu dalje maštala o njemu, kao što sam maštala i u očevu domu, ne bi me noge moje u snu donijele k njemu... Sve mi je sada jasno... sve, sve, sve...

Glava joj klone, ali licem Benediktovim preleti kao blijesak sretna nada, te on pristupi k njoj.

— Ako mi možeš oprostiti, djevojko... — klikne.

— Nikada! — šapne, a kad joj on pridje još bliže, skoči ona s postelje, uhvati me za ruku i sva mi prione na prsa. Srce mi zakuca. Kod mene ona traži utočište, kao ptičica gonjena od zmije. Nestade grozote, koja mi je dosad kao u kamenim rukama držala srce, duboko je ganuće odmijeni i gorke mi se suze odroniše iz očiju na njeno bijelo čelo, obeščašćeno, a ipak čisto. Ona to osjeti, pogleda me svojim božanskim, poludjetinjim očima, nešto kao smiješak zahvalnosti zatitra joj oko usnica i ona se još jače privije k meni.

— Odvedite me, odvedite me! — uze moliti slatkim, djetinjskim glasom.

— Ali kuda, kuda? — klikne Benedikt tjeskobno.

— U samostan! — odvrati ona naprečac i divna energija ovlada cijelim njenim bićem. Učini se, kao da se je skoro sasvim smirila, i glas joj je bio jasan, ali nekako neprirodan i tudj, kad je dometnula: — Priznat ću sve, što mi se je desilo. Možda će me samo obnoć privezati uz postelju ili zaključati u ćeliju. Možda će me ubiti ili sa sramotom istjerati. Njihova je vlast, a ja moram sve na

sebe da primam, štogod mi Bog bude poslao. Ja sam stvar, nisam ljudsko biće više. Svejedno mi je sve; molim vas, odvedite me!

Pravo je govorila. Da što bi, nego da se vrati u samostan. Ogledam se po atelieru, nema li tu štagod, čime bi nesretna djevojka prekrila svoje redovničko ruho, da se na ulici ne svrne pozornost na nju. U kutu je visjela nekakva mantila s kapucom. Donijela ju je jedanput ovamo Violanta i zaboravila je. Benedikt se dosjeti, šta tražim, te donese mantilu. Htjedne je kneginjici dati, ali kad joj pristupi, uzvikne ona muklo i utekne se k meni. Zaogrnem joj mantilu. Osjećao sam, koliku profanaciju činim, zaodijevajući nesretnu djevojku svilenim, koketno iscifranim prnjama bestidne one djevojčure. Ponudim joj, neka mi se uhvati pod ruku, ali ona ne htjede; voljela se je pridržavati zida, te tako otetura iz ateliera, niz stube, kroz dvorište obraslo travom. Benedikt je sa stubâ gledao za nama.

Kratkim putom našim ne progovori Tereza ni riječi; istom nadomak samostana zapitat će odjedared drhtavim glasom:

— Gospodine, da priznam sve, razumijete, sve... to bi imalo posljedicâ za... za...

Dalje nije mogla da govori.

— Imalo bi, — odgovorim kratko i u taj čas stignemo pred samostanska vrata. Ja pozvonim.

— Hvala, — izusti djevojka i sruši se onesviještena na prag. Začujem uplašen uzvik u samostanskom hodniku, a onda se otvore vrata i iz mračka se nagne neka tamna ženska spodoba nad onesviještenu Terezu. Ne počekam dalje, nego se pogledom rastanem s mramornim njenim licem i odjurim od samostana.

Minulo je od prilike četvrt godine. Ne pitaj, dragi meštre, kako sam to vrijeme proživio, niti šta je Benedikt pretrpio. Što je kneginjica u samostanu rekla, koliko je priznala, šta se je zbilo s njom, ostat

će navijek tajna. Ali jednoga nas jutra iznenadi vijest u nekom klerikalnom listu, da se kneginjici Tereziji Manfredi skraćuje novicijat, te će ona u narednoj nedjelji stupiti u sveti red, jer je upoznala ništavost svijeta i njegovih raskoši, te gine za mirom. Ove me novinarske fraze ganuše jače, nego ikoja Ajshilova tragedija. Potražim Benedikta, s kojim sam se za sve to vrijeme rijetko sastajao. O onoj strahovitoj zgodi nismo nikada govorili i ime kneginjice Tereze nismo za naših kratkih razgovora ni jedanput izustili. Benedikt je slikao sliku svete Terezije, vazda sa suzama u očima, ali ga je prevladalo očajanje, te uze slikati još jednu sliku, grozovitu, nikad nedovršenu... Slika je prikazivala redovnicu, kako očajava na postelji u svojoj ćeliji, iz koje baš bježi sa smijehom nekakav surov vojnik. Na prozor ćelijski kulja dim samostana, koji gori; vojnik ima lice Benediktovo, a redovnica polumahniti, očajni pogled jadne kneginjice Manfredi, kad se je nakon svoje nesreće vraćala k životu...

Benedikt je sjedio kraj prozora i očekivao moj pohod. Prvi put iza one strašne zgode razgovorimo se o kneginjici. Obadvojica se rasplačemo i urečemo, da ćemo otići u crkvu k ceremoniji. Da je vidimo još jedanput, posljednji put, bila nam je obadvojici prijeka potreba, kao i sunce i uzduh.

Osudni dan osvanu. U crkvu se je moglo ući jedino s ulaznicom. Ne znam, otkuda ju je Benedikt nabavio. U crkvi se je sabralo cijelo tako zvano najviše društvo praško; ja i Benedikt bijasmo jedini plebejski uljezi. Stadosmo postrance i mislili smo, da nas od oltara ne će valjda vidjeti...

Ne iziskuj, dragi meštre moj, da ti potanko pričam. Ne znam jasno, šta je bivalo, tä i bilo je sve kao plahi san. Vidio sam kneginjicu Terezu Manfredi u bijelu, dugu, svilenu ruhu, u blistavilu zlata i dragoga kamenja; vidio sam joj blijedo, mramorno lice, sive njene oči sanjarske, kojima nema jednakih pod sun-

cem, ali sve sam vidio kroz maglu mojih suza. Gledao sam je, kako je vode amo-tamo; govorili su nešto, ali ne znam, što. Tereza nije na svjetinu svrnula ni jedan jedincati pogled. Kad je govorila, slušao sam slatku glazbu njena glasa i nisam razbirao riječi, koje izgovara. Nekada mi se je taj jasni, odlučni glas činio neprirodnim, kao onda u Benediktovu atelieru. Nesretni me je Benedikt držao za ruku, osjećao sam, kako me sve čvršće i čvršće stiskuje, a disanje mu je bilo tako teško i glasno, da su ga valjda čuli po svoj crkvici. Sada nastade čas, kad Tereza po odredjenom obredu liježe na zemlju i pristupaju k njoj s pokrovom, da je prekriju... Uzmu joj šaptati, jer se je ogriješila o propis, te odjedanput digla glavu i prvi put se za cijele ceremonije zagledala u svijet, ukočeno i bez sustezanja. Odmah je opazila Benedikta, kao da zna, gdje bi ga tražila. Oči su joj bile natprirodno krupne i upiljile se u lice Benediktu, koji se gotovo bez svijesti naslonio na stijenu. Počnu već glasnije opominjati kneginjicu Terezu, a med svijetom zašuška šaptanje. Ali Tereza nije marila, a grudi joj se nadmu i u sivom se oku zablista krupna suza — jedina, koju sam ikada vidio, da ju je nesretna djevojka prolila... Kod oltara se uznemiriše i pokrov pade na nju... Trebala je pod njim tiho da leži, tako odredjuje obred, ali pokrov zadrhta dvaput i dvaput zadrhtaše pod njim nježna ramena djevojčina... Onda se teška materija ne ganu više, ali slabo se hripanje ozva ispod crnih bora. U crkvi zašušti, ženskinje problijede, muškarci se uznemire, samo pred oltarom je išlo sve po propisu... Tereza je tiho ležala, a Benedikt mi kao dijete položi lice na rame. Onda digoše pokrov, Tereza je trebala da ustane — ali se nije micala. Po crkvi zaore povici, a jedna od damâ uze nuditi svoj flakon. Dignu Terezu i sada nastane još veća buka. Bio je nazočan jedan »fashionable« liječnik, te pristupi k njoj i uhvati je za ruku.

— Mrtva je... — objavi on nakon časka.

A suza se je još vazda blistala u ugasnutom sivom oku...

Kako smo ja i Benedikt kući dospjeli, ne znam. Dugo je on bolovao. Mislio sam, da će poludjeti. Očajni pogled redovničin, koji je počeo da slika, progonio ga je i obdan i obnoć. Nije bio kadar da predoči sebi Terezu drugačiju, nego svezanu, gdje polumahnita pogleda leži za tamnom zavjesom renesansne postelje. Njegova je snaga na dugo vrijeme uništena. Liječnik savjetuje, neka promijeni okolinu. Nitko nema takvu blagodatnu vlast nad Benediktom, kakvu imaš ti, dragi meštre naš. Ti ćeš jedini moći rasplašiti eumenide, što se zmijskim glavama prijete očajnomu nesretniku. Privolio je najzad, da podje k tebi u Passy. Dugo je potrajalo, dok sam ga razdrmao iz teške letargije.

— Otkuda bih smogao snage, — reče mi, — da dragomu učitelju ispričam svoju historiju? Ispripovjedi mu ti sve, sve. Ne štedi me. Piši mu zgoljnu istinu.

I ja sam učinio, što me je zamolio... Nikada i nikomu ne ću više pričati o kneginjici Manfredi. Otputovat ću na istok, jer i ja trebam da promijenim okolinu i da zaboravim. Da zaboravim! Kako je pusta ta riječ... Oj meštre, dragi meštre moj, zašto da ti ne priznam, kad si valjda već i sâm pogodio... I ja sam tu ženskinju ljubio...

*

Sreća u vrtu rascvalih bresaka.

Čudnovata pripovijest.

Umbriani je bio jedan od najzanimljivijih i najzabavnijih ljudi, što sam ih ikada upoznao. Zaokupljao je pažnju od samoga prvoga pogleda, a zablještavao je svojim razgovorom, koji se je iskrio kao rubin i blažio kao glazba. Potjecao je, vele, od stare rimske porodice i samo se je zbog nekih nepoznatih razloga krio pod krivim imenom. Njegovi su neprijatelji opet tvrdili, da je sve to izmišljotina i da on i nije Talijan. Ne znam, šta je bila istina. Ne velim, da je Umbriani po mojem sudu možda lagao. Bio je on samo jedan od onih, koji svagda iskreno vjeruju u sve, što pripovijedaju. Ali Talijan je Umbriani bez sumnje bio, barem po tipu svoje krasne glave, a osim toga je govorio onim sonornim, čistim rimskim naglaskom, koji se ponosito uzvisuje i nad toskanštinu. Tvrdili su doduše i Atenjani, koje sam u Odesi znao, da Umbriani govori grčki, kao da je njihov zemljak, a i bijedni ribari u malom seocetu na krimskom pobrežju, med koje nas je jedared vjetar bacio, pozdravljali su ga kao svojaka; tako je vješto govorio s njima u čudnom njihovu narječju, koje oni smatraju jedinom valjanom grštinom. Uostalom, njega su još i Turci i Tatari u bazarima u Feodosiji i u Bahčisaraju svojatali kao svojega saplemenika, sudeći po njegovu poznavanju onih jezika.

Slabo mi je napokon stalo do toga, otkuda on potječe; bio sam rad, što sam se uopće upoznao s njim. Prionuli smo odmah jedan k drugom; nije to zapravo bilo nikakvo prijateljstvo, što nas je zdru-

žilo, nego je bio skorije neki savez, što smo ga šuteći sklopili protiv društva, koje nas okružuje. Osjećali smo, da smo srodni bar u jednoj stvari, to jest u strasnoj ljubavi za skitnju. Obadvojici nam je mrzak bio život med tim naseljenim ljudima, manje više kreposnima i trijeznima, koji svi od reda imaju dužnosti, poziv i svrhu u životu. U nas dvojice nije bilo smisla za te krasne i važne stvari; mi smo bili tako tupi, da nismo razumijevali uzvišenost tih aluzija u glumačkim ulogama onih malogradjana s malogradjanskim mislima. Oni su nam uzvraćali prezirom. Ali šta smo marili! Govorili su i to, da im zavidjamo njihovu realnu osnovu pod nogama i možda su bili praviji, nego što su i slutili. Kako mi je bogata naknada za sve te silne gubitke bila družba Umbrianijeva! Ovakovih pustolovina, kao što on, nije još nitko na svijetu proživio, i nitko ne zna o njima pričati tako zanosno i neodoljivo, kao on što zna. Čak i jedan od njegovih protivnika, koji je jedared slušao Umbrianija, kako opisuje brodolom na sicilskoj obali, ustvrdio je, da on, taj protivnik, nije bio samo dirnut, te mu je dah zastao, nego je, veli, uistinu tako živo osjetio miris morske vode, da mu se je učinilo, kao da mu se je kruška, koju je baš za dessert jeo — prevratila u ustima u ostrigu. I neka onda itko tvrdi, da filistar nema fantazije! Kako je Umbriani znao omamiti, kad uzme na priliku pripovijedati svoje živovanje u Carigradu, gdje je kao mladić bio paž na padišahovu dvoru. Kako je umio očarati, kad bi zapjevao koju ariju iz »Aide«, u kojoj je operi kasnije, veli, debitirao kao tenor na odeskom kazalištu, i kako sam blijedio često od zavisti, kad bi on tlapio o slastima, što ih je proživio do nogu svakakvih eksotičnih princesa, s očima, u kojima je biona kao od safira, a zjenica kao od crnih plamenova; kad bi pričao o onim sirskim igračicama, koje su ga ljubile, a čeznutljive su kao golubice i sanjarke kao Sulamita, te su ga, kad će da zaspe, vezivale svojom dugom, modrikastom kosom uza se, da im ne utekne!

Šta li taj Umbriani nije znao! Kuda li se nije proskitao! Bio je na Nilu, na Dunavu, na Jankcekiangu, na Volgi i Bog bi ga znao, gdje još! Umbriani je bio sve i ništa. U Simferopolju, gdje sam se upoznao s njim, prodavao je izjutra mlijeko, onda je poučavao na gimnaziji i gimnastiku, onda je u ruskoj stolnoj crkvi pjevao za službom božjom, onda je bio vrtlar, onda je u jermenskoj crkvi pjevao za večernjom i naveče obučavao u igranju. Osim toga je gradio čamce i velocipede i slikao portrete. Sastajali smo se obično kod mene, ali jedared ga ja pohodim u maloj njegovoj kućici u tatarskom kraju; stan mi se njegov učini upravo krasnim. Bio je preko puta stare, napolu razvaljene džamije, obrasle do samih prozora čkaljevima. S njegova smo divana mogli slušati, kako hodža s munare zove vjernike na molitvu. Soba je bila tijesna i hladna i sva prazna, osim onoga maloga divančića, na kojem smo sjedili, i staroga spineta, koji je bog-zna kojim slučajem zabludio čak na Krim. Umbriani ga je za nekoliko rubalja kupio. Umbriani nije bio sâm, imao je pohodnika; bio je to nekakav pelivan, koji se je vucario po gradu, Talijan kao i on, pa došao k njemu kao zemljaku, da uzajmi novaca. Umbriani mu dade, što je imao, a nije baš bilo mnogo. Onda nas obadvojicu počasti turskom kavom. Kavu nam je donijela mala, debela, nelijepa ženskinja, po odjeći seljanka iz kurske gubernije.

— Moja žena, — predstavi nam je Umbriani.

Tako sam se iznenadio, da sam gotovo ispustio findžan, što mi je bio u ruci. Pobojao sam se časkom, da će žena Umbrianijeva tim iznenadjenjem biti uvrijedjena, jer to je slabo bilo laskavo za nju, no odmah razaberem, da je tupa i zatucana i ništa nije opazila.

Umbriani nam u razgovoru saopći, da njegova žena ne zna ni čitati ni pisati. Ne bi to doduše ništa bilo, ali u nje nije bilo ni iskre duha, ni traga krasote. Šta li ga je svezalo s njom? Njega, krasnoga,

duhovitoga, njega, koji Dantea i Platona ne zna samo napamet, nego je do dna duše prožet njima i s njima je proživio i prosanjao sve, što su oni zlatnim dlijetom uklesali u nepropadljivo željezo vječne svoje slave! I taj isti Umbriani, koji je Aspazije ljubio i Beatrici se molio, koji je srknuo iz čarobnoga vrutka ljubavi pod paomama i granatama! Umbriani, što je oteo španjolsku markizu, koja se je bila sklonila u samostan, kad ju je odnemario! Umbriani, obožavani od engleske pjesnikinje, koja mu je ponajprvo pisala ditirambe, a zatim za osvetu pogrdnu knjigu. Ne, ne može to biti! Ovakve me misli toliko izmoriše, da sam volio otići kući.

Sutradan izidjem na šetnju pred grad u društvu nekoga staroga profesora, Švicarca, koji je takodjer poznavao Umbrianija, ali nije bio od njegovih prijatelja. Podjemo zajedno k starim nasipima, koji su sada obrasli travom, a nekada su, vele, branili tabor Mitridatov. Časkom se, naravski, porazgovorimo o nesretnom kralju, ali ja brzo navrnem razgovor na Umbrianija, koji me je napokon više zanimao. Zapitam Švicara, da li mu zna ženu.

— Ženu! — klikne on. — Znam pouzdano, da to i nije njegova žena. Taj je brak laž kao i sve, što ovaj talijanski komedijaš pripovijeda.

— A ja mu vjerujem sve, — odvratim ja. — Samo mu se čudim, kako je mogao uzeti ovakvu tupoglavu ženu.

— Prvo, to nije njegova žena, kako vam ja velim, — reći će Švicarac, — drugo, Umbriani postupa, kao nekada veliki Molière: il prend son bien où il le trouve, a treće, stvar bi bila napokon sasvim spram njega. Zašto? Zato, jer bi to bila ludorija od oka. A vaš divni Umbriani nije samo ono, što se obično krsti: napolu lud, nego je prije nekoliko godina uistinu bio lud, u patološkom značenju te riječi. Patio je od fikse ideje veoma čudne vrste i pati možda još i sada od nje.

Tek što Švicarac izreče te riječi — a Umbriani se stvori pred nama. Iskrsnuo je iz jedne od onih jama, što su oko nasipa ponastajale od česta kopanja i traganja za starinama. Čuo je tamo jamačno svaku riječ, ali se nije činio ni najmanje uvrijedjenim, samo kao da je ipak bio nešto uzbudjen. Šuteći sjedne uz mene na bujnu travu. Sva trojica smo šutjeli u neprilici. Vjetar zahuji oko nas, sleti dolje med drveće, što raste na obali Salgira, prodrma ga snažno, i voda se zablista dvostrukim sjajem, odsijevajući sunčane zrake, koje se na nju liju kroz rastreptane krošnje bijelih topólâ i maslina.

Nakon časka ustane Švicarac i rastane se s nama. Kad on ode, okrenem se ja k Umbrianiju; ali nisam pravo znao, kako bih započeo bilo o čemu razgovor. Umbriani digne ruku i reče kratko: »Gledajte, šta sam našao!« Bila je mala staklena vazica, jedna od onih, što se u muzejima obično zovu »suzne staklenice«. Bila je neobično krasna. Uzmem je i dignem spram sunca, a ona plane kao najkrasniji opal, kao najdragocjeniji biser.

— Oj vi sretniče! — kliknem ja sa žarom, koji bi bio na čast svakomu arheologu.

— Tko zna, nije li u ovoj staklenici Mitridat čuvao onaj slavni otrov, kojim se je oslobodio starosti ovoga života. Vas je dobra vila usutkinja u kolijevci u čelo poljubila. Da sam ja godinama prekopavao sav tabor Mitridatov, ne bih našao ništa. Vi samo grebnete štapom po zemlji i evo vam već obilate žetve. Kad bi vi uzeli tražiti, vi bi, kao Schliemann, našli štogod zaželite.

— Jest, — odgovori on gorko, — sve bih našao, štogod želim, samo ne bih našao nju, nju, nju...

— Nju? Kakvu nju?

— Mingeju.

— Vi razgovarate zagonetno.

— Mingea! — ponovi on sâm sebi i zagleda se zamišljen u kraj, na koji je sada padao večernji, svečani lik. Brežuljci se zamodrili zagasitom bojom, obzorje se rasjalo, a daleki se Čatirdag kupao još u rumenoj svjetlosti i oko njegova se vrška skupljali oblaci blijeda zlata. To ime »Mingea«, kako ga je izgovorio Umbriani, splinulo mi se s tim čarobnim večernjim nastrojem, iz njega mi odjeknulo nešto elegično, nujno, vilinsko. Jamačno od onė glazbe u njegovu glasu.

— Mingea, — ponovi on još jedared i onda dometne mirno: — To je ta fiksa ideja, to je moje ludilo, što vam je maločas spomenuo taj Švicarac. Mudraci i razumnici govore nama ludjacima: »Sve, što vi nagadjate, puki je san«. Ali kad mi ludjaci zapitamo te umnike, šta je zapravo java, a šta san — ne znaju da nam jasno odgovore. I sada mi ludjaci ne znamo, kada mi uistinu živimo, da li u snu ili kad bdimo, i ne znamo, šta je zapravo istina, da li san, ili ono, što razumni ljudi zovu zbiljom. A šta, ako je obadvoje istina?

Htjedoh da se u njegovim očima učinim filozofom, pa sam, prama poznatoj rečenici — šutio.

Umbriani ne sačeka odgovor, nego ustane, pa ustanem i ja. Uzmemo silaziti s obreška.

— Pripovjedite mi jedared o Mingeji, — reći ću plaho, kad smo se već približili gradu. Umbriani se osmije.

— Bi li da moju priču prenapravite za pripovijest?

Dirnuo me je u savjest i ne mogah lagati.

— Pišete li vi razumno ili ludo? — uzme Umbriani dalje pitati.

— Ne znam, ali mnogi u Češkoj tvrde ovo posljednje.

— To vas je spasilo, — odvrati on. — Svejedno mi je, napisali vi ili ne napisali, što ću vam pripovjediti. Podsjetite me jedared, da sam vam obećao — ali zgodnom kojom prilikom.

Radoznalost me je često podbadala, da ponukam Umbrianija, neka mi priča o Mingeji, ali svagda sam prigušivao tu želju, jer mi se on nikada nije činio raspoloženim. Bio je zlovoljan i on i ja. Ni ja ni on nismo se osjećali slobodnima; predugo smo živjeli sve na jednom mjestu i ta pedantična sredjenost našega života tištila nas je. Nismo to govorili, ali smo pogadjali jedan drugomu, šta misli. A kad onda sinu proljeće, te ptice zapjevaše i drveće prolista, bude nam obadvojici, kao da se ispred nas otvaraju nekakva teška vrata i kao da nam kliče sva priroda, voda, drveće, oblaci: Tà izlazite iz zagušljive tamnice!

Bilo je kao nadahnuće, kad se jedared pred veče sastasmo na obali Salgira i obadvojica u isti mah zavikasmo: »Hajde da se proskitamo!«

Stresemo onda ovaj svakidašnji život kao prašinu s odjeće i krenemo, kuda su nas noge nosile. Potumaramo po stepi i prodjemo gotovo sav Krim. Oj vi krasne uspomene, vi časovi puni slasti, kolikim mi čeznućem punite dušu! Kako bih zaboravio vas, hrastici i bukvici, kako se zaodijevate proljetnim ruhom, kako mirišete ljubičicama i karanfilovim mirisom divljih božurova, koji rastvaraju svoje čaške u dubokom hladu vaših tišina! Nadnašali ste se nad vode, koje žubore, širili ste se čak do mora, što vam do nogu čas plače, čas tutnji! Iznad nas su kružili orlovi, penjale se pod nebesa gore, rumene u zoru, modre u podne i ljubičaste o zapadu sunčanom. Razmicali ste se, bivalo je, ispred nas i onda ste nam u drugim vidicima pokazivali tihe prodolice, gdje u mjesečini drijemaju selašca i gradići, gdje obasjane zvjezdama snivaju džamije s vitkim munarama, obrubljene mrkim čempresovima, gdje se u sjeni magnolijâ, granatâ i lovora, koji se metalski svjetluca, ogledavaju u moru vile. A dok sam ovakve vidike usisavao u sebe, zujale su mi u ušima slatke sicilske pjesme Umbrianijeve, a mašta je moja palače i džamije, vrtove i pustoši napučivala likovima, koji

igraju glavne uloge u pustolovinama, što mi ih je Umbriani pričao neprestano od râna jutra do mrkle noći. Živio sam uistinu u prividjenjima »tisuću i jedne noći«.

Jedared zabludimo sasvim i učini nam se, da od jutra sve naokrug hodamo. Podjemo onda, da uhvatimo vršak, te da se odande mognemo snaći, gdje smo. Naidjemo najzad na uzak put, isječen u stijeni. Put nas časom izvede iz šume i pred nogama nam puče prostran kraj, po kojemu se daleko, sve do mora, talasaju brežuljci i gore, obrasle hrasticima. Mjesec je sjao na nebu i u mjesečini zapazimo stado ovaca, gdje se pase na livadi, koja se je od puta otegla u dolinu. Iz uvale se je dizala laka magla, a iz tihih bi šuma zaorila podjekada ptičja pjesma. Na put su padale goleme sjene kao od gorostasâ i mlazovi rumenih plamenova.

Ugledamo u blizini veliku špilju, u kojoj se uz oganj griju tatarski pastiri. Zima nam je, umorni smo, i taj nas oganj primami. Špilja je bila visoka, kao složena od kamenova, prava ciklopska špilja. Umbriani se razgovori s Tatarima i njihove nepovjerljive oči sinu odmah prijazno. Imali su šarene, priproste ćilimove, kakvi se izradjuju u Besarabiji, te nam s umiljatom gostoljubivošću ponude jedan ćilim. Dadu nam i zelen, trbušast sud s dugim grlom, pun »boze,« onoga slatkoga piva, skuhanoga od prosa. Umbriani kupi od njih komad ovnovine, koju su spremili za žrtvu i sada iznijeli iz dubljine špilje, te im rekne, da će prirediti večeru nama i njima. I sâm Alexandre Dumas teško da je znao svojim gostima priredjivati večeru s većom gracijom, nego Umbriani. Isjecka on meso na komadićke, ponadijeva na duge šipke i ispeče najbolje »šišlike,« što sam ih ikada okusio. Tatari su bili zaneseni, kad im je njihovo narodno jelo ponudio ovako majstorski prigotovljeno. Od same radosti popuste oni nagovaranju, te usprkos zabrani prorokovoj ispiju preostatak našega krimskoga vina. Onda poliježu i meni

se učini, da spavaju otvorenih očiju. Ali možda su se molili, ili su premišljali o svojem prestupku u piću. Nas smo dvojica dugo gledali u oganj i šutjeli. Bili smo umorni, ali san nam nije padao na oči. Prejak je bio na nas dojam toga kraja, koji se svjetlucao mjesečinom, bio sav srebren i kao zastrt tamjanovim dimom. Svaki sam čas ustajao i s praga od špilje gledao u sjajnu daljinu, što preda mnom puca. Onda sam se sve s novim zanosom vraćao k ognju, kraj kojega je Umbriani zaronio u misli. Nikada mi nije bio tako mio, kao ove noći. Privio sam se k njemu kao k rodjenomu bratu; vidio sam, da je nujan, pa da ga razbudim iz uspomena, koje ga, čini mi se, ražalošćuju, ja mu reknem, kako sam mu znao često reći, kad sam htio da čujem koju od njegovih pustolovina:

— Umbriani-Šeherazado, pripovjedi mi koju od onih krasnih bajaka, što ih znaš.

I naslonim mu glavu na rame.

— O čemu da pripovijedam? — zapita on.

— O Mingeji, — odgovorim ja tiho.

Osjećao sam, kako je silno zadrhtao, ali mi samo odgovori:

— Hoću.

Osovim se i sjednem mu sučelice, da mu vidim u oči. Ovako se je njegovo pričanje svagda jače doimalo. Čekam radosno.

— Još nekoliko riječi, prije nego što započnem, — reći će Umbriani. — Čuli ste, da sam bio, ili sam možda još i sada, lud. Moram vam objasniti tu stvar. Za djetinjstva sam bio vanredno razdražljiv i prerano sam dozreo. Mašta mi je bila nezdrava. Uzà to sam gutao svakakve knjige, koje sam jedva napolu razumijevao, i onda sam ih tumačio i prenapravljao po svojim nazorima. Jedared mi dopadnu slučajno u ruke bilješke nekoga misijonara. Bio je to brat mojega djeda. Putovao je po Kitaju i zapiske je putom zapisivao. Nisu nikada izišli štampani, ne znam, po kojem slučaju. U tim sam uspomenama našao suho

ispričanu historiju jednoga mladića, po imenu Hoangti. Tim sam se zaludio — poistovjetio sam sama sebe s tim mladićem. Uzmem tvrditi, da sam ja taj Hoangti, koji je valjda više nego stoljeće živio ranije od mojega djeda. No, sada sam valjda ipak razborito govorio? Razastr'o sam hladno pred vas činjenice, kao da govorim o kojem tudjem licu. Ali sada čujte moj pravi i jedini istinski nazor: ja sam bio taj Hoangti u nekom svojem predjašnjem životu. Iako sam jedino pročitao ime, sjetio sam se svega, što sam pred stoljećima proživio s krasnom Mingejom. Ima dosta ljudi, koji vjeruju u metempsihozu, a njih smatraju samo sanjarima i nipošto ludjacima. Ali ja ne vjerujem samo u seobu duše, nego po nekom kobnom, neobjašnjenom slučaju pamtim potpuno nekadašnji život svoj. To je možda nečuven izuzetak i zato sam ja u očima trijeznih ljudi ludjak. Ali o tom, što jesam i što nisam, ne ću da nagadjam ni s vama ni s ikim drugim; želim vam samo reći, da nisam kadar sebe i Hoangtija razlučiti na dva lica; ako pričam o Hoangtiju, moram da pričam kao o sebi. Recite dakle, bih li uopće pričao? Ali onda će biti kao o meni samom. Smatrajte to, ako vas je volja, isparenjem bolesna mozga.

Glava mi se malko zavrti nakon ovoga uvoda. Pogledam oštro Hoangti-Umbrianija. Bio je ponosit i miran. Ogledam se unaokolo, da li spavam ili sam budan. Ciklopska se špilja mračno uzvijala nada mnom, iskre joj vrcale kroz zjalo u obasjanu mjesečinom noć, kojoj su drijemale u krilu šume i gore i more. Sva ta neporeciva zbilja disala je najidealnijom nevjerojatnošću. »Život je san i san je život«, šapnem sâm sebi. »Gdje je granica med prividjenjem i zbiljom?«

Onda zamolim Umbrianija, neka priča. On mi posluša želju. Glas mi je njegov dopirao tiho i slatko, kao ublažen i pročišćen onim plamenovima, što pokatkad ližu izmed njega i mene. Oči su mu sjale sa-

njarski kao zvijezde, a zvijezde su kao oči virkale u špilju. Neopisiv me je čar zaokupljao, doklegod mi je on pričao evo ovako:

• • •

Rodio sam se u malenu gradiću u kianskom kraju, slavnom zbog izvrsna vina. Otac mi je bio doduše siromašan, ali sam ipak stekao odgoj, koji nije običan u našim prilikama. Otac je prodavao tkanine, koje se u Kalahanu izradjuju od dlake bijelih deva. Te su tkanine mekane i nježne kao perje, a bijele kao snijeg. Donosio ih je k nama neki čovjek iz Kalahana i taj mi je mnogo pričao o tim osobitim devama labudje boje i rubinskih očiju. Osim tih je tkanina trgovao otac još i lepezama, tapetama i prozirnim zaslonima, koje je sâm slikao i vezao. I mene je naučio tu umještinu i nabrzo sam ja tako vješto vladao kistom, te stadoše u gradu govoriti o meni, da mladi Hoangti, koji se u pismo razumijeva kao učenjak, zna i slikati kao umjetnik. Govorilo se je još, da pjevam i igram na lutnju kao dama. Lutnja moja od bijela ahata bila mi je jedina baština od matere, kojoj je bilo ime »Laohin«, a to baš i znači lutnju od ahata. Nitko u svem gradu nije znao moju mater; ja je se nisam sjećao, a otac nije nikada o njoj govorio. Sanjao sam mnogo o njoj i domišljao sam se, da ima neka tajna u očevu odnošaju spram nje. Da ja nisam možda sin kćeri samoga cara? Od takvih mi se misli zavrti glava. Gdjekada mi se je činilo, da preda mnom puca nedogledna sreća, te sam smatrao izvjesnim, da mi je dosudjen sjajan, neobičan život. Ovo mi se je posljednje i izvršilo. Ali sreća? Kako da i govorim o njoj, kad je nisam ni znao osim nekoliko trenutaka savršena blaženstva, zanosna nada sve! Živio sam medjutim mirno s ocem. Bili smo siromašni, ali zadovoljni. Odijeljena od dućana samo prostom zavjesom bila je naša soba; tamo je visjela mala moja krletka, u kojoj su pjevale vesele i složne cikade,

tamo mi je bio mali stolić, na kojem sam redao mirišljive tušove i boje, na kojem sam slikao i stihove pisao. U kutiću je u bijeloj vazi cvjetao moj čajev struk, o kojem sam vjerovao, što se priča, da naime pomaže dobro sricanje stihova, i mali cimetov struk, koji ima, vele, miris od mjeseca. Pred veče bi mi sjedili na ulici i dok bi nam susjedi pričali, kakve su se novosti desile na svijetu, mi bi jeli svoj skromni obrok riže i oparenoga korijenja ljiljanova. Onda bi lijegali, a čim sunce grane, opet bi ustajali i radili. Tako nam je tekao život jednolično doduše, ali prijatno, sve do onoga dana, kad sam navršio sedamnaest godina. Onda nastade velika, nagla promjena, koja je odlučila cijelim mojim daljnjim životom.

Onoga je naime dana proputovao našim gradićem neki bogati mandarin. Žena mu je bila s njim i vjetar joj oduhne lepezu u rijeku. Mandarin udje u dućan mojega oca, da joj kupi novu lepezu. Čuo sam samo kao kroz san, gdje ocu govori o tom. Toga sam dana bio jako umoran, ali ne od nauka, nego od nejasnih čuvstava, koja su se od nekoga vremena u meni borila i bjesnila. Osjećao sam u sebi neku žedju za ljubavlju, a nisam ni jasno znao, šta je ljubav. Kao u magli sam vidjao često, kako lebdi slika krasne žene, ali svagda mi je nestajala kao dim. Spopadala me je katkad neka groznica i baš toga me je dana izmorila jače nego ikada. Ležao sam za zavjesom na ćilimu i slušao, kako već rekoh, kao u snu sve, što je stranac govorio s mojim ocem, birajući lepezu. Onda se desi, da odjedared duhnu požestok vjetar i odiže zavjesu, te ja tako ugledam pred dućanom na ulici nosiljku, u kojoj žena mandarinova napolu sjedi, napolu leži. Zavjese se na nosiljci, valjda i one od vjetra, zavitlaju nad njom kao zlatni oblaci i ja ugledam lice njeno, sjajno kao mjesec. Srebrne igle, pribodene u tamnu kosu, stvarale su kao aureolu oko njene glave. Krasota joj je bila opojna kao miris cvijeta »lan«, toga simbola svake vrline u pjesničkom jeziku Lisaoa. I zbilja joj je bila u ruci kitica toga dragocje-

noga cvijeća, rumenoga i bijeloga. Gledala me je kao zvijezda večernjica; u tom je pogledu bilo sve, što ushićuje: veličanstvenost, sanjarija, sjeta, zanos! Kao ubijen srušim se opet na svoj ćilim; slika idealne žene, koja je dosad nejasno tonula u magli mojega zamišljanja, sada mi se je iznenada javila! Zaklopim oči. Kad sam ih opet otvorio, bio je vjetar spustio zavjesu i ona je teška visjela meda mnom i med prikazom, koja me je razdragala. Ležao sam tiho i slušao, kako moj otac govori:

»Ako vam, uzvišeni gospodine, nijedna nije po volji, možda će ova posljednja, danas dogotovljena, steći milost u vašim očima«.

Znao sam, koja je to lepeza bila. Ja sam je jutros rano zgotovio. Bila je od bijele svile. Naslikao sam na nju, po pričanju, vrt cara Vuti, koji je nastojao da pronadje napitak besmrtnosti. Potrebovao je za to jutarnje rose, te je usred svetoga drveća i divnoga cvijeća digao od rude pozlaćen stup, koji je sezao sve do oblaka. Kako je taj stup bio fino izradjen i prilično vitak, zvali su ga zlatnom stabljikom. Na vrhu mu je stajao sud od bijela nefrita divne krasote, da rosa pada na njega. Sve sam to ja naslikao na bijelu svilu zlatnim i grimiznim bojama, a sitnim sam biserom označio rosu. A na drugoj sam strani srebrom na ljubičasti trak napisao stihove, da mi odlane pritištenom srcu, a bili su od prilike ovakvi: »Ovako, kô što taj skupocjen sud k nebesima se zlatnim stablom penje, da u njeg pada rosa iz oblaka i caru Vuti besmrtnost donese, — i moje srce, urna od rubina, k vrtoglavoj visini tvojoj lebdi, kad lice tvoje kao cvijet sine iz magle slutnja nejasnih i slatkih! Oj, padaj, sjaju iz očiju njenih u drhtavu mi urnu od rubina. Ponapit ću se i vjekovat živ!«

Mandarin zagleda lepezu i pročita stihove glasom, iz kojega je izbijalo divljenje. Jer krasota je tim stihovima bila u glazbi riječi i u umjetnosti ritma, koja se nikojim drugim jezikom osim kitajskoga ne može oponašati.

— Ti si to naslikao sâm? I te si stihove napisao sâm i spjevao ih? — zapita mandarin.

— Sve je to uradio moj sin.

— I ove stihove? Otkuda mu oni?

— Spjevao ih je.

— Uzet ću tu lepezu, — reče mandarin i dade ocu šaku novaca, i ne pitajući, šta lepeza staje. On — da ga začujem, gdje izlazi iz dućana. Odignem zastor samo malko, s dva prsta, i pogledam za njim. Stao je uz nosiljku, dao dami lepezu i pročitao joj stihove.

— Ja sam očarana, — reče ona; čeznutljiv joj pogled sine na mene, a milota njene glasa i miris njena cvijeća zastruji uzduhom k meni. Dotle je otac prebrojio novce; onoliko, koliko lepeza stoji, položi na stolić, a s ostatkom izidje na ulicu i vrati mandarinu.

— Preplatili ste, — reče mu suho.

— Ali ti stihovi vrijede kudikamo više, nego što ti tu dajem.

— Ja prodajem lepeze, a ne prodajem stihova.

— Dadni taj suvišak sinu.

— Ne trguje on na svoj račun. Samo mi pomaže slikati.

Dama se kiticom cvijeća dotakne glave mandarinove, a on se, kao da mu je mirisavo cvijeće šapnulo želju krasne gospodje, vrati s ocem u dućan i rekne:

— Slušaj me, starče. Čini mi se, da je tvoj sin dobro odgojen; gradnja te pjesme nije laka ni obična, pismo je vanredno elegantno, slikarija odaje fin osjećaj i ukus. Zanima me taj mladić. Koliko mu je godina?

— Danas je navršio sedamnaestu.

— No, šta bi ti rekao, kad bih ja njega uzeo k sebi. Ne bi li tebi žao bilo rastati se s njim?

— Mislim kao poslovica, koja veli: za djetinjstva su ljudi nalik na ptice, koje u jatu žive po šumama. Kad odrastu, leti svaki na drugu stranu.

— Hvalim te za tvoje mišljenje. Pošlji ga dakle k meni odmah sutra. Ja sam namjesnik Panju. Ako tvoj sin bude onakav, kakvim ga ja smatram, te ako bude htio, neka živi u mojem domu. Imam djece, kojoj će pokoristiti drugovanje s njim. On sâm može u mojem domu napredovati u mudrosti; mnogi znameniti ljudi dolaze k meni. Ja ću ga sâm izvesti jedared na stazu života. Uostalom, ja ti ga ne otimam; ne će mu biti daleko do tebe i može te pohadjati po volji tvojoj.

— Hvala ti i sretan bio, gospodaru, — pokloni se moj otac duboko. Mandarina i njegove žene nestade, a iza njih ostade samo nježni miris cvijeta »lan« i jarka svjetlost na dnu mojega srca.

Sutradan krenem na put i srce mi zakuca od slasti, kad na suncu ugledah visoki dom mandarinov s kulama, pokrivenima zlatnim krovom, pod kojim se zvona njišu i u ovaj čas odjekuju kao jeka proljetne bure. Pomislim na onu, što živuje med tim ponosnim stijenama od bijela mramora, i pričini mi se, da su te stijene prejadne za onu krasotu, koja med njima boravi. Mandarin me Panju dočeka prijazno. Jasno je, da sam ga se dobro dojmio, jer me pozva, da s njim ručam. Onda zovne svoju djecu i rekne mi, neka se njima bavim. Ustrčimo se po vrtu i bili smo kao leptirovi. Materi njihovoj za volju odmah ih zavolim. Uzmem im pričati priče, voziti se s njima na čamcu, viti im vijence najraznoličnijih i najčudnijih oblika i to ih je silno zabavljalo. Onda me odvedu u kulu, gdje je njihov otac krio svoje oružje, sjajne odjeće i silesiju staroga porculanskoga sudja. Nitko u Evropi i ne sanja o krasovi i skupocjenosti tih vaza; Kitajci ih kriju od stranaca, da ih barbarske oči ne onesvete, i zakon kažnjava smrću izdajicu, koji bi se toliko ogriješio, da takve stvari proda Nekitajcu ili ih izveze za granicu. Bio sam zabliješten sjajem tih zbiraka. Tako mi proteče dan, a naveče me zovne Panju u vrt, da mu zapjevam.

Imao sam sa sobom svoju lutnju od ahata, te podjem plahim korakom k paviljonu, gdje me je čekao. Stoljetni su orasi širili tamo sjenu i opor miris. Tamnomodra voda umjetnoga jezerca, pokrivenoga lokvanjima, pljuskala je tiho pod prozorom paviljona, a sučelice na malom ostrvcu stajao je neki šator od ebanovih motaka i zavjesâ od gaza, koje se svjetlucaju kao inje. Za šatorom je zapadalo sunce u šumu modrih božura, a rumene su mu zrake kroz prozirnu zavjesu na šatoru obasjavale divnu spodobu dame, u kojoj sam odmah prepoznao ženu mandarina Panju.

Nisam se usudio dići očiju. Drhtavim prstima zahvatim u žice i zapjevam nekoliko stihova besmrtnoga pjesnika Litaipe ovako od prilike: »Večer već zemlju zavija u suton. Ja stupam s gore modrikaste i tiho prati puni mjesec moj koračaj, što oklijeva. Ogledavam se, mjerim pogledom put navršeni, ali noćni mrak razastire već koprenu po zemlji... Tu šapće gusti bambus. Nisku kolibu tajnovito u tamnoj sjeni krije. Drug čeka tamo. Hitim uskom stazom i cvjetne travke s nježnim šuštanjem o svileno se ruho moje taru. Oj prijatelju, zdravo! Ja želim s tobom praznit čašu, sve dokle se ne potrnu zvijezde! I s tobom pjevat pod mliječnom stazom, sjajnom, bijelom. I pjevat pjesmu vjetra, što kroz borik pirka.«

Nisam pjevao dalje, jer sam preko volje digao pogled i kroz maglu zavjesâ od gaza opazio ženu mandarinovu, gdje stoji meni sučelice, šireći ruke u čežnji. Onoga sam časa zaboravio riječi velikoga pjesnika. Moja me vlastita čuvstva prejako zahvatiše, te ja sa strasnim žarom kliknem ove riječi, prateći ih akordima svoje lutnje.

»To nije noćnog vjetra dûh borikom, — dah modrog neba šiba me u lice i šapće meni, šta safirov svod duboko krije od smrtnoga oka: koliko živih žena je na zemlji, toliko cjĕnîh na nebu je vazâ i iz svake čarovit cvijet cvjeta. A mjesec golem dom

je od opala, u kojem mudrac drevni premišlja i snuje tkanje brakova budućih; on sudi, kom će koji cvijet biti... Pred očima je bjelcata mi vaza, kô šator lebdi, stijene su njene providljiv zastor, tamo gine živ u ropstvu tužni moj sudjeni cvijet. Oj slatka moja sudjenice divna, preotet ću te krutim krvnicima.«

Čim mi odjeknuše riječi, osjetim živo, kakvu mahnitost činim. Zadršće mi cijelo tijelo. Pomislim, da će me Panju zbog moje nečuvene odvažnosti i smionosti na smrt osuditi. Ali na najveće moje iznenadjenje on mi reče mirno i dobrostivo:

— Glas je tvoj zaista umiljat, a tu si pjesmu Litaipe otpjevao s istinskim razumijevanjem. Ne žalosti se, što si zaboravio daljne kitice. To je od plahosti. Hvalim tvoju čednost, jer ništa mi nije mrže u mladićâ, nego li drsko vladanje.

Kako može to da bude? Zar je prečuo moje mahnitanje? Je li to velikodušnost? Možda me žali kao dijete i samo me prekorava? Ovako će, pomislim, i biti. To me gane, te mu ja klonem pred noge i suze mi briznu na oči. Panju me prijazno digne i rekne:

— No, je li ti po volji kod mene? Ostani onda u mojem domu!

Tako dakle budem primljen u dom. Još toga dana javim ocu pismom i pošljem mu priličan dar, koji mi je Panju uručio za njega. Nakon prijatnoga postupka mandarinova nisam ni oka digao k bijelomu šatoru. Zakleo sam se sâm sebi, da na ženu svojega zaštitnika ne ću više ni misliti, nego ću raditi i strogo vršiti svoje dužnosti. Nisam se uludo zavjetovao na to. Držao sam se svoje odluke i život mi je dugo tekao u miru. Napredovao sam u znanostima, pisao sam stihove, slikao sam, učio sam i zabavljao sam djecu svojega dobrotvora, i nisam se spominjao više, ili sam se barem prilično hladno i razumno spominjao njegove žene. Znao sam pouzdano, da je ono bilo grješno zavaravanje samoga sebe, kad sam onako

mahnito tumačio nujne njene poglede i čeznutljive kretnje. Uostalom, nikada je nisam sretao. Nitko u kući nije ni jedared progovorio o njoj, djeca je nisu nikada spominjala, a ja se nisam usudjivao, da ikoga zapitam za nju.

Nakon nekoliko mjeseci reći će mi Panju:

— Ne bi li htio pohoditi oca? Radio si mnogo, valjano, treba da se odmoriš. Približava se cvjetni blagdan; proživi taj dan u radosti!

Zahvalno primim njegovu ponudu. U predvečerje svojega odlaska odem da se prodjem po vrtu. Krenem k jezeru, kuda je pukla bujna livada. Sunce je bilo baš zapalo i cijelo je nebo plamtjelo tamnom žutinom. Zaronim u taj sjajni pogled. Uto me trgne djevojački smijeh, nalik na cvrkutanje ptičjega jata. Zastanem zapanjen. Preda mnom sjedi žena mandarinova, odjevena u haljinu tamne ljubičaste boje, i od te joj se haljine lice još jače bijeli. U ruci joj je lepeza. Oči joj se svratile k meni. Djevojke njene puštaju na zlatnim nitima zmajeve od ružičasta i modra atlasa, a zmajevima se iz ždrijelâ lelijaju srebrni lanci i tihano zveckaju. Činilo se je, kao da zmajevi sipaju zvijezde. Žena se mandarinova nije veselila ni bučila s djevojkama, nego je žalostivim pogledom motrila za atlasnim spodobama, kako nestaju u večernjoj magli, i ja sam pričuo, gdje je šapnula: »Ovako ginu ružičasti i azurni sni naše mladosti u magli varke«. Onda ustane i mahne svojim djevojkama, neka se okane igre. Polako se okupe oko nje. Kao da me nitko od njih nije opazio, gdje stojim u sjeni osamljena drveta. Pridjoše mi tako blizu, da mi njihove povlake šušnuše o nogu, ali nitko me ne primijeti. Samo oko mandarinove žene zape o moje lice, ali kao slučajno. »Ni ona me ne vidi«, pomislim. U taj mi tren padne nešto pred noge. Bila je to lepeza, koju je mandarin kupio od mojega oca. Ubode me u srce, učini mi se, da dama prezire mene, te kad me je opazila, namjerice odbacuje pred mojim

očima stvar, koja je od mene. Ražalostim se na smrt. Nisam se ni ganuo, doklegod nije s družicama nestala u vrtu. Onda dignem lepezu. Bila mi je slast udisati njen miris, kojim ju je prožela, kad ju je rukom darnula. Htjedoh lepezu pritisnuti k ustima. Ali u taj čas opazim, da je ispisana poprijeko preko mojih stihova. Pismo je bilo elegantno, ali zastarjelo, nitko više nije pisao njime, i ne bih ga ni znao čitati, da nisam baš u posljednje vrijeme proučavao neku starodrevnu listinu. Pročitam ove riječi: »Oj svilo meka, bijela ko snijeg, mirišljiva ko ruža, blistava ko inje! Lik uštapa ti prijateljska ruka podarila, načinila lepezu. Čim ruka moja tebe poželi, dočaravaš mi prijatnu hladnoću. Il doma bila ja, il pošla vrtom, drugarica si vjerna meni vazda. Prekorila bi mene nezahvalnu, da u zimsko te odbacim vrijeme, kad ne trebam hladnoće tvoje ja. Al meni jadnoj takva je sudbina. Ja bijah blagi zračak prijatelju, dok na svijetu on je samotovo. Sudbina mi je sada zaborav! M i n g e a«.

Te mi riječi izmamiše suze na oči. Oglasila mi se je ostavljena miljenica cara Cengty. Ali nije to pûkâ pjesnička igrarija, to su prijekori, koje mi Mingea iskazuje, to su uzdisaji njeni! Nisam se dakle prevario: — ona me ljubi! A ime joj je dakle Mingea. Bilo mi je, kao da zvijezda iskrsava. Sreća mi se svalila na srce kao golema težina. Što da učinim sada?

Iz mojega me premišljanja trgne lak koračaj. Opazim jednu od djevojaka. Vratila se iz dvora i traži nešto po travi. Jamačno lepezu svoje gospodarice. Razumjedoh sve. Zato je Mingea pisala tim zastarjelim pismom, kojega neuk svijet ne razbira... Moja joj je lepeza bila mila. Udesila je, da pročitam njene stihove, i onda ju opet zaiskala. Položim lepezu pod drvo i sakrijem se u grm. Djevojka je nadje, a ja ostanem u vrtu do svanuća. Budan sam sanjao o Mingeji. Izjutra krenem na put k ocu.

Otac se jako obradova, kad me vidje. Uzme me o različitim stvarima ispitivati, a pitanja mi je zadavao takva, da po mojim odgovorima mogne suditi o zrelosti mojega suda i o smjeru mojih misli. Učini mi se, da je zadovoljan sa mnom, jer mi reče, da mu se sada već činim čovjekom, a ne djetetom.

— Po mojem si mišljenju trijezan i bez strasti, — reče mi, — i koračaš stazom mudrosti.

Ja se zacrvenim, savjest me je prekoravala, ali sam šutio.

— Pripovjedit ću ti nešto o tvojoj materi, — nastavi otac, — priliči se, da saznaš prigode svojih roditelja. Uostalom, bit će ti i za pouku.

Ginuo sam, da čujem.

Otac me odvede pred staru tapetu u mračku ostrag u dućanu. Sjećam se te tapete od najranije mladosti. Mnogi su i mnogi ljudi iskali već od oca, neka im je proda, ali on ih je svagda odbijao odlučno i tvrdoglavo. Tapeta je bila izradjena s neobičnom vještinom. Slikarija je na njoj prikazivala vrt s jezercem, na kojem cvatu lokvanji sviju boja, a u pozadini je sjajna zlatna palača. Pod božurovom stabljikom sjedi krasna djevojka i igra se s paunom. Otac mi pokaza sada na nju i reče kratko:

— Eto, to je tvoja mati.

— Šta! — kliknem ja, — zar je bila tako krasna? A ti si sâm naslikao njenu sliku?

— Nisam je ja naslikao na toj tapeti. Kupio sam tapetu iz zapuštene kuće, u kojoj je neki starac umro. Nije imao nikoga svojega, a meni je nešto malo novaca dugovao. Uzeo sam tapetu s dopuštenjem oblasti. Nego ja ti nisam ni rekao, da je tvoja mati umrla.

— Gdje je onda? — zapitam ja obradovan.

— Ovdje, — odgovori otac i pokaže na sliku.

— To joj je slika, ali gdje je ona sama?

— Šta trabunjaš neprestano o slikama? Ovo je tvoja mati sama i nije nikakva slika. Slušaj dakle,

da ti objasnim. Sjedim ti ja jedared u sumraku ovdje na ovoj niskoj stoličici i sav sam se pokunjio. Dućan sam zatvorio i tako sam se osjećao ostavljenim od svega svijeta, da me je zaokupila tjeskoba. Bio sam u očajanju i svaku bih ludoriju znao počiniti. Onda sam se prvi i posljednji put u životu usudio, da kujem stihove. Moje tadašnje duševno stanje ispričava sve. Nije bilo dosta jedne smiješnosti, morala je da bude okrunjena još i drugom. Uzmem naime na glas recitirati, što sam spjevao, i ganem se do suza. Pri tom sam upirao oči u tapetu, jer pjesma je moja opijevala ovu naslikanu djevojku — jedinu, koju sam uopće i znao. Uto se odjedared gane slika i djevojka prasne u glasan smijeh.

Tako sam bio zapanjen, da se nisam čudu ni začudio. A djevojka ustane, otjera pauna od sebe, pruži za mnom ruke i progovori slatkim glasom:

— Ti jadniče! Žao mi te je, jer i mene mori dosada kao i tebe. Vazda sam u društvu toga glupoga pauna. Kako si me zabavio! Hodi k meni!

Ja zaboravim, kako me je uvrijedila, te je zgrabim za ruku, meku kao perje toga pauna, kojega je djevojka maločas pogrdila. U taj tren kao da me neka tajnovita moć odiže s poda i ja stadoh ukraj djevojke pod cvatnim božurima. Naslikano se obzorje stane udubljivati i meni se učini, kao da propadam u bezdan. Zavrti mi se glava. Ali to prodje brzo. Začujem sada, kako ptice pjevaju, a voda se u jezercu navraska. Sve je disalo zbiljskim životom. Djevojka me povede u palaču i putom mi rekne, da se zove Laohin. Ne znam, zašto mi je to odmah rekla, jer ja je nisam pitao. Laohin mi uze pjevati najdivnije pjesme i zaigra uza to na lutnju, koja je sada tvoja svojina. Onda me zapita, bih li htio ostati s njom. Ja osjetim, da je sada hora osvetiti joj se, što mi je stihove ismijala, pa odgovorim, da sam voljan ostati i dalje, ako mi zajamči, da ću se bolje zabaviti čim, nego li ovim pjesmama, što sam ih maločas čuo. Ona

se zarumeni od ljutine, ali onda prasne u umiljat smijeh.

— Bit će tebi bolje zabave, ti prostače! — reče.

Odvede me u pokrajnu sobu, otvori prozor i rekne mi, neka pristupim. Zaviknem sada od iznenadjenja, koje nisam dulje krio. Kroz taj sam prozor vidio naime sav svijet, gdje kao mapa leži preda mnom. Nisam vidio samo krajeve, nego i nutrinu gradova, kućâ, a što je najzanimljivije, i nutrinu ljudî! Čuo sam, šta govore, a podjedno sam vidio, šta misle. Ne mogoh dugo ni gledati, glava mi se zavrtjela.

— Hoćeš li dakle ostati? — zapita Laohin.

— Navijek sam tvoj! — kliknem.

— Dobro je! — obraduje se ona i onda dometne: — Ali moram da te upozorim. Ti si svemu svijetu nevidljiv, kad kroz ovaj prozor gledaš, ali samo dotle, dok sa svoje visine nikomu ne progovoriš. Samo jedared dovikni riječ kojemu prolazniku, pa si dosnio svoj san. Onda bismo jedno drugomu zavijek bili izgubljeni.

Zahvalim usudu, što uz ovakve lake uvjete mogu da budem sretan. Odslavimo odmah svadbu i za tri se dana istinski zavolimo. Ne mogu da se bez nujna uzdaha sjećam tadašnjega života. Tekao mi je kao san, pun veselih i prijatnih prikaza. Koliko sam vrijeme proživio u bajnoj zemlji uz krasnu Laohin, ne znam utvrditi; nisam ni hajao, da brojim dane, a ne bih lako ni izbrojao, jer je zapravo neprestance bio dan. Sunce tamo nikada nije zapadalo. Ali jamačno je protekla godina, jer Laohin mi je rodila tebe i ti si se skoro već počeo razumno ogledavati oko sebe, kad me je kobna nezgoda, ili da bolje reknem, moja vlastita ludost iznenada lišila moje sreće.

Moram ti reći, da sam stao sebe smatrati velikim filozofom. Gledajući sa svojega očaranoga prozora ljudski svijet, činio sam se sâm sebi beskrajno

uzvišenim. S prezirom sam promatrao ono upinjanje, onu vrevu, ona neprestana licemjerstva i laži ljudskoga društva. Osjećao sam, da sam, štono se veli, na sasvim drugo brdo tkan. Zaboravljao sam, kako mi se je lako očuvati svega toga, jer nemam nikakvoga interesa na zemaljskom svijetu i moje vlastito »ja« nema nikakvoga dodira ni posla s drugim ljudima. I stiže kazna moju nadutost. Smijao sam se vazda tudjoj taštini, a moja me je vlastita taština strovalila. Jedared, naime, kad sam kroz prozor gledao i tebe pazio, padne mi na pamet, da ti pokažem ulicu, u kojoj sam nekada živovao. Tu onda opazim baš pred našom kućom djevojku, gdje se razgovara s mladim muškarcem. Umiljava joj se on. Vidim, kako joj srce igra od radosti i od uživanja, a čujem podjedno, kako ona laže hladnoću.

— Nisi ti prvi, koji meni ovako govori, — odgovorila mu otresito. — Vična sam ja slušati ovakve stvari, gdjegod se javim.

Mladić obori glavu, a ja sam vidio, kako ona potajice u srcu misli: »Vrednija će mu biti moja ljubav, ako bude povjerovao, da je i drugima stalo do mene. Smislit ću štagod, što će me prikazati zanimljivom«.

Oko joj padne na moju zapuštenu kuću.

— Vidiš li ovdje ova zatvorena vrata i ove prozore, iz kojih zija pustoš? — zapita. — Čovjek, koji je ovdje živio, ljubio je mene i ludovao je za mnom. Odbila sam njegovu ljubav. Nestao je. Možda se je ubio zbog mene.

Ja prasnem u smijeh. No mladić je ljubomorno pogleda.

— Ali kazuju, — reći će on, — da je bio lijep. Jesi li ga zbilja odbila? Da nije med vama još šta drugo bilo?

— Predaleko sam zašla, — pomisli sada djevojka. — Moram mu polaskati, tim ću ispraviti sve.

— Lijep? — nasmije se ona glasno. — Ona rugoba? Pravo je i učinio, što se je ubio. Nije bio,

kakav si ti, jer onda mu se ne bih bila ni odupirala. Nemoj da budeš ljubomoran na njega! Nijedna ga ženskinja ne bi ljubila. Znao je pouzdano, da će ga svaka odbiti, da će za svega života ostati sâm i da će umrijeti bez djece. Zato se je i ubio!

— Lažljivice! — zaviknem ja bijesan, štogod grlo nosi. — Najkrasnija žena na svijetu pošla je za mene i evo, gle mojega sina!

Digoh te u vis, da te ponosito pokažem svemu svijetu, ali u taj sam čas već i ležao ovdje na niskoj mojoj stoličici pred islikanom tapetom. Obzorje se sploštilo, ptice ne pjevaju, cvijeće ne miriše više, a mati se tvoja naslikana igra opet s naslikanim paunom. Bio bih mislio, da je sve pûkî san, ali držao sam u naručju tebe, zbiljskoga, živoga i nipošto nenaslikanoga. Ti si se osmijavao, kao da se ništa nije ni desilo, i drndao rumenim prstićima po lutnji, koju ti je mati malo pred naš pad objesila na zlatnoj vrpci oko vrata, da se zabaviš. To je, osim uspomene, bilo sve, što sam ponio iz bajnoga kraja, manj da pomenu priračunam još i ono nekoliko žuljeva, što sam ih stekao, kad sam gruhnuo o stolicu. Udarim od žalosti u glasan plač i tako svičem ponajprvo neke ljude, koji prodaju zjake, a onda i svu ulicu. Navale ispitivati i čuditi se, kuda li sam tako dugo lunjao, otkuda mi to dijete, tko mi je dao tu lutnju i sve tako. Ali ja se brzo snadjem, zastidim se samoga sebe zbog svoje slabosti, i postanem tolikim filozofom, da sam se strpljivo pokorio onomu, što nisam moćan da promijenim. Nikada nisam ni živoj duši pripovjedio svoju pustolovinu; danas sam prviput o njoj progovorio. Mislim, da ćeš mnogu nauku iz toga iscrpsti, možda barem spoznaju, da je šutanje često prva vrlina u životu. Pogotovo, kad je posao sa ženskinjama.

Zahvalim ocu za pripovijest i za pouku, ali kako sam slabo baš tu pouku utuvio, objasnilo se je odmah, jer skoro u taj isti čas stadoh ga ispitkivati, crveneći se preko ušiju, nije li nikada čuo za ženu

mandarinovu, krasnu Mingeju, i za prilike, u kakvima je spram muža, i kako ga se je dojmila onda, kad se je u nosiljci zaustavila pred našim vratima i u dućan nam gledala, dok joj je muž odabirao lepezu. Srce mi je kucalo, bio sam siguran, da mi je otac odmah pogodio nesretnu i grješnu strast, te sam u strahu očekivao prijekorne njegove riječi. Ali on mi odgovori sasvim mirno:

— Vidim, da u domu, gdje živiš, nisi ispitivao, što te se ne tiče, i to ti hvalim. Panju je odavno udovac, vjeran je svojoj prvoj ženi i ne će da se ženi više. Pred našim se vratima nije uopće nikakva nosiljka zaustavila. Lepezu je Panju kupio svojoj maloj kćerci i izgubio je putem. Sutradan je poslao po drugu lepezu i ja sam mu je po svojem vlastitom ukusu odabrao.

— Nikakva nosiljka! — uzviknem ja u čudu. — zar nisi vidio, kako je Panju svaki čas izlazio iz dućana i s Mingejom se svjetovao.

— Šta si navalio s tom Mingejom? — naljuti se otac. — Nisam to ime nikada ni čuo. Panju je izlazio doduše nekoliko puta iz dućana na ulicu, ali samo zato, da na suncu bolje razgleda slikariju.

— Ne ćemo dalje o tom, — reći ću ja tobože miran. — Jasno je, da sam se pomeo.

Meni se zavrti glava. Kako može sve to da bude? Naposljetku se nasmijem.

— Ta zar nije moj otac čudak? — šapnem sâm sebi. — Zar nije po svoj ulici na glasu kao razglavljen čovjek? Zar nije ono, što mi je baš ispripovjedio o mojoj majci, najbolji dokaz, da njemu više služi mašta, nego li hladno posmatranje zbiljnosti? Nisam mu povjerovao toj njegovoj bajci. Ili je to bila halucinacija, ili otac zbija sa mnom šalu. Ova me je posljednja misao mučila. Ne, otac moj nije bio ni lakrdijaš ni ludjak. Gorko prekorim sebe zbog ovakve sumnje i ražalostim se.

Otac me trgne iz mislî.

— Idi, mili sine, — reče mi, — i zabavi se!

— A šta onda, ako mene ne zabavlja ono, što zabavlja sav drugi svijet? — odvratim ja sa samosviješću.

— Ne govori ovako! — zagrije se otac. — Nemoj da budeš izuzetak. Ja sumnjam na takve ljude. Drži se onoga, što Mencius veli: živi u skladu s vremenom, u kojem si se rodio!

Skanjivao sam se još.

— Na dosadu si mi, — reći će otac. — Odavno već nisam govorio ovoliko, koliko danas, i to je tvoja krivica. Radi, što te volja. Po tvojem vladanju vidim: ti misliš, da moraš pronaći »zasebnu« stazu života. Radi, kako znaš. Ali ovu posljednju pouku primi od mene: vjeruj, da ovakvi ljudi ne bivaju sretni.

Učini mi se, da ta sitnica ne vrijedi tolikih riječi i da ju je otac samo zgrabio kao priliku za filozofiranje. Opet prekorim sebe zbog toga oštroga suda i onda poslušam oca. Ja odem, a otac ostane sjedeći pred islikanom tapetom u mračnom dućanu.

Cvjetni je blagdan bio već u svem jeku.

Svuda vise girlande i šareni lampijoni, svuda stoje vaze s kitama cvijeća, na krovovima, na prozorima, na ulici duž pločnika. Uzduh je prožet mirisom i svjetlošću. Buka je, veselje, svečanost po ulicama i po kućama. Pjesma i svirka opijaju sluh. Proljeće je i u prirodi i u srcima ljudskim. I moja krv zakola proljetnije, i mene zanese odmah svеopća radost. I pohitim, kuda listom povrvješe šetaoci. Stignemo k rijeci. Sivkastomodra vâljâ se rijeka izmed niskih obala, posutih cvjetnim vrtovima. Ladje svakojake veličine i oblika brâzdê rijeku. Te se ladje, ovješane girlandama, nakrcane šareno odjevenim svijetom, u mraku pričinjaju, kao da su ogromne kite cvijeća, koje plivaju k moru. Nebo je bilo kao od siva krepa, a u času, kad ja stigoh k rijeci, zaplamte na njemu tisuće riba, tisuće ognjenih zmija, bezbrojna se rumena svijetla zapališe na njemu. To

je vatromet, ispaljen baš u ovaj tren. Od rijeke tutnji huka kao bura. To je vreva tisućâ i tisućâ ljudi, koji se rivaju na mostu, na ladjama pocikuju, na obali tapšaju rukama. Bilo je u tom prizoru nešto, što očarava, što zanosi; bez prestanka, sve gušće vrcaju iskre k nebu, zemlja prska oganj na nebo, kao što inače nebo lije dažd na zemlju; zemlja baca žarke cvjetove, šarene zvijezde, mala sunašca granatnih boja gore na sivi svod. Kao da su to sjajni pozdravi, plameni poljupci, koje ljudi šalju nebu, hvaleći mu za dragocjeni dar proljeća, iskrsloga iz poljupca, kojim je nebo poljubilo zemlju. Upirući oči u nebo, da se nauživam divnoga pogleda, hodao sam bez prestanka obalom, ne pazeći, kuda ću, te stignem napokon na kraj grada med vrtove. Tamo je bilo prilično pusto. Ali po vodi su plovile »cvjetne ladje«, velike barke, na kojima su posagradjivani svileni šatori, ili male, pozlaćene kućice, te u njima sjede djevojke u svečanim haljinama, iskićene zlatnim nakitom, a ovjenčane cvijećem. Naličena lica njihova neprestano se smješkaju u sjaju uznjihanih lampa i mnoga od njih svira u frulu ili igra na lutnji.

Odvratim lice od ladjâ tih prodajnih namiguša, koje mame k sebi muškarce, da s njima plove po vodi i opijaju se ljubavlju, vinom i mirisom parfumâ. Snadje me volja, da preplovim na drugu obalu, odakle je krasan vidik na grad.

Zovnem vozača. U taj se čas promoli mjesec iz mora rascvalih bresaka i prevrati sav kraj u ogromnu srebrnu bajku. U isti se mah s mjesecom javi na rijeci i mala ladja, neobično krasna. Kao da je sva od slonove kosti i od srebra; sva je posuta ljiljanima i lokvanjima bijela cvijeta; na kljunu se njiše lampa u obliku velike zvijezde, zrake joj se svijetle kao blistavo inje, a osim nje gori na palubi još i čitav niz malih, bijelih svjetiljaka, koje su po obliku nalik na lotosove cvjetove. Med stupovima,

koji na palubi nose posrebreni krov, poigrava večernji povjetarac bijelima kao snijeg zavjesama od najtanje svile. Na krmi sjedi velika, krepka ženskinja, na oko Tatarkinja, a veslima, koja se blistaju sedefom, veslaju mlade ropkinje u bijelim haljinama.

— Zovete vozača, gospodaru? — zapita Tatarkinja, zamahne kormilom i hitra ladja pristane uz veliki kamen, na kojem sam ja stajao u rijeci blizu obale.

— Udjite, gospodaru! — reći će Tatarkinja. — S drage ćemo vas volje prevesti na drugu obalu, ladja nam je prazna.

Govorila je mirno, pogled joj je bio skroman.

Bilo je neprilično odbiti joj ponudu, ako ne ću da budem neuljudan. Stupim dakle na palubu.

Ne mogoh se suspreći, da ne zaviknem. Pod baldahinom, koji je bio protkan srebrom i posut biserom kao zvjèzdama, ležala je ženska spodoba, sva odjevena u bijelu svilu. Lotosovi su joj cvjetovi djelomice krili tamnu kosu, a noge su joj bile u brokatnim cipelama nalik na srebrne ljiljane. Zavjese su s one strane, kuda je lice okrenula, bile odastrte, do nje je na sagu ležala zdjelica od bijela kao snijeg i blistava nefrita, pjene; u pjenu je ona zamakala srebrnu slamku, i duhala mjehurčiće u noćnu mjesečinu. Zasinu mjehurčići kao opali u duginim bojama, pa se rasplinu i nestanu u noćnoj magli. Uzdisaji njeni polete za njima i ona zašapće preslatkim glasom, kojemu poznajem zvuk, te me je do dna duše potresao:

— Ovako teče život moj . . . blistav i pust.

Je li to zaista ona? Ne bješe mi dugo sumnjati, ogledala se k meni: — Mingea je! Nujno i nježno mi gleda u oči i kao da iščekuje, da joj progovorim. Ja se ne usudih, tä jedva su me noge nosile. A kad ja ni riječi ne izustih, odvrati se ona, te uzdišući poče opet duhati u zrak mjehurčiće.

— Na obali smo, — hrapavim će glasom Tatarkinja. Ja se ne makoh, a ona me uhvati za ruku i ja se, ni sâm ne znam, kako, opet nadjoh na obali.

— Glupane! — šapne mi Tatarkinja.

— Zašto je tako nujna? Zašto je oko nje sve bijelo, u boji tuge? Zašto je nesretna?

Tatarkinja se je polagano vraćala na krmu, pa se obazre i odgovori:

— Lijepi su muškarci kratka vijeka, a lijepe žene nisu sretne. Stara je to poslovica!

Ladja krene. Nekoliko sam je časaka još vidio, gdje plovi po noći kao stvorena od bijele pjene i od mjesečevih zraka, i onda je nestade.

— Ja glupan! — ponovim za Tatarkinjom i uzmem se polako vraćati kući. Cvjetni mi blagdan nije više bio ni zanimljiv ni vrijedan. Dabome da one noći nisam ni okom trenuo. Sutrašnji dan provedem još s ocem, a kad žega prodje, krenem opet na put k mandarinu Panju.

Hodao sam jako polagano i gotovo sam neprestance gledao zamišljen u zemlju. Kad se veče već smračilo, dignem ja glavu, da razgledam, ne vide li se već na nebu obrisi kulâ na palači. I sada opazim, da sam zabludio. Udario sam naime neopazice stazom, koja skreće s ceste i ja još nigda nisam išao njome. Malen je brežuljak ležao sada meda mnom i med gradom i staza se je vijugala podno brežuljka. Htjedoh se već vratiti na cestu, ali radoznalost me navrati, da još malko podjem stazom oko brežuljka i da vidim, kuda od prilike ta staza vodi. Čim obidjoh brežuljak, opazim hrpu prastarih bresaka, posutih cvjetovima. Vjetar se je šuljao s nujnim uzdisanjem drveću kroz krošnje, a nekoliko se je pticâ »mango« javljalo sanljivim, tihim glasovima što umiru. To me je mamilo pod grane, što su se osule cvjetovima, te se njišu, činilo mi se je: s nekim elegičnim ritmom. Sjednem pod najstariju breskvu, koja je baš bila najgušće posuta snijegom i crvenim iskrama cvjetova. Ponio sam lutnju, te nekoliko časaka zaigram na

njoj, gledajući u vis k zvjèzdama, koje samo još pogdjegdje slabacko svjetlucaju izmed spletenih grana. Neki sanljivi mir ovlada mojom dušom. Naslonim glavu na stablo i smislim, da ovdje proboravim noć. U taj tren začujem za sobom, kao da su neka vrata škripnula. Obazrem se i opazim sada, da za mnom nije stijena, kako sam ja mnio, nego visok vrtni zid. Zaista su škripnuli bápci u vratima, vrata su sada odškrinuta i ja zagledam u vrt. Pun je prastara drveća; usred vrta stoji malena, ali vanredno elegantna drvena kuća, a pročelje joj je šareno islikano, bogato pozlaćeno, pokriveno najfinijim rezbarijama i obraslo ružama. Pred kućom je velik ribnjak, isklesan od mramora, i tamo je Mingea hranila zlatne ribe. Učini mi se, da ona mene ne vidi. Krv mi uzavri. Otkuda se Mingea djela amo? Zašto ja nju gotovo na svakom koračaju susrećem? Nešto me je nukalo, da pobjegnem. Osjećao sam, da ne ću odoljeti, ako opet digne te nujne oči i pogleda mene. Ne htjedoh se skanjivati, nego podjem nekoliko koračaja, da uteknem. Mamilo me je, da se barem još jedared obazrem za njom, ali nisam se obazr'o. No za časak začujem za sobom koračaje i zastanem nehotice. Kraj mene stade Tatarkinja, koju sam juče vidio na krmi.

— Gospodaru, — reče mirno, — Mingea, gospodarica moja, šalje me za vama. Vi ste u zabuni objesili lutnju breskvi na granu i tamo ste je zaboravili.

— Nisam ja moju lutnju zaboravio, — odgovorim ja, skidajući prsten i dajući ga ropkinji za nagradu. — Objesio sam je za poklon tvojoj gospodarici. Cvjetni je blagdan i stari običaj dopušta, da toga dana poklanjamo darove i onima, kojima se u drugo doba ne bi usudili da poklon ponudimo.

— Vi ste uljudni i darežljivi, — odvrati Tatarkinja, — javit ću to gospodarici, ali priliči se, da joj vi to i sami reknete.

Vidio sam, da sam po svojoj uljudnoj laži zapao u klopku. Žacnem se malko, ali se onda brzo razjunačim i podjem za Tatarkinjom.

Ona me uvede u malu sobu, koja je sva bila od ružičasta, blistava sedefa, te mi se učini, kao da sam u ogromnoj školjki. Za mnom se negdje otvore vrata i zazveče kao žica, a kad se ja ogledah, na pragu stoji Mingea. U ruci joj je moja lutnja, a s lica joj se sija radostan smiješak. Ali i kroz taj joj je smiješak prodirala kao neka nujna tuga i pridavala joj neizrecivo sanjarski vid.

— Hvala ti za tvoj dar, moj Hoangti, — reče pristupajući k meni. — Posrećilo mi je najzad, da s tobom govorim! Oh, kako sam ginula za tim trenutkom!

Srce mi zakuca divlje i ja osjetim, kao da ću se obeznaniti od same strasti. Ali svijest me je moja prekoravala: kako se mogoh približiti ženi mojega dobrotvora?

Saberem svu snagu, s teškom se mukom prevladam i zapitam:

— Gospodarice moja, kada ćeš da se vratiš k mužu tvojemu Panju, mojemu dobrotvoru?

Mingea se nasmije.

— Znaš valjano da prekoravaš, — reče, — ali ti se varaš. Panju da mi je muž? Mogao bi mi biti otac. Ja sam mu dabome rodjakinja, gotovo i posvojče, i dolazim mu gdjekada u kuću. Vidio si me nekolikoput tamo i otuda tvoja zabuna. Živim vazda ovdje u ovoj samoći.

— Dakle si slobodna, i nisi ničija? — kliknem i suze mi radosnice vrcnu na oči.

— Nisam ničija, do li tvoja, jer tebe je moja duša odabrala, — šapne Mingea. — Jest, — dometne nakon časka, — ili tvoja — ili grobova.

Kleknem joj pred noge i uzmem ljubiti rub na njenoj haljini.

Ona se sagne k meni i položi mi laku svoju ruku na glavu.

— Ah, — šaptala je tiho, tiho, kao najblaži vjetrić, i takvim dubokim glasom, kao da izvire iz beskrajnoga bezdna: — ah, kako te ljubim, kako te ljubim!

Privine mi se na grudi. Bio sam kao lud i kao da je srce u meni zamiralo; trnci me prodjoše, kad je poljubih u čelo. Ljubav je moja bila nalik na smrt, tako mi se je nepojmljivom, snažnom, pače sablasnom učinila u ovaj tren. Kao da mi je s ovim poljupcem sav život prešao u njeno biće i ja sam ostao bez svoje volje i bez duše kao mrtvac.

Ali zato se je Mingea raspalila kao plamen.

— Sada si navijek moj! — klikne. — Hoćeš li da mi budeš muž?

Život mi se opet vrati u drhtavo tijelo. Odvratim joj samo divljim uzvikom.

— Sve ćemo prirediti po starom običaju; držat ćemo se drevnih predaja, — reče Mingea veselo. — Ovdje je odmah kupka, tamo ćeš naći haljine, koje se priliče za obred, što ćemo ga izvršiti.

Ona izidje hitno iz sobe, a ja odem u kupku, preodjenem se u ruho, istkano zlatom, što je tamo ležalo, i poprskam se mirisnim vodama. Kad se vratih u sedefnu sobu, bila su vrata, koja idu u vrt, širom otvorena; bubnjevi i rogovi zaore, a po mene udje u sobu jato djevojaka, koje su u rukama nosile upaljene svijeće od ružičasta voska. Odvedu me u vrt. Tamo je čekao velik, zaključan palankin, pokriven breskovim cvjetovima i srebrnom tkaninom. Jedna od djevojaka dade mi zlatan ključ od palankina. Opet zaori bučna, zaglušna svirka. Robovi, koji nose palankin, krenu, a ja, djevojke sa svijećama i svirači podjemo za palankinom. Putovi su po vrtu bili mračni, jer prastaro drveće, ponajviše čempresi i orasi, nije propuštalo zrake zvjezdane. Činilo se je, kao da lutamo po šumi. Štogod smo dalje odmicali, sve je prigušenije orila svirka, dok napokon ne zamuknu sasvim. I djevojaka je sve manje te manje bivalo,

jedne je za drugom nestajalo i svijeće su im se gasile, ali put se je ipak sve jače osvjetljivao, jer orahova se je šuma rijedila. Odjedared udjemo u ogroman vrt samih bresaka, koje drijemaju u čarobnoj svjetlosti zvijezdâ; nikada još nismo vidjeli zvijezde, koje ovako krasno gore i ovako jasno svjetlucaju. Rosa je kapala s bresaka, koje su se tako obilato rascvjetale, kao da je po njima palo inje. Nikada još nisam vidio ničega ljepšega. Usred vrta stajala je mala kuća, bijela kao lotos, laka kao ptičje gnijezdo. Blijesak zvijezdâ, koje na nebu sjaju, odsijeva od njenih srebrnih stijena i zvijezde se u njima ogledaju kao u vodi. Pred tom kućom spuste robovi palankin. Ostanem naposljetku sâm, a sviju njih, robova, djevojaka i svirača nestade.

Iz palankina se oglasi slatki, sanjarski, prigušeni glas Mingejin:

— Stigli smo. Mi smo pred paviljonom, koji se zove »Sreća u vrtu rascvalih bresaka«.

Izvadim ključ i otključam palankin. Nešto kao blijesak sjajnih zraka poleti mi u zagrljaj — Mingea, zavijena u koprenu. Odnesem je u paviljon. Udjemo u malu sobu, koja mi se je učinila, da je obijena suknom, satkanim od vlakana breskovih cvjetova i od smrznute rose. Poklonimo se sedam puta ognjištu, na kojem je gorio miran, blijedomodar oganj. Onda joj skinem koprenu. Bila je odjevena u bijelu svilu, posutu breskovim cvjetovima. I kosa joj je bila ovjenčana breskovim cvjetovima. Na stolu je stajao vrč vina. Napijemo se zajedno iz njega.

— Sada sam tvoja, mužu moj, — šapne Mingea i klekne preda me. Ja je trgnem i privinem k srcu.

— Oj ti srećo u vrtu rascvalih bresaka! — kliknem. Ni riječi ne smogoh više.

Kroz otvoreni su prozor sijale zvijezde na našu sreću, a grana se cvjetne breskve, što je kroz prozor u sobu narasla, zanjiše, kao da nas blagosivlje, kad sam Mingeju nosio za svilenu zavjesu, koja nas je

krila i od zvijezda. Sami, sami htjedosmo da budemo i bez tih vječnih, svijetlih svjedoka, koji su već toliku sreću vidjeli — i toliki plač!

Kad izjutra svanu, razbude me žeške suze, koje mi iz Mingejinih očiju zapljuštiše na lice.

— Vrijeme ti je, da odeš, — reče jecajući.

— Zašto me goniš od sebe? Ostat ću s tobom. Ili hodi ti sa mnom. Neka sav svijet zna našu sreću i blaženstvo!

Mingea problijedi kao smrt. Obriše suze i progovori svečano:

— Ako ti je život moj mio, ako ljubav tvoja nije laž, onda te zaklinjem srećom našom, da nikada pred ljudima ne izustiš moje ime. Ni živa duša na svem svijetu ne smije ni slutiti našu sreću. Ne pitaj, zašto se krijem. Doznat ćeš jedared, ali donde mi vjeruj. Ako budeš progovorio, ja ću umrijeti i navijek ćeš me izgubiti!

— Ali kako da živim bez tebe?

— Vrati se kući. Kadgod mogneš obnoć umaknuti, dodji k meni. Vazda ću te, svako ću te veče očekivati, a svako ćeš se jutro opet rastajati sa mnom.

Ja je poslušam. Mingea me od paviljona »Sreće u vrtu rascvalih bresaka« odvede kući, gdje se preodjenem u svoje haljine, i onda me isprati sve do vrtnih vrata, kroz koja me je sinoć Tatarkinja pustila. Na vratima mi dade kutiju od dragocjena drveta, optočenu zlatom, posutu biserom.

— Za uspomenu na prvu noć, koju si proveo u »Sreći u vrtu rascvalih bresaka«, — reče.

Kao u snu stupao sam kući. Mandarinu Panju rekoh, da sam do jutra bio s ocem, i on mi lako povjerova.

Meni se započe nov život, pun blaženstva i najviše sreće. Gotovo svaku sam se noć iskradao iz doma mandarinova i hitio k paviljonu »Sreće u vrtu rascvalih bresaka«. Mingea bi me svagda iščekivala na

vratima. Ostajao bih s njom sve do jutra, pa bi nas opajala slast, svirka, pjesma. Takvih melodija, kakve je ona pjevala, nisam još nikada slušao. Pjesma njena i svirka imala je osobit, neobičan značaj; bila je u njima i neka veličajnost i priprostota. Jedared mi dade, da ponesem i pročitam neke rukopise; bili su požutjeli i napisani starim, neobičajnim pismom. Bili su iz zbirke Mingejinih predaka. I dragocjenosti, koje mi je znala gdjekada poklanjati, nisu bile samo vrijedne po cijeni, nego i kao značajne starine. U kutiji, koju mi je dala za uspomenu na prvu noć, nadjoh prekrasan, velik dragi kamen vanredne vrijednosti. Bila je to kao neka minijaturna gora od žutih kristala, puna vijugavih pećina i špilja. Iz tih su se pećina znale isparivati neke mirisave pare i zgušćavati se u oblike, te bi se onda od zrâkâ, koje izbijaju iz kristalâ, stvarale male dúge. Podno gore bilo je prekrasno izradjeno breskovo drveće s cvjetovima od srebra i rubina.

Kad ne bih mogao otići k Mingeji, metnuo bih pred sebe dragi kamen, te bih barem mislio na nju, upirući oči u umjetni breskov vrt. Toliko sam bez prestanka mislio na nju, te nije čudo, da sam se savsmeo, pozanemarivao svoje dužnosti i sasvim zapeo u naukama.

Sreća mi je trajala već dulje od mjesec dana, kad se jedared desi, da k mandarinu Panju stiže neki mudrac, kojega su svi smatrali svecem. Bio sam nazočan kod mnogih njegovih učenih razgovora. Izmedju ostaloga se svrati razgovor i na sreću čovjekovu, te na to, kojim se putem može postići. Kod te filozofske rasprave, koju sam ja rastresen jedva i slušao, bili su mnogi ljudi nazočni, a nakon duga raspravljanja onaj se mudrac dobrostivo obrati k meni i zapita me:

— A šta ti, mladiću, sudiš o sreći?

— Znam samo jednu savršenu sreću i ne ću za drugu da znam; znam »Sreću u vrtu rascvalih bresaka«.

Govorio sam kao mahnitac i odmah sam osjetio, do kakve me je provalije ludosti dovela strast i nestrpljivost. Nije me doduše nitko razumio, ali od onoga dana započe mandarin Panju nešto naslućivati i stade paziti na mene. Ali ja to nisam zapazio sve donde, dok se on jednoga jutra, kad sam se vraćao od Mingeje, ne zgranu na mene ovim riječima:

— Kamo se ti skitaš svake noći, lakomisleni drzniče? Sluga te moj uhadja već deset dana.

Meni se zamagli pred očima. Ali brzo se snadjem u neprilici i slažem.

— Znajte dakle, — reknem, — ginem za ocem. Znam, da je sâm i bolešljiv, pa provodim noći s njim. Bojao sam se zamoliti vas za dopuštenje, jer bi možda mislili, da nisam više s voljom u vašoj kući.

— Onda hvalim tvoj prestupak, — odgovori mandarin prijazno. — Ništa ne cijenim više od ljubavi sinovske.

Ta me nezaslužena hvala prebije. Mislio sam, da mi je mandarin natragao trag i da opet sumnja na mene. Ostanem neka tri dana kod kuće, ali četvrtu me noć tolika čežnja zaokupi, da moradoh k Mingeji, pa kud puklo, da puklo!

Mingea mi obasu lice plamenim poljupcima i privi me snažno uza se.

— Mislila sam, da ne ćeš doći više! — zajeca i od te se misli kao ubijena sruši na stolicu.

Ja joj sve ispripovjedim. Zaokupi je takva bol, da sam mislio, umrijet će. Dugo je bila nijema i hladna kao kamen. Kad se je naposljetku umirila donekle, tako da je opet mogla progovoriti, reći će mi žalostivo:

— Znala sam, da će se ovako zbiti. Jest, mračna će se sudbina moja izvršiti. Ti ćeš biti otet od mene! Tamni, ledeni grob me je obzinuo.

Onda padne u duboku nesvijest, iz koje ju suze moje i poljupci probudiše. Ovakva silna, velika, slatka i gorka, kao to veče, nije nikada donde bila naša

ljubav. Suze i cjelivanje, kliktanje i plač, raskoš i bol, život i smrt, sve nam se sada splinulo u jedno jedincato vrtoglavo ludilo. Bili smo obadvoje na smrt izmoreni, kad smo se izjutra rastajali. Mingea ne reče ni riječi više i ne odade nikakvu zebnju, ali sjeta u njenim očima svalila mi se na srce. Jedva se dovukoh do kuće.

Panju me je čekao u mojoj sobi; jutro je bilo već prilično odmaklo.

— Ti si dakle opet izvan kuće spavao? — zapita me mirno.

— Jesam, bio sam kod oca.

Tek što to izrekoh, otvore se vrata i otac moj stupi na prag.

— Jadni, nezahvalni lažljivče! — zgrane se otac na mene.

Moradoh se pridržati zida, da se ne srušim. Tako sam bio slab i iznenadjen.

— Priznaj, kuda si se skitao svake noći? — zapitaše me obadvojica u isti mah.

Ja šutim tvrdokorno.

— Ah, — klikne otac, — zašto sam od rodjenoga djeteta morao doživjeti, da zbog njega povjerujem onoj poslovici: Samo su dvoji ljudi na svijetu valjani, i to mrtvi, i oni, koji se još nisu ni rodili! Da si kojom srećom ili od jednih ili od drugih!

Ja sam i dalje šutio.

— Možeš li poreći, — zapita mandarin, — da si zapao u mrežu sramotne namiguše?

Sada se ja osovim.

— Govorite sa štovanjem o onoj, koju ja ljubim i koja je moja žena, — zaviknem. — Znaj, mandarine Panju, da kudiš svoju vlastitu rodjakinju.

— Šta buncaš? Govoriš li u vrućici? — zapita Panju.

— Govorim trijezno i istinu. To je Mingea, koju sam prvi put uz tebe vidio i koja je gostovala u tvojem domu.

— Ti si sišao s pameti, — odvrati mandarin. — Nisam nikada ni čuo to ime i nikada nisam imao u kući nikakvu gošću rodjakinju.

— Nije dostojno poricati istinu, — uzviknem ja. — Zar nije Mingea tako plemenita, da bi trebala biti ponos tvojega plemena? Zar nije bila onda s tobom, onoga dana, kad si mene upoznao, kad si joj kupovao lepezu? Zar nije u šatoru od gaza, na cvjetnom ostrvu u tvojem vrtu, slušala moje pjesme, onda, kad sam ih prvi put pjevao kod tebe?

— Nikada nisam čuo, da se tolike besmislice i laži izgovaraju ovako drska čela.

— Gle, kakve su ovo dragocjenosti! — zavikne moj otac. Dok sam ja govorio, on je Mingejine poklone pronašao u njihovu skrovištu i sada ih na svjetlost izvukao.

— Otkuda ti ove rijetke starine, ovi vrijedni rukopisi davnih vijekova? — začudi se mandarin i pogleda me oštro. — Te su stvari bile zakopane u zemlji, — nastavi on, — jasni su tragovi na njima. Da nisi možda počinio svetokradju i iskopao ih iz skrovišta kojega staroga hrama? To bi zločinstvo zaista bilo gore od lakomislena bluda!

Briznem u plač, kao da me muče.

— Oj Mingea! — kliknem, — oj slušaj, draga, kako ponizuju onoga, čija čista duša tvoju dušu ljubi.

— Suze mi se tvoje čine, da su istinske, — odvrati mandarin mirno. — Možda sam te krivo obijedio i rad bih okajao. Odvedi nas k toj djevojci! Ako je takva, kako ti o njoj tlapiš, čemu da se krije? Nitko se ne bi protivio, da se uzmete.

Kliknem od radosti i blagoslovim mandarina, što je navrnuo na sretan završetak. Uzjašemo konje i krenemo k Mingeji. Stignemo na stazu, ugledamo brežuljak i naposljetku breskve, gdje se njišu. Ali tko će da iskaže moje strahovito iznenadjenje, kad ne nadjoh ni vrta, ni kuće, ni »Sreće u vrtu rascvalih bresaka!«

Pusto i prazno bilo je širom unaokolo. Samo nekoliko je onih prastarih bresaka stajalo tamo i u njihovoj je sjeni ležao napola uvaljen grob. Dugo nisam mogao da povjerujem rodjenim svojim očima. Tresnem glavom o stablo, da mi je krv iz čela prsnula. Mislio sam, da me je zaokupio grozovit san, i htjedoh se razbuditi. Ali, ah, bilo je baš naopako: iz sna raskoša i ljubavi probudio sam se na bolnu, očajnu zbilju. Onesviješten se srušim na razvaljeni humak. A kad se vratih u žalosni život, reče mi mandarin Panju:

— Poznajem ovo mjesto; znam, tko se je pod ovim humkom raspao u prah. Prije tri stoljeća u carevoj je palači umrla krasota djevojka od žalosti, što joj se ljubavna žedja nikada nije ugasila. Kad je umirala, zamolila je, da joj oko groba zasade breskve, simbole ljubavi i proljeća; željela je, da se bijele zvijezde breskovih cvjetova svake godine sipaju na njen humak. Učiniše joj po volji, a bolećivi je svijet dugo kitio tratinu, pod kojom ona spava, pod kojom se je smirila. »U grobu je mir i mir je sreća«, govorili su, i zato prozvaše ovo mjesto »Sreća u vrtu rascvalih bresaka«... Oj, nesretni mladiću, ljubio si sablast! Kad spoznaš istinu, rasplinut će se ona u ništavilo i mira tvoje duše nestat će s njom!...

Vratimo se kući. Otac i mandarin su me tješili, kolikogod su mogli, ali ja sam bio tup kao kamen. Panju razgleda darove u kutiji, koju sam dobio za uspomenu na prvu noć u breskovu vrtu, te uzvikne iznenadjen:

— Gle, ovdje su urezane riječi! Znaš li pročitati to staro pismo?

Pristupim i pročitam, što donde nisam bio opazio: »Ove dragocjenosti mećem u grob nesretne Mingeje, na koju sam za života bio zaboravio...« potpis se nije više mogao razaznati. Bio je valjda carev...

Šta se je dalje sa mnom zbilo, ne znam. Ali to znam, da nisam dugo preživio obmanu. Tražio sam

je očajno po dalekom svijetu i kad je više nisam našao, od žalosti sam poginuo! — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

Ovako je završio Umbriani. Oganj je pred nama bio dogorio; preostala je od njega samo hrpa žeravice. A napolju je već svitalo. Šutjeli smo obadvojica. Vjerovao sam Umbrianiju svaku riječ isto onako, kako je i on sâm sebi vjerovao. U toj polusvjetlosti, gdje su svemu nejasni obrisi, gdje se sve tako neobičnim čini, ovo se je najnemogućnije učinilo baš najmogućnijim i najvjerojatnijim...

Sunce grane, Tatari ustanu, dadu se u razgovor s Umbrianijem i svemu se vrati opet svakidašnji vid. Krenemo na put. Dugo nismo ništa govorili; obadvojica smo još bili općinjeni čarolijom, koja se je samo polagano rasplinjivala, kao akord što zamire. Kad se sasvim rastrijeznih, zapitat ću svojega saputnika:

— Recite mi, Umbriani, kako se s ovakovim uspomenama, bile one tlapnje ili istina, slaže ljubav spram drugih žena?

— Nisam nikada više ljubio, — odvrati on, — ni u predjašnjem životu ni u današnjem.

— A one španjolske markize? one nubijske kneginjice, sirske igračice i tako dalje?

— Vi se bunite kao i svi drugi. Vi osudjujete kao lakomislenost onu tako zvanu nestalnost, a nestalnost i nije ništa drugo, nego sve novo i novo traženje ideala jedinstvene žene. Nakon svake se obmane započinje iznovice ta mučna žedja, da nadješ nju, onu jedinu, nikada nenadjenu, onu vječito blisku i nikada nenazočnu! Tako se može bar u nekih objasniti ono tobožnje ženarstvo. Ja sam od tih nekih. Dugo sam tražio Mingeju u svakoj ženi. Živim sada zato s tom tupom Anjutom Vasiljevnom, jer bez žene ne mogu uopće da živim. Kraj nje sam stekao neki mir. Zašto? Zato, jer mi nikada ne može ni na pamet

pasti, da nju uporedim s Mingejom. S njom ne može da bude obmane, jer nije nikada bilo ni iluzije. Anjuta me ljubi onako, kako me ljubi moj pas, i u tom ima nešto ganutljivo. Sudite, kako vas je volja. Anjuta je posljednja karika u lancu. Započeo sam s nadzemaljskom tlapnjom i svršavam s nijemom životinjom. Nemojte misliti, da ovom riječju kudim Anjutu. Znam ja, da Bog gdjekada volije psa, nego li kojega od ljudi.

Nisam odgovorio na to, ali nakon časka rekoh Umbrianiju:

— Čini mi se, da sam u nekom starom putopisu čitao legendu, koja je mnogo nalična na vašu pripovijest.

On se nasmije.

— Nakani ste reći, da sam vas mistificirao? Takvih legenda ima sva sila. Sâm sam u Kitaju, gdje sam preklane tražio grob Mingejin, a našao ga nisam, slušao nekoga improvizatora u Honkongu, koji je na javnom trgu pričao nešto nalik na ovo. Možda je i bila moja vlastita historija. Prolaznici literati i »viši duhovi« prezirno su se smješkali. Ali puk je ganut slušao. Zašto? Zato, jer on ima dublje mišljenje o životu i o smrti, o ljubavi i o prirodi, nego što se poprečno nalazi u tako zvanih naobraženih ljudi. On vidi, da drvo, s kojega lišće opada, drvo, koje umire, s proljeća opet lìstâ, opet ljubi. Ljubav mu je dakle jača od smrti.

— Oj Umbriani, — kliknem, — i ja vjerujem tomu čeznutljivomu uzdisaju cvjetnih prastarih bresaka, koji vam je bio kao duša današnjoj vašoj pripovijesti. Dok sve to napišem, da mi je steći bar jednoga jedinoga čitaoca, koji bi onako čitao, kako sam ja slušao vas! Ali to je neskromna želja. Čime da nadoknadim milotu vašega glasa, čar talijanskoga jezika i veličajnost scenerije, koja me je podjednako s vašom riječju uznosila na bajne poljane poezije?

Umbriani se nasmije.

— Neka, — reče, — samo kad vas je zabavilo. Smatrajte to, ako vas je volja, tisuću i drugom noći!

— — — — — — — — — — — — — —

Skitali smo se još neko vrijeme po Krimu. Onda se vratimo opet u svakidašnji život, gdje su nas čekale gorčina i žalost. Ja otputujem u Češku i izgubim Umbrianija iz vida. Ne znam, kuda on tumara sada. Možda ćemo se sastati još gdjegod na kojoj šumskoj stazi, ili u gorama, ili na stepi. Uspomena na njega u meni se ne može razdružiti od noćne mjesečine, koja modrikasta zirka u ciklopsku špilju, i od bijele bjelcate prikaze Mingeje, koja još i u grobu gine za ljubavlju! Oj Mingea! Oj ubogi prahu, podrhtavaš li još, kad proljetni pupoljci pupaju, ili si stekla najzad mir, onu istinsku »Sreću u vrtu rascvalih bresaka?« . . .

Preveo Iso Velikanović.

Gdje je što.

njava najljepše strane romana. Djelo je puno ljepote i slikovitosti — od egipatske sfinge do moskovskih bakanalija — pa će uvelike ugoditi hrvatskim čitaocima.

28. »**Vjeročka**«. Roman jedne Ruskinje. Prva velika pripovijest iz njemačke književnosti u nizu odabranih romana »Zab. Bibl.« Spisateljici je ime Olga Waldow. Aristokratska okolina i sjajan opis petrogradskih prilika pobudjuju najveći interes. Radnja se razvija od poglavlja do poglavlja, ne popuštajući ni na čas. U junakinji je ocrtan tip ruskog visokog društva sa svim jakim i slabim stranama, sa svom ufinjenom pikanterijom, ali i s bezgraničnom požrtvovnošću, kojom se ruska aristokratkinja odaje njemačkom knezu, odabraniku srca svojega. Tema »slobodne ljubavi« obradjena je u ovom romanu s najdecentnijom umjetnošću, kao što se i cijelo djelo odlikuje vanrednom ljepotom.

29. »**Sestra Paskalina**«. Tri najljepše novele češkog pjesnika Juliusa Zeyera, koji je bio mistički snatrilac i romantičar najplemenitijega kova. Čeznući za šarenilom bojâ i za pitoresknošću, reproducira on velike slike čitavih pokoljenja i rasâ, njihove bajke, religiozne i umjetničke sanjarije. Tako je »Sestra Paskalina« legenda, uzeta iz sredovječnoga doba samostanske ekstaze. Raskošnost pjesničke uobrazilje, koja se može urediti jedino s najljepšim pričama O. Wilde-a! »Tereza Manfredi« je romantička slika, obasjana čarom duboke melanholije; napokon »Sreća u vrtu rascvalih bresaka« prenosi nas u poimanje starih Kitajaca. Jedna od najpotresnijih i najsladjih pripovijesti, što ih je stvorio moderni misticizam.